

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

Nr 1 (7) 2017

RECENZENT NAUKOWY TOMU

Prof. zw. dr hab. Piotr Majer

RADA NAUKOWA

Dr Janusz Bryk
Doc. PaedDr. Radmila Burkovičová, Ph.D., Czechy
Dr hab. Małgorzata Dajnowicz
Prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska
Prof. dr Bogusław Gruzewski, Litwa
Dr hab. Henryka Ilgiewicz, Litwa
Dr Marek Jasiński
Dr hab. Katarzyna Klimkowska
Doc. dr Annika Lall, Estonia
Dr hab. Katarzyna Laskowska
Dr hab. Larysa Leszczenko
Prof. dr Henryk Malewski, Litwa
Prof. zw. dr hab. Bożena Matyjas
Doc. dr Elita Nimande, Łotwa
Dr hab. Inetta Nowosad
Dr hab. Wiesław Pływaczewski
Dr Michał Shepitko, Ukraina
Dr Zbigniew Siemak
Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc., Słowacja
Dr hab. Bolesław Sprengel
Prof. zw. dr hab. Mirosław J. Szymański
ThDr. Józef Szymeczek, Dr., Czechy
Prof. zw. dr hab. Tadeusz Wieczorek

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Redaktor Naczelny	Dr hab. Agata Popławska
Sekretarz	Dr Grażyna Kędzińska
	Mgr Barbara Burzyńska
Redaktor językowy	Dr Tatiana Aniskevich
	PaedDr. Zlatica Huřová, PhD.
	Mgr Agnieszka Rudnik
Redaktor statystyczny	Mgr Małgorzata Bogdanowicz
Redaktor tematyczny	Dr Marek Strzoda
	Dr Agata Jacewicz
	Dr Hanna Hamer

Czasopismo *Zagadnienia Społeczne* ISSN 2353-7426
jest indeksowane w bazach:

Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny (NUKAT)

 BazHum

ICI World of Journals

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

9

Kand. nauk pedagogicznych, docent Irina Mielniczuk

Dr Tatsiana Aniskevich

Edukacja ekonomiczna młodszych uczniów:

Teoria i doświadczenie

Economical Education of Beginning School Pupples:

Theory and Expirience

Экономическое воспитание младших школьников:

теория и опыт

27

Prof. dr Henryk Malewski

Prof. dr Vidmantas Egidijus Kurapka

Prof. dr Snieguolė Matulienė

Czy społeczna rada koordynacyjna
ds. działalności ekspertów sądowych
może być efektywnym narzędziem współpracy
wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania
z placówkami ekspertyzy sądowej?

(Doświadczenia litewskie)

Can Social Coordination Council of Judicial Experts Activity
Be an Effective Instrument of Cooperation of Law Enforcement
and Institutions of Forensic Expertise?

(Lithuanian Experience)

46

*Кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
Елена Ильинична Попова*

Некоторые проблемные вопросы сокращенных форм
уголовного судопроизводства на примере 40 главы укп
Российской Федерации

Some Problematic Issues of Reduced Forms
of Criminal Proceedings

on Example by Chapter 40 of Criminal Procedure Code
Russian Federation

Niektóre problemy uproszczonych form postępowania karnego
na przykładzie rozdziału 40 Kodeksu Postępowania Karnego
Federacji Rosyjskiej

63

Dr Lech Grochowski
Nielegalny rynek alkoholu
Illegal Alcohol Market

80

Dr Anna Gadomska-Radel
Tajemnica bankowa w postępowaniu cywilnym
– wybrane zagadnienia. Część I
Bank Secret in Civil Procedure – Selected Issues. Part I

95

Dr Grzegorz Łyko
Strategic Communication
in a Changing Security Environment
Komunikacja strategiczna
w zmieniającym się środowisku bezpieczeństwa

111

Dr Krystyna Cywa-Fetela
Europejskie przywództwo polityczne.
Marine Le Pen – szansa czy zagrożenie?
European Political Leadership.
Marine Le Pen – A Chance or Threat?

DOŚWIADCZENIA I REFLEKSJE

125

Dr hab. Piotr Gawliczek

Istota wdrażania platformy LMS ILIAS na potrzeby e-learningu
w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku
Essence of LMS ILIAS Implementation Proces for E-learning Needs
of Non State Higher Pedagogical School in Białystok

WSPOMNIENIE

141

Prof. zw. dr hab. Stanisław Pikulski
(6 grudnia 1945 – 23 grudnia 2016)

KOMUNIKATY

145

Dr Hanna Hamer

Konferencja Naukowa: „Marihuana – lek czy zagrożenie?”
Warszawa, 8 grudnia 2016

150

Anna Jurkowska

I Studenckie Seminarium Naukowe:
Patologie społeczne jako zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego,
Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna,
Białystok, 11 grudnia 2016

154

Dr Agata Jacewicz

Obchody 20-lecia działalności
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku,
17 grudnia 2016

163

Dr hab. Piotr Gawliczek

Program Erasmus+,
Litwa, 27 lutego – 03 marca 2017

166

Dr Agnieszka Itendo-Milewska

Dr Zbigniew Siemak

Mgr Iwona Lewkowicz

Międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa

Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy:

„Nauka a oświata mniejszości narodowych w Europie:

wczoraj, dzisiaj, jutro”

(aspekty edukacyjne, społeczno-polityczne, prawne i historyczne)

Wilno, 6-8 kwietnia 2017

181

Dr Grażyna Kędzierska

Seminarium Eksperckie: Kaukaz – Terra Incognita

w badaniach nad bezpieczeństwem?

Białystok, 23 maja 2017

185

ANEKS

O AUTORACH

191

Noty

ZASADY PUBLIKOWANIA

199

Wymogi edytorskie/ Редакционные требования

206

Recenzowanie tekstów/ Рецензирование материалов

W następnym numerze:

PaedDr. Tatiana Homoľová

Mgr. Stefan Petrik

Klíma školskej triedy v procese adaptácie žiakov
prvého ročníka základnej školy

Dr Zbigniew Siemak

Dr Wiesław Smolski

Poczucie bezpieczeństwa uczniów szkół województwa podlaskiego

Dr Grażyna Kędzierska

Wiedza społeczna o bezpieczeństwie żywności

ZgSp/18.02.2017/30.06.2017/01

Kand. nauk pedagogicznych, docent Irina Mielniczuk

Brzeski Państwowy Uniwersytet im. A. S. Puszkina (Brześć, Białoruś)

Dr Tatsiana Aniskevich

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

EDUKACJA EKONOMICZNA MŁODSZYCH UCZNIÓW: TEORIA I DOŚWIADCZENIE

Streszczenie

W artykule rozpatruje się treść, cele i zadania edukacji ekonomicznej młodszych uczniów jako części składowej ich kultury. Autorzy opisują główne elementy kultury ekonomicznej uczniów, a także rolę nauczycieli i rodziców w zakresie edukacji ekonomicznej. Zaprezentowano eksperyment wdrażania systemowego podejścia do realizacji edukacji ekonomicznej młodszych uczniów w szkołach regionu brzeskiego.

Słowa kluczowe: edukacja ekonomiczna • kultura ekonomiczna • elementy kultury ekonomicznej • systemowe podejście • młodszy wiek szkolny • zajęcia pozalekcyjne

**ECONOMICAL EDUCATION OF BEGINNING SCHOOL PUPLES:
THEORY AND EXPERIENCE**

Abstract

The article deals with the content, objectives and tasks of economic education of younger schoolchildren as part of their culture. It describes the main components of the economic culture of students, as well as the role of teachers and parents in economic education. We present the experience of implementing a systematic approach in the implementation of the economic education of younger schoolchildren in schools of Brest region.

Keywords: economic education • economic culture • the components of economic culture • a systematic approach • primary school age • extra-curricular activities

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ:
ТЕОРИЯ И ОПЫТ**

Аннотация

В статье рассматривается содержание, цели и задачи экономического воспитания младших школьников как элемента их культуры. Охарактеризованы основные компоненты экономической культуры учащихся, а также роль педагогов и родителей в экономическом воспитании. Излагается опыт реализации системного подхода в процессе осуществления экономического воспитания младших школьников в школах Бреста и области.

Ключевые слова: экономическое воспитание • экономическая культура • компоненты экономической культуры • системный подход • младший школьный возраст • внеклассная деятельность

Wprowadzenie

W obecnej sytuacji społeczno-kulturowej coraz bardziej aktualny staje się problem edukacji ekonomicznej dorastającej młodzieży, jako składnika kultury ogólnej. Edukacja ekonomiczna kojarzy się ze zdolnością orientowania się w sprawach gospodarczych, umiejętnością podejmowania skutecznych decyzji w nietypowych sytuacjach, aktywnym dostosowaniem się do rynku pra-

cy, do przestrzegania zasad postępowania moralnego. Szczególną rolę odgrywa tu edukacja i wychowanie, przyczyniające się do rozwoju podstawowej tożsamości kulturowej.

Kultura ekonomiczna. Komponenty i kryteria

Kultura ekonomiczna uczniów to integracyjna cecha, której treść jest zbiorem ekonomicznej wiedzy, umiejętności, nawyków, sposobów aktywności, emocjonalnie cennych relacji w sferze gospodarczej, moralnie i ekonomicznie istotnych cech osobowych. Rozwijaniu kultury ekonomicznej sprzyja specjalnie zorganizowany proces, w którym można wydzielić następujące aspekty:

- epistemologiczny – obejmuje normy, wiedzę, wartości, w związku z czym ważną kwestią przy ustalaniu treści edukacji ekonomicznej uczniów jest: czego, kiedy, ile i na jakim poziomie trudności uczeń może się nauczyć w różnym wieku,
- proceduralnie-aktywnościowy – opisuje treści i organizację zajęć, wyznacza znaczenie aktywności w przyswajaniu kultury ekonomicznej przez dzieci, ponieważ wprowadzenie dziecka do świata gospodarki opiera się na dwóch sposobach: a) przez przedstawienie znanego doświadczenia ludzkości; b) przez „odkrycie” prawd w symulowanych przez nauczycieli (rodziców) sytuacjach zbliżonych do realnego życia. Rozwijanie kultury ekonomicznej u młodszych uczniów jest zwykle realizowane z uwzględnieniem drugiego sposobu.

Główne aspekty kultury ekonomicznej, w nauczaniu dzieci wymagają uwzględnienia takich elementów jak: wiedza ekonomiczna, zdolności ekonomiczne oraz cechy moralne osoby.

Jak wynika z analizy praktyki, uczniowie klas młodszych przyswajają wiedzę ekonomiczną na poziomie wyobraźni, która jest podstawą ich poglądów gospodarczych. Rozwój wiedzy rozumie się nie tylko jako wzbogacenie ilościowe, asymilację nowych pojęć ekonomicznych, ale także jako zmiany jakościowe, co oznacza kompletność i głębokość poglądów. W okresie szkoły podstawowej uczniowie nie tylko rozszerzają zakres pojęć ekonomicz-

nych, ale także zmienia się jakość ich wiedzy – pojęcia stają się bardziej kompletne i dokładne.

Analiza treści kształcenia podstawowego pozwala na określenie zakresu wiedzy ekonomicznej, która ma zostać przyswojona przez dzieci. Jest to:

- ogólna koncepcja gospodarki kraju, wzajemne powiązania różnych branż (transport, komunikacja, budownictwo, przemysł, handel, rolnictwo, leśnictwo, gastronomia, służby mieszkaniowe i komunalne i in.),
- organizacja produkcji (pojęcia miejsca pracy, bezpieczeństwa i higieny pracy, jakości produkcji, wydajności, itp.),
- ochrona przyrody (a w tym zasoby naturalne, ich rodzaje i znaczenie, rola przyrody w życiu człowieka),
- gospodarstwo domowe, budżet rodziny, oszczędności w domu.

Nauczyciele powinni brać pod uwagę fakt, że sama wiedza nie ma żadnego znaczenia, jeśli uczeń nie może stosować jej w praktyce. W związku z tym, ważnym składnikiem kultury ekonomicznej młodszych uczniów są umiejętności ekonomiczne.

W procesie edukacji ekonomicznej w szkołach podstawowych dzieci rozwijają umiejętności, które są charakterystyczne dla różnych rodzajów działalności. To planowanie, organizowanie, kontrola, oszczędzanie czasu, racjonalne sposoby uczenia się i udziału w zajęciach pozalekcyjnych. Jednocześnie za istotne uważa się umiejętności takie jak samoorganizacja i samoregulacja działania. Dalej należy zwrócić uwagę na zdolność do samodzielnego uczenia się, poczucie sprawności, umiejętność przyspieszania procesu osiągnięcia celu. Zbiór umiejętności ekonomicznych zawiera kilka podzbiorów, a wśród nich:

- umiejętność planowania. Planowanie nie sprowadza się do zwykłej reprodukcji systemu wiedzy i umiejętności. Jest to aktywny proces umysłowy rozwiązywania różnorodnych problemów intelektualnych i praktycznych (montowanie z części modelu domu, przygotowanie opowieści o dziele literackim, itp.). Ponadto, wewnętrzny plan działania (który pozwala działać „w umyśle”) powinien być postrzegany jako kluczowy warunek rozwoju zdolności intelektualnych dziecka związanych z konkretnymi procesami psychicz-

nymi (percepcja, pamięć, myślenie, itd.) i charakteryzujących ich funkcjonowanie (zdolność uczenia się, kreatywność, samoregulację, itp.). Skuteczność każdej działalności (poznawczej, pracy i in.) polega na zdolności do przewidywania jej wydajności, do dokonania wyboru sposobów i środków do osiągnięcia celu, do określania kolejności konkretnych kroków, formułowania zadań i spodziewanych wyników dla każdego etapu. Ukierunkowane nauczanie może być realizowane już w klasach młodszych,

- umiejętności organizacyjne. Składają się z działań na rzecz racjonalnej organizacji miejsca pracy, stosowania bezpiecznych metod i technik pracy oraz realizacji samokontroli. Umiejętności organizacyjne pozwalają zapewnić i stworzyć warunki niezbędne do pomyślnej realizacji planu danego zadania oraz jego zakończenia,
- umiejętności doskonalenia ekonomicznego. Obejmują one umiejętności oszczędzania materiałów, energii, czasu pracy. Do tych umiejętności zalicza się również: podniesienie jakości pracy, racjonalne wykorzystanie wyposażenia, narzędzi, sprzętu, wybór optymalnego sposobu wykonywania zadania.

Szeroki zakres wiedzy ekonomicznej i rozwinięte umiejętności, z jednej strony przyczyniają się do moralnego rozwoju młodszego ucznia, a z drugiej strony, pozwalają na gromadzenie wiedzy (o aktywności zawodowej osób dorosłych, o znaczeniu sumiennego podejścia do pracy i in.), doskonalenia umiejętności (planowania działalności, racjonalnego korzystania z wody, energii elektrycznej, itp.) i zachęcają do osiągania w codziennych działaniach jak najlepszych wyników przy najniższym nakładzie kosztów czasu i wysiłku. Zdaniem Auterek najważniejszymi cechami moralnymi są *oszczędność* i *umiejętności organizacyjne*.

Oszczędność pozytywnie wpływa na wewnętrzny świat dziecka, tworząc podstawę do powstawania jego świadomego zachowania. Moralna istota oszczędności jest ważnym czynnikiem poprawy systemu stosunków gospodarczych. Wyraża się ona przede wszystkim w zachowaniu pewnych standardów zarządzania (oszczędnego wykorzystania zasobów, i in.), co stanowi o szacunku do wartości materialnych. Bardzo trudno zostać osobą oszczęd-

na, jeżeli jest się osobą niezaradną, niezorganizowaną. Właśnie dlatego już od dzieciństwa trzeba uczyć dzieci planowania i organizowania swojej działalności, co z kolei przyczynia się do wychowania ku samodzielności i oszczędności.

Głównym wymogiem kształtowania *umiejętności organizacyjnych* jest zapewnienie autonomii ucznia w organizowaniu aktywności indywidualnej (praca domowa, dbanie o rośliny doniczkowe, itp.), a także zbiorowej (upiększanie podwórka szkolnego, wykonanie pamiątek dla domu dziecka, itp.). Umiejętności organizacyjne opierają się na zrozumieniu znaczenia działania, jego celu, wyborze sposobu działania, opracowaniu programu działań, monitorowaniu, ocenie i korekcie, która obejmuje kontrolę jakości wykonania i identyfikację błędów.

Komponenty kultury ekonomicznej występują, z jednej strony, jako jej główne cechy, z drugiej – jako kryteria diagnostyczne oczekiwanych wyników. W opinii Autorek, kryteria i wskaźniki podstaw kultury ekonomicznej uczniów klas młodszych to:

- motywacja (zainteresowanie uczestnictwem w różnego rodzaju działalności, wytrwałość w pokonywaniu trudności, dążenie do samorozwoju, do przyswajania dodatkowej wiedzy),
- poznawanie (rozumienie i wyjaśnienie znaczenia terminów, pojęć ekonomicznych, zrozumienie konieczności pracy z korzyścią dla siebie i innych, znajomość zawodów),
- aktywność (umiejętności planowania – sekwencjonowanie etapów działalności, twórcze wykorzystanie doświadczeń w różnych sytuacjach, dobór środków, metod działania; umiejętności organizacyjne – racjonalna organizacja miejsca pracy, wdrażanie zasad bezpieczeństwa, monitoring, wybór skutecznych metod organizacji pracy; umiejętności doskonalenia ekonomicznego – właściwy stosunek do przyrządów, urządzeń, czasu pracy, efektywne wykorzystanie narzędzi i urządzeń, jakość wykonywanej pracy, wprowadzenie elementów działalności twórczej),
- wskaźniki behawioralne (właściwy stosunek do własności publicznej i prywatnej, świadomość konieczności oszczędzania czasu, zachęcanie innych do oszczędzania, wytrwałość w wykonywaniu działalności gospodarczej, wprowadzenie elementów działalności twórczej),

dzenie reżimu dnia, zdolność do organizowania swoich działań oraz działań innych).

W takiej sytuacji rozwój podstaw kultury ekonomicznej młodszych uczniów jest możliwy tylko poprzez proces edukacji ekonomicznej, który został skonstruowany przez Autorki w oparciu o zasady celowości, systemowości, różnicowania i indywidualizacji, a także sterowalności i rozwoju.

Istota i zadania edukacji ekonomicznej

Kultura ekonomiczna jest definiowana jako system wartości oraz chęć uczestniczenia w działalności gospodarczej, szacunek dla każdej formy własności i komercyjny sukces jako osiągnięcie społeczne. Kultura ekonomiczna obejmuje także stworzenie środowiska społecznego w celu nabycia odpowiedniego doświadczenia w dziedzinie ekonomii, rozwoju cech osobowości dziecka – pracowitości, samodyscypliny, zapobiegliwości¹. Ten rodzaj kultury rozwija się w procesie edukacji ekonomicznej, której celem jest wspieranie rozwoju wiedzy uczniów o środowisku przedmiotowym i naturalnym (jako świecie duchowych i materialnych wartości) oraz rozszerzenie i pogłębienie wiedzy o komponencie gospodarczym działalności człowieka.

Uczniowie w młodszym wieku szkolnym mają już wiedzę na temat kupna i sprzedaży, przychodów i wydatków pieniędzy z budżetu rodziny, o nowoczesnych zawodach profesjonalnych, znają też wartość niektórych towarów. Doświadczenie życiowe młodszych uczniów staje się podstawą ich edukacji ekonomicznej, jeśli proces ten jest realizowany w trybie współdziałania podmiotów dialogu pedagogicznego „nauczyciel – dzieci – rodzice”.

Rodzina i szkoła są podstawowymi instytucjami społecznymi, które odpowiadają za kontrolowaną socjalizację dziecka, biorą udział w wychowaniu go jako świadomego konsumenta. Dlatego ważne jest, aby nie ograniczać się do zapoznania dzieci z terminologią ekonomiczną, ale wskazywać dziecku jego własne możliwości poznawania zjawisk i procesów gospodarczych, pomagać

¹ В.М. Полонский, *Словарь по образованию и педагогике*, Москва 2004, 512 с.

regulować własne zachowanie, ustalać granice tego, co można, a czego nie można robić w tej dziedzinie życia.

Nauka i praktyka posiadają pewien potencjał w rozwiązywaniu problemów edukacji ekonomicznej uczniów. W związku z tym, głównym zadaniem na dzisiejszym etapie jest racjonalne wykorzystanie zdobytego doświadczenia w tej dziedzinie, dalsze badania tego problemu.

W naukowych źródłach pedagogicznych Rosji i Białorusi można znaleźć wiele informacji o badaniu różnych aspektów edukacji ekonomicznej dzieci i młodzieży, jak np.:

- ekonomia i edukacja ekonomiczna uczniów jako połączone aspekty jednolitego procesu szkolenia ekonomicznego (A. F. Amend², J. K. Wasiljew³ i in.),
- treści i technologia edukacji ekonomicznej uczniów (B. A. Raizberg⁴, I. A. Sasova⁵ i in.);
- szczegóły edukacji ekonomicznej dzieci i młodzieży w rodzinie (K. A. Demina⁶, I. Ozerova⁷, D. Owen⁸ i wsp.),
- istota kultury gospodarczej, teoretyczne podstawy jej rozwoju oraz miejsce w ogólnym systemie kultury (T. V. Borovikova⁹, T. A. Stepchenko¹⁰ i in.),
- podstawy naukowe i metodyczne edukacji ekonomicznej dzieci pod względem ich cech wiekowych, w szczególności

² А. Ф. Амэнд, *Экономическое образование и воспитание учащихся IV–X классов*, Челябинск 1999.

³ Ю. К. Васильев, *Экономическое образование и воспитание учащихся*, Москва 1999.

⁴ Б. А. Райзберг, *Современный экономический словарь*, Москва 2007.

⁵ Сасова И. А., *Экономическая подготовка школьников: проблемы и пути решения*, Челябинск 2000.

⁶ К. А. Демина, *Дети и деньги. Что разрешать, что запрещать, к чему готовиться*, Санкт-Петербург 2010.

⁷ И. Озерова, *Дети и деньги: все, что нужно знать ребенку, чтобы реально заработать. 33 способа детского заработка*, Санкт-Петербург 2008.

⁸ Д. Оуэн, *Финансовое воспитание детей*/ пер. с англ. Л. А. Бабук, Минск 2013.

⁹ Т. В. Боровикова, *Взаимосвязь экономического и нравственного воспитания школьников: методологический подход*, Вестник ЧГУ. – 2012. – № 11.

¹⁰ Т. А. Степченко, *Формирование потребительской культуры школьников как средство их социализации: автореф. дис. ... д-ра пед. наук*, Брянск 2007.

dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (T. P. Shevyreva¹¹, A. A. Smolentceva¹² i in.).

Analiza teorii i praktyki daje podstawę do rozpatrywania edukacji ekonomicznej jako całościowego celowego procesu interakcji dzieci i dorosłych. Ten rodzaj edukacji jako procesu ma jasną strukturę składającą się z połączonych ze sobą elementów. W oparciu o ogólną logikę działań edukacyjnych autorzy I. A. Kolesnikowa i V. A. Slastenin¹³ w edukacji ekonomicznej wyróżniają komponenty: celowy, merytoryczny, operacyjny i ewaluacyjny. Integralność wymienionej struktury zapewnia się przez celowość i spójność działań nauczycieli, rodziców i dzieci w zakresie edukacji ekonomicznej.

Edukacja jest traktowana nie tylko jako proces, ale także jako funkcjonalny system, który ma swoje specyficzne cele, zadania, treści i wyniki. Edukacja ekonomiczna polega też na rozwiązywaniu całego kompleksu problemów, a w tym na:

- zapoznaniu dzieci z gospodarką jako sferą działalności ludzkiej,
- kształtowaniu uzasadnionych potrzeb, rozwijania umiejętności dostosowania potrzeb do możliwości ekonomicznych ich zaspokojenia,
- aktualizacji doradztwa zawodowego, rozszerzania wiedzy o działalności ludzi różnych zawodów,
- kształtowaniu oszczędnego, świadomego podejścia do produktów pracy, rzeczy osobistych, wartości materialnych itp.,
- kształtowania umiejętności i nawyków racjonalnej organizacji i wykorzystania budżetu czasu,
- szkoleniu odpowiedniego stosunku do pieniędzy,
- kształtowaniu postawy twórczej w stosunku do pracy, do oszczędzania (zamiast: oszczędności), do organizowania jako znaczących cech człowieka.

¹¹ Т. П. Шевырева, *Формирование нравственных качеств младших школьников в процессе экономического воспитания: дис. ... канд. пед. наук*, Смоленск, 2012.

¹² А. А. Смоленцева, *Введение в мир экономики, или Как мы играем в экономику: уч.-метод.*, Пособие, Санкт-Петербург 2008.

¹³ Сластенин В. А., Колесникова И. А., (ред.) *Воспитательная деятельность педагога*, Москва 2007.

Cele te wyznaczają treści edukacji ekonomicznej młodszych uczniów. Stąd zawartość edukacji ekonomicznej składa się z następujących części:

- wiedzy (na poziomie reprezentacji) o gospodarce, o znaczeniu zjawisk i procesów ekonomicznych w życiu człowieka,
- umiejętności, które umożliwiają zastosowanie wiedzy ekonomicznej w działalności, w tym twórczej,
- wartości, które przyczyniają się do rozwoju cech osobowych, reakcji emocjonalnych i behawioralnych (szacunek dla wartości materialnych i duchowych, odpowiedzialne podejście do pracy, itp.). Elementy te łącznie charakteryzują doświadczenie ekonomiczne osoby, które wzbogaca się w trakcie docelowej organizacji aktywności uczniów oraz jej stymulowania.

Skuteczność edukacji ekonomicznej zależy od jej organizacji, z zastrzeżeniem pewnych warunków pedagogicznych, które pogrupowano w następujący sposób. Pierwsza grupa – to humanizacja procesu edukacyjnego, co przewiduje uznanie wartości wewnętrznej ucznia, możliwość maksymalnej realizacji jego osobistego potencjału w różnych działaniach, tworzenie relacji podmiotowych. Druga grupa – zapewnienie uczniom w trakcie aktywności pozycji podmiotowej, która przejawia się: w aktywnym przyswajaniu poglądów aksjologicznych na temat stosunków ekonomicznych w rodzinie i w społeczeństwie, w zainteresowaniu się nabyciem wiedzy i umiejętności w dziedzinie gospodarki, w manifestacji pracowitości, oszczędności, organizacji. Trzecia grupa warunków pedagogicznych polega na integracji działań dydaktycznych i pozalekcyjnych, włączenie uczniów w różne działania, które pozwalają na identyfikację ukrytego potencjału dziecka, stworzenie sytuacji sukcesu. Kolejna grupa składa się z realizacji wsparcia naukowego i metodycznego procesu edukacji ekonomicznej dzieci, co wiąże się z określeniem celów działań, ich treści, technologii, kontroli jakości. I ostatnia grupa warunków pedagogicznych – to współpraca nauczyciela z rodziną w celu pomocy dzieciom w poprawie ich perspektyw gospodarczych, rozwoju osobistej kultury ekonomicznej uczniów.

Spełnienie powyższych warunków, czego dowodzą doświadczenia pracy Auterek z nauczycielami szkół podstawowych, za-

pewnia skuteczność tego typu edukacji, a to znajduje odzwierciedlenie w poziomie rozwoju podstaw ekonomicznej kultury uczniów.

Realizacja edukacji ekonomicznej: podejście systemowe

W dzisiejszych czasach aktualny jest problem znalezienia atrakcyjnych rodzajów działalności, które przyczynią się do rozwoju współpracy nauczyciela i dzieci. Takim rodzajem działalności mogą być zajęcia pozalekcyjne, pod warunkiem ich systemowej i celowej organizacji.

System, czyli „całość składająca się z części”, jest to pewna kolejność rozmieszczenia części w całości, wynikająca ze stosunków pomiędzy składnikami. Należy zauważyć, że sposób konstruowania praktyki edukacyjnej też opiera się na podejściu systemowym. Rosyjscy badacze L. M. Luzina, E. N. Stepanov i inni twierdzą, że istotą systemowego podejścia jest orientacja metodologiczna w rozpatrywaniu obiektu badania lub przekształcania go jako systemu.

Realizacja edukacji ekonomicznej uczniów z uwzględnieniem podejścia systemowego jest uwarunkowana faktem, że rozwój osobowości dziecka zachodzi w całościowym zintegrowanym procesie dydaktycznym, w którym wszystkie komponenty (celowy, merytoryczny, operacyjny, kontroli i oceny) są maksymalnie powiązane. Łączenie wysiłków podmiotów edukacji (dzieci, nauczyciele, rodzice) zapewnia skuteczność oddziaływania na uczniów. Podejście systemowe pozwala rozpatrywać system edukacyjny klasy szkolnej jako zbiór powiązanych ze sobą elementów, trendów, wśród których występuje system edukacji ekonomicznej dzieci.

W ramach eksperymentu opracowano i sprawdzono w praktyce systemowe podejście do edukacji ekonomicznej w szkołach: Państwowa Instytucja Edukacyjna „Szkoła średnia Nr 5 miasta Brześć”¹⁴, „Gimnazjum Nr 3 miasta Brześć”, „Gimnazjum miasta

¹⁴ Państwowa Instytucja Edukacyjna „Szkoła średnia” jest to pełny tytuł szkoły ogólnokształcącej (klasy 1–11) – uwaga Autorek.

Drohyczyn”¹⁵. W systemie umieszczono tematy takie jak: „My, Twoje, nasze”, „Tajemnice gospodarcze rodziny”, „Kalejdoskop ekonomiczny dla ciekawskich”, połączone wspólnym celem, którym jest rozwijanie podstaw kultury ekonomicznej u młodszych uczniów jako efektu edukacji ekonomicznej. System ten realizowano w czasie pozalekcyjnym, spełniając następujące funkcje:

- nauczającą (rozwój podstawowej wiedzy uczniów z ekonomii, poglądów na temat relacji między zjawiskami ekonomicznymi, kształtowanie umiejętności ekonomicznych),
- rozwijającą (rozwój procesów psychicznych uczniów, indywidualnych zdolności, stymulowanie interesu uczniów do poznawania zjawisk gospodarczych przez różne działania),
- wychowawczą (wykształcenie cech moralnych uczniów, takich jak oszczędność, organizacja, itp.).

W procesie kształcenia w systemie edukacji ekonomicznej przewiduje się aktywny udział we wspólnych działaniach społecznie odpowiedzialnych dorosłych – nauczyciela szkoły podstawowej i rodziców. Integrującym czynnikiem funkcjonowania systemu są kluczowe idee takie jak wspomaganie całościowego postrzegania przez uczniów świata, którego częścią są stosunki gospodarcze, tworzenie warunków do nabycia wiedzy społeczno-gospodarczej przez dzieci, wdrożenie systemu edukacji ekonomicznej młodszych uczniów, zapewniającego opanowanie podstawowej wiedzy z ekonomii oraz rozwój umiejętności oszczędzania i organizacji.

W trakcie eksperymentu realizowano następujące cele:

- rozwój podstaw wiedzy ekonomicznej i kultury myślenia ekonomicznego uczniów,
- wykształcenie pracowitości, oszczędności, umiejętności organizacyjnych,
- opanowanie początkowych umiejętności praktycznych przez uczniów.

Wspólne zajęcia dla dzieci i dorosłych miały różne formy, zapewniające nabycie przez uczniów takich umiejętności jak wiedza ekonomiczna oraz postaw charakteryzowanych przez walory moralne typu gospodarność, porządek, oszczędność.

¹⁵ Państwowa Instytucja Edukacyjna „Gimnazjum” jest to pełny tytuł szkoły (klasy 1–11) o pogłębionym nauczaniu przedmiotów – uwaga Autorek.

Praca eksperymentalna zwykle wiąże się z konsekwentną realizacją etapów, przyczyniających się do osiągnięcia celów poprzez włączenie dzieci w różne rodzaje działalności (poznawczej, zawodowej, komunikatywnej, itp.) i stosowanie odpowiednich technologii (metoda projektów, technologia zbiorowej działalności twórczej i in.). Na każdym etapie występuje podsumowanie osiągnięć. Zajęcia kończą się refleksją. Głównym zadaniem nauczyciela jest organizacja interakcji z uczniami, rodzicami, ponieważ działanie jednej osoby (ucznia) powoduje działania drugiej osoby (kolegów, rodziców).

W trakcie eksperymentu ustalono kryteria kultury ekonomicznej uczniów:

- poznawcze (pokazują poziom wiedzy ekonomicznej, przedstawień, obecność interesu poznawczego),
- aktywnościowe (odzwierciedlają poziom umiejętności ekonomicznych: zdolności organizacyjne, zdolność planowania poprawy sytuacji gospodarczej),
- behawioralne (charakteryzują cechy moralne i ekonomiczne).

Pomiar poziomu kultury ekonomicznej uczniów przeprowadzono na początku eksperymentu w grupie kontrolnej i eksperymentalnej (Tabele 1, 2 i 3) oraz w grupie eksperymentalnej na jego zakończenie (Tabela 4). Na podstawie wyników pomiarów początkowych ustalono cztery poziomy kultury ekonomicznej młodszych uczniów: początkowy, niski, średni, wysoki.

Tabela 1. Wyniki badania poziomu kultury ekonomicznej w grupie kontrolnej (GK)

Komponenty kultury ekonomicznej	Poziom kultury ekonomicznej uczniów							
	Wysoki		Średni		Niski		Początkowy	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Wiedza ekonomiczna	2	8	13	52	8	32	2	8
Umiejętności ekonomiczne	2	8	9	40	8	32	6	24

Komponenty kultury ekonomicznej	Poziom kultury ekonomicznej uczniów							
	Wysoki		Średni		Niski		Początkowy	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Cechy osobowości	2	8	2	8	11	44	10	40
Średnio	2	8	8	32	9	36	6	24

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Wyniki badania poziomu kultury ekonomicznej w grupie eksperymentalnej (GE). Początek eksperymentu

Komponenty kultury ekonomicznej	Poziom kultury ekonomicznej uczniów							
	Wysoki		Średni		Niski		Początkowy	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Wiedza ekonomiczna	2	8	7	28	13	52	3	12
Umiejętności ekonomiczne	3	12	8	32	9	36	5	20
Cechy osobowości	4	16	6	20	8	32	7	28
Średnio	3	12	7	28	10	40	5	20

Źródło: badania własne.

Tabela 3. Analiza porównawcza poziomu kultury ekonomicznej w grupie kontrolnej (GK) i grupie eksperymentalnej (GE). Początek eksperymentu

Poziomy kultury ekonomicznej	Badani uczniowie			
	Klasa 4 «A» (GK)		Klasa 4 «B» (GE)	
	Liczba	%	Liczba	%
Wysoki	2	8	3	12
Średni	8	32	7	28

Poziomy kultury ekonomicznej	Badani uczniowie			
	Klasa 4 «A» (GK)		Klasa 4 «B» (GE)	
	Liczba	%	Liczba	%
Niski	9	36	10	40
Początkowy	6	24	5	20
Razem	25	100	25	100

Źródło: badania własne.

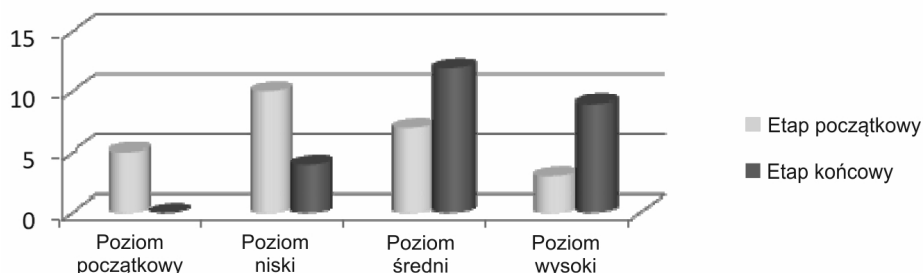
Analiza pomiarów początkowych pokazuje, że najwięcej badanych uczniów przejawiało niski poziom kultury ekonomicznej. Nieco mniejsza liczba uczniów była na średnim poziomie kultury ekonomicznej, ale 1/5 badanych reprezentowało poziom początkowy. Ponad 80% uczniów biorących udział w eksperymencie (a będących na początkowym, niskim i średnim poziomie kultury ekonomicznej) miało trudności z wytłumaczeniem prostych zjawisk ekonomicznych, nie byli wystarczająco zmotywowani do działalności społecznej, nie przejawiali gospodarczych cech osobowości jak pracowitość, oszczędność, organizacja, itp.

Wyniki badań poziomu ekonomicznej kultury uczniów w początkowym i końcowym etapie eksperymentu poddano analizie porównawczej (Tabela 4 i wykres 1).

Tabela 4. Analiza porównawcza wyników w grupie eksperymentalnej (GE) na początku i na końcu eksperymentu

Poziomy kultury ekonomicznej	Etap			
	Początkowy		Końcowy	
	Liczba uczniów	Udział %	Liczba uczniów	Udział %
Wysoki	3	12	9	36
Średni	7	28	12	48
Niski	10	40	4	16
Początkowy	5	20	0	0
Razem	25	100	25	100

Źródło: badania własne.

Wykres 1. Analiza porównawcza wyników w grupie eksperymentalnej (GE) na początku i na końcu eksperymentu

W celu ustalania niezawodności porównania wyników początkowego i końcowego etapów Autorki użyły kryterium Fishera (Tabela 5). Znaczenie empiryczne współczynnika Fishera zostało obliczone według wzoru:

$$\varphi_{\text{emp.}} = |\varphi_1 - \varphi_2| \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$$

n_1 – liczebność pierwszej grupy badanych,

n_2 – liczebność drugiej grupy badanych.

Tabela 5. Dynamika rozwoju poziomów kultury ekonomicznej uczniów

Poziomy	Etapy				$\varphi_{\text{emp.}}$	Znacznosc
	Początkowy		Końcowy			
	liczba	%	liczba	%		
Wysoki	3	12	9	36	2,053	+
Średni	7	28	12	48	2,036	+
Niski	10	40	4	16	2,785	+
Początkowy	5	20	0	0	3,276	+
Razem	25	100	25	100		

Dynamika rozwoju poziomów kultury ekonomicznej uczniów jest statystycznie znacząca (poziom istotności $p = 0,05$). Różnica poziomów rozwoju kultury ekonomicznej jest istotna, ponieważ $\varphi_{\text{emp.}} > \varphi_{\text{kryt.}}$

Porównanie wyników początkowego i końcowego etapów badania wskazuje, że redystrybucja uczniów według poziomu kul-

tury gospodarczej uległa znacznej zmianie. W klasie eksperymentalnej wzrosła liczba uczniów z wysokim i średnim poziomem, jednocześnie zmniejszyła się liczba uczniów o niskim poziomie kultury ekonomicznej. Wyniki badania wykazały, że uczniowie klasy eksperymentalnej są świadomi pewnych aspektów rzeczywistości gospodarczej: odróżniają takie pojęcia ekonomiczne jak produkt, cena, wartość, dochody, wydatki, itp., potrafią planować i organizować swoją działalność, wykazują dbałość o wyniki pracy innych.

Zdaniem Autorki, opracowany i eksperymentalnie sprawdzony system zajęć w zakresie edukacji ekonomicznej młodszych uczniów, może być istotną pomocą dydaktyczną dla nauczycieli szkół podstawowych.

Zakończenie

Analiza wyników eksperymentu pozwala wnioskować, że skuteczność wdrażania przedstawionego systemu zajęć edukacji ekonomicznej można zapewnić poprzez realizację takich warunków pedagogicznych jak:

- maksymalna integracja działalności edukacyjnej lekcyjnej i pozalekcyjnej młodszych uczniów, aktualizowanie wiedzy i umiejętności ekonomicznych nabytych w trakcie studiowania przedmiotów „Człowiek i świat”, „Matematyka”, itp.,
- realizacja wspólnej działalności dzieci i dorosłych, która zapewni aktywizację rodziców w angażowanie dzieci w świat gospodarki,
- zastosowanie różnych metod, technik, narzędzi edukacyjnych (metody motywacji i stymulowania aktywności młodszych uczniów mają pozytywny wpływ na sferę emocjonalną uczniów, a ćwiczenia, zadania, sytuacje wolnego wyboru itp. przyczyniają się do organizacji aktywności dzieci),
- racjonalne połączenie różnych form organizacji uczniów (zbiorowa praca, gra dydaktyczna, warsztaty, quiz, itp.).

Bibliografia

1. Полонский В.М., *Словарь по образованию и педагогике*, Москва 2004.
2. Аменд А. Ф., *Экономическое образование и воспитание учащихся IV–X классов*, Челябинск 1999.
3. Васильев Ю. К., *Экономическое образование и воспитание учащихся*, Москва 1999.
4. Райзберг Б. А., *Современный экономический словарь*, Москва 2007.
5. Сасова И. А., *Экономическая подготовка школьников: проблемы и пути решения*, Челябинск 2000.
6. Демина К. А., *Дети и деньги. Что разрешать, что запрещать, к чему готовиться*, Санкт-Петербург 2010.
7. Озерова И., *Дети и деньги: все, что нужно знать ребенку, чтобы реально заработать. 33 способа детского заработка*, Санкт-Петербург 2008.
8. Оуэн Д., *Финансовое воспитание детей*/ пер. с англ. Л.А. Бабук, Минск 2013.
9. Боровикова Т.В., *Взаимосвязь экономического и нравственного воспитания школьников: методологический подход*, Вестник ЧГУ. – 2012. – № 11.
10. Степченко Т. А., *Формирование потребительской культуры школьников как средство их социализации: автореф. дис. ... д-ра пед. наук*, Брянск 2007.
11. Шевырева Т. П., *Формирование нравственных качеств младших школьников в процессе экономического воспитания: дис. ... канд. пед. наук*, Смоленск, 2012.
12. Смоленцева А. А., *Введение в мир экономики, или Как мы играем в экономику*, Санкт-Петербург 2008.
13. Слостенин В. А., Колесникова И. А. (ред.), *Воспитательная деятельность педагога*, Москва 2007.
14. Степанов Е. Н., *Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания*, Москва 2002.

Prof. dr Henryk Malewski

Uniwersytet im. Michała Romera (Wilno, Litwa)

Prof. dr Vidmantas Egidijus Kurapka

Uniwersytet im. Michała Romera (Wilno, Litwa)

Prof. dr Snieguolė Matulienė

Uniwersytet im. Michała Romera (Wilno, Litwa)

**CZY SPOŁECZNA RADA KOORDYNACYJNA
DS. DZIAŁALNOŚCI EKSPERTÓW SĄDOWYCH
MOŻE BYĆ EFEKTYWNYM NARZĘDZIEM
WSPÓŁPRACY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI
I ORGANÓW ŚCIGANIA
Z PLACÓWKAMI EKSPERTYZY SĄDOWEJ?
(DOŚWIADCZENIA LITEWSKIE)**

Streszczenie

Ustawa o ekspertyzie sądowej na Litwie weszła w życie z dniem 1 maja 2003 roku razem z kodeksem karnym, kodeksem postępowania karnego oraz kodeksem karnym wykonawczym. W artykule 1 Ustawy zapisano, że „Ta ustawa określa status ekspertów sądowych i instytucji ekspertyzy sądowej, ustala wymagania kwalifikacyjne stawiane ekspertom sądowym oraz tryb nadawania im kwalifikacji eksperckich, warunki i tryb stosowania wiadomości specjalnych wykonując ekspertyzy sądowe, a także wymagania stawiane ekspertom sądowym”. Natomiast w artykule 16 Ustawy o ekspertyzie sądowej Litwy, znajduje się lakoniczny zapis, że „Działalność instytucji ekspertyzy sądowej oraz prywatnych biegłych sądowych koordynuje Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych. Skład Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych oraz jej statut zatwierdza Minister Sprawiedliwości”. Kilkanaście lat obowiązywania Ustawy na Litwie pozwala zve-

ryfikować i ocenić zgodność życzeń i zamierzeń ustawodawcy z rzeczywistością. Autorzy artykułu przedstawili podstawowe etapy działalności Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych oraz zasygnalizowali niektóre problemy, negatywnie wpływające na współpracę organów ścigania z placówkami ekspertyzy sądowej i biegłymi.

Słowa kluczowe: ekspertyza sądowa • biegły • Litwa • Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych

**CAN SOCIAL COORDINATION COUNCIL OF JUDICIAL EXPERTS
ACTIVITY BE AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF COOPERATION
OF LAW ENFORCEMENT AND INSTITUTIONS
OF FORENSIC EXPERTISE? (LITHUANIAN EXPERIENCE)**

Abstract

The Law on Forensic Expertise in Lithuania came into force on 1st May 2003 along with the Criminal Code, Code of Criminal Procedure and Code of the Execution of Penalties. The first article of the law determines its purpose: „This law sets the status of forensic experts and institutions of forensic expertise, defines qualification requirements for experts, procedure of setting of expert qualifications, conditions and procedure of usage of special knowledge while performing forensic expertise and requirements for the act of forensic expertise”. Whereas the article 16 only laconically states that „Activities of forensic expertise institutions and private forensic experts are coordinated by the Coordination Council of Forensic Experts Activities”. The period of validation of this law allowed to verify and to evaluate the convergence of wishes and intentions of the legislator with reality. The authors of the article presented the main phases of activities of Coordination Council of Forensic Experts Activity and emphasized some issues negatively influencing the cooperation of law enforcement with institutions of forensic expertise and experts.

Keywords: forensic expertise • forensic expert • Lithuania • Coordination Council of Forensic Experts Activity

Wstęp

Kryminalistyka, jako dziedzina naukowa, zaistniała w końcu XIX w. z potrzeby stosowania wiadomości specjalnych z różnych dziedzin nauki, techniki, sztuki i rzemiosła w zwalczaniu prze-

stępczości. Ówczesna kryminalistyczna ekspertyza sądowa pozwalała wykorzystywać odpowiednie metody, techniki i urządzenia z wielu dziedzin naukowych do badania różnych śladów i dowodów rzeczowych w sprawach karnych. Dzisiaj przyjmuje się – co najmniej – kilka podstawowych form stosowania wiadomości specjalnych. Oprócz ekspertyzy sądowej są to działania specjalisty przeprowadzającego badania¹ lub wykonującego z polecenia organu procesowego określone operacje (funkcje) w czynnościach dochodzeniowo-śledczych, pomoc konsultacyjna biegłych i specjalistów organom procesowym itp.

Reglamentacja wiadomości specjalnych w procedurach karnych, a później i w cywilnych, stała się obowiązkowym elementem w kodeksach postępowania karnego wiodących krajów europejskich już w XIX wieku². Duże znaczenie ekspertyzy sądowej, jej wieloaspektowość, prawa i obowiązki biegłych, wymagania stawiane biegłym i ich badaniom oraz utrwalaniu tych badań wymagały szczegółowych regulacji, które nie zawsze mogły być wszechstronnie i precyzyjnie opisane w kodeksach, preferujących raczej lakoniczne formy przekazu. Początkowo takie mniej lub bardziej szczegółowe regulacje miały charakter aktów wykonawczych, które były opracowywane w resortach wymiaru sprawiedliwości, spraw wewnętrznych lub innych oraz w organach ścigania, a także w placówkach ekspertyzy sądowej. Jednak znaczące różnice w tych aktach wykonawczych, między innymi wywołane resortową przynależnością ich twórców, zmuszały do zwiększonego poziomu unifikacji, co było konieczne do podniesienia jakości badań oraz zwiększania zaufania do dowodów otrzymanych z opinii biegłego³. To powodowało, że w środowi-

¹ Kodeks postępowania karnego Litwy przewiduje, że na etapie postępowania przedsądowego (postępowanie przygotowawcze) organ procesowy może powołać specjalistę do wydania opinii. W trakcie rozprawy sąd najczęściej powołuje do wydania opinii biegłego z listy Ministerstwa Sprawiedliwości. W aktach spraw karnych na Litwie opinie biegłych stanowią mniej niż 10 %, a ponad 90 % to opinie specjalistów, których w postępowaniu przedsądowym powołuje prokurator lub inny podmiot procesowy.

² Na przykład, *Code d'instruction criminelle* Francji z 1808 roku i rosyjski *Устав уголовного судопроизводства* (staty 315, 325-335, 336-356 i dr.), Царское Село, 20 ноября 1864 года, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>>.

³ Na Litwie i w Polsce są pewne różnice w definiowaniu podstawowych terminów z dziedziny stosowania wiadomości specjalnych. W tym artykule

skach eksperckich i prawniczych różnych krajów formowała się idea konieczności uchwalania samodzielnych ustaw o biegłych⁴ lub o ekspertyzie sądowej, w których miały być zawarte podstawowe regulacje dotyczące statusu, praw i obowiązków biegłych, ich powoływania, działalności, oceny ekspertyz sądowych itp.⁵.

zamiennie są stosowane terminy „biegły sądowy”, „biegły”, które dominują w polskim prawie, doktrynie i tradycji oraz „ekspert sądowy” lub „ekspert”, które są stosowane na Litwie. Analogicznie stosowano terminy „opinia biegłego” i „ekspertyza sądowa”.

⁴ W Polsce ciągle tylko dyskutuje się o projektach ustawy o biegłych, natomiast Litwa ma ustawę o ekspertyzie sądowej, Rosja i Kazachstan mają ustawy o państwowej sądowno-eksperskiej działalności. Do dnia dzisiejszego w Polsce było opracowanych kilka projektów Ustawy o biegłych, ale żaden nie został uchwalony. Na Litwie ustawa o ekspertyzie sądowej została uchwalona w 2002 roku, patrz, *Lietuvos Respublikos Teismo Ekspertizės Įstatymas*, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161. Aktualna redakcja ustawy z dnia 2013-12-30. W Rosji obowiązuje ustawa Федеральный закон от 31.05.2001 № 73-ФЗ „О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации”. Aktualna redakcja ustawy z dnia 08.03.2015, w Kazachstanie ustawa z końca 2014 r., *Закон Республики Казахстан от 20 января 2010 года № 240-IV «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан»* (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.12.2014 г.) [30.05.2016]. Ukraina ma taką ustawę z roku 1994 ze zmianami (ostatnie z dnia 24.12.2015.) – ЗАКОН Про судову експертизу (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 28, ст.232) Вводиться в дію Постановою ВР N 4038а-ХІІ від 25.02. 94, ВВР, 1994, N 28, ст.233), [Dostęp: 02.06.2016], <<http://consultant.parus.ua/?doc=09XBR459A1>>. Ustawę o ekspertyzie sądowej mają też Czechy, Łotwa i inne kraje europejskie.

⁵ W Polsce dyskusje o potrzebie uchwalenia ustawy o biegłych trwają już kilkanaście lat i wywołują duże kontrowersje. Opracowywane projekty ciągle spotykają się z ostrą krytyką różnych środowisk, tak prawniczych, jak i eksperckich. W opinii Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” o projekcie ustawy o biegłych sądowych z dnia 9 października 2014 roku napisano, że „Ustawa o biegłych sądowych godna tej nazwy powinna bowiem mieć o wiele szerszy zakres rzeczowy – powinna jasno i wyczerpująco określać prawa i obowiązki biegłego wobec sądu i *vice versa*”, a w podsumowaniu zaznacza się, że trzeba „...podjąć prace nad ustawą, która kompleksowo ureguluje status prawny biegłych sądowych i wszelkie kwestie z nim związane...”, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://www.iustitia.pl/opinie/918-opinia-w-sprawie-projektu-ustawy-o-bieg-lych-sadowych>>. W Raporcie NIK „Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości”, podpisanego przez jej Prezesa 21.07.2015 r. stwierdza się „Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę na długotrwałość i niską jakość prac legislacyjnych dotyczących koniecznego uregulowania funkcjonowania instytucji biegłych w wymiarze sprawiedliwości aktem prawnym rangi ustawowej. Przyczyną był w szczególności brak pogłębionej rzetelnymi analizami wiedzy o dotychczasowym funkcjonowaniu biegłych, w tym o pełnych kosztach generowanych w związku z udziałem biegłych w postępowaniach sądowych i przygotowawczych. Skutkiem zaś utrzymywanie niefunkcjonalnego modelu tej instytucji, a także pominięcie w przygotowywanych rozwiązaniach prawnych istotnych kwestii, np. regulacji wynagrodzeń, co wpłynąć może na realizację celu przyszłej ustawy, tj. zapewnienie dostępu do wysoko kwalifiko-

Na problem konieczności odpowiedniego uregulowania statusu biegłych zwracał uwagę nawet Rzecznik Praw Obywatelskich Rzeczypospolitej Polskiej⁶. Jeden z ostatnich polskich projektów ustawy o biegłych sądowych za jej cel uznaje: „Uregulowanie problematyki biegłych sądowych w sposób zapewniający dostęp do wysoko kwalifikowanego korpusu ekspertów wpisanych na listy biegłych sądowych, które powinny wpłynąć na usprawnienie toku postępowań sądowych oraz przygotowawczych”⁷. Poprawność formułowania celu nie wywołuje wątpliwości, ale już rozwiązania szczegółowe tego projektu ustawy są ostro krytykowane.

Ustawa o ekspertyzie sądowej na Litwie weszła w życie z dniem 1 maja 2003 roku razem z kodeksem karnym, kodeksem postępowania karnego oraz kodeksem karnym wykonawczym. Artykuł 1 tej Ustawy stanowi, że „... ustawa określa status ekspertów sądowych i instytucji ekspertyzy sądowej, ustala wymagania kwalifikacyjne stawiane ekspertom sądowym oraz tryb nadawania im kwalifikacji eksperckich, warunki i tryb stosowa-

wanego korpusu ekspertów, a w konsekwencji usprawnienie toku postępowań sądowych oraz przygotowawczych”, [Dostęp: 02.06.2016], <<https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf>>. Warto podkreślić, że ten projekt był negatywnie oceniany nie tylko przez korporacje prawnicze i stowarzyszenia, ale i przez Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne. Patrz, Uwagi Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego do projektu ustawy o biegłych sądowych z dnia 29.10.2014 r., [Dostęp: 02.06.2016], <http://kryminalistyka.pl/wp-content/uploads/2015/11/stanowisko_PTK.pdf>.

⁶ Patrz: pismo RPO – 617053 - I/09/AJK z dnia 5 czerwca 2013 r. do Ministra Sprawiedliwości RP, w którym Rzecznik Praw Obywatelskich Irena Lipowicz pisała: „Należy mieć na uwadze fakt, iż instytucja biegłego odgrywa znaczącą rolę w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Bardzo często, w szczególności jeżeli orzeczenie jest uzależnione od wiedzy specjalistycznej, opinia biegłego jest niezastąpionym dowodem w sprawie stanowiąc podstawę wydanego rozstrzygnięcia. Jednocześnie, niejasno określone kompetencje biegłych oraz brak systemu kontroli nad ich pracą ze strony sędziów uznane zostały za czynniki powodujące, iż udział biegłego w postępowaniu sądowym bywa zbyt czasochłonny, a czasem niewiele wnosi do rozstrzygnięcia sporu (Raport Banku Światowego przygotowany we współpracy z Narodowym Bankiem Polskim – „Polska: Prawne bariery dochodzenia praw z umów” z 2006 r., s. 55). Do występujących mankamentów zaliczyć należy także brak należytego systemu kontroli nad spełnianiem przez kandydatów na biegłych odpowiednich standardów zapewniających wysoką jakość sporządzanych opinii.”, s. 3. [Dostęp: 02.06.2016], <<http://www.sprawygeneralne.brpo.gov.pl/pdf/2009/05/617053/176519.pdf>>.

⁷ Patrz: Projekt założeń projektu ustawy o biegłych sądowych z dnia 18 lutego 2014 r. zamieszczony w piśmie Ministra Sprawiedliwości DPrC-464-2/12/224 ZA 16 z dnia 27 lutego 2014 r. [Dostęp: 02.06.2016], <<http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/68660/68692/93/dokument103500.pdf>>.

nia wiadomości specjalnych wykonując ekspertyzy sądowe, a tak-że wymagania stawiane ekspertyzom sądowym”⁸.

Kilkanaście lat obowiązywania Ustawy o ekspertyzie sądowej na Litwie pozwala zweryfikować i ocenić zgodność życzeń i zamierzeń ustawodawcy z rzeczywistością⁹. Wszechstronna analiza zalet i wad stosowania tej Ustawy wymagałaby znacznie obszerniejszego opracowania. Jednak biorąc pod uwagę znaczące zmiany w kodeksie postępowania karnego Litwy, tematem tego artykułu jest jedynie analiza funkcjonowania Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych¹⁰, która została powołana na podstawie Ustawy o ekspertyzie sądowej.

W artykule 16 Ustawy o ekspertyzie sądowej, lakonicznie zapisano, że „Działalność instytucji ekspertyzy sądowej oraz prywatnych biegłych sądowych koordynuje Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych. Skład Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych oraz jej statut zatwierdza

⁸ Lietuvos Respublikos Teismo Ekspertizės Įstatymas, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-11-22, Nr. 112-4969.

⁹ O litewskiej Ustawie o ekspertyzie sądowej Autorzy pisali niejednokrotnie, w tym także w wydawnictwach polskich. Patrz: Kurapka E. Malewski H., *Reglamentacja ekspertyzy sądowej w nowym litewskim kodeksie postępowania karnego z roku 2002* [w:] Kryminalistyczna ekspertyza pismoznawcza a grafologia. Materiały X Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma, Wrocław 19-21 czerwca 2002 r. / Pod red. Z. Kegla – Wrocław 2003, S. 141-148; Kurapka E., Malewski H., Juškevičiūtė J. *Conception of Legal Regulation of Forensic Science and the Practice of its Realization in Lithuania // Forensic Science International*. Vol. 136/Suppl. 1(2003) P. 333; G. Juodkaitė-Granskienė, H. Malewski, R. Merkevičius. *Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos / Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. VII. 3 dalių mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius, 2011. Sudarytojai – prof. dr. Hendryk Malewski, doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė. 3 dalis. P. 9-21; G. Juodkaitė-Granskienė, H. Malewski. *Benefits and weaknesses of modern legal regulation of forensic examination in the Republic of Lithuania // Криминалистики и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция. Под общей ред. С. П. Кушниренко. СПб: Издательский Дом СПбГУ. Санкт-Петербург, 2012. С. 368-373.

¹⁰ W jednym z polskich projektów Ustawy o biegłych proponowano utworzenie Komisji Ekspertów, która miała być instytucją doradczą dla Ministra Sprawiedliwości w sprawach ekspertyzy sądowej, co pokazuje pewne podobieństwa do litewskich rozwiązań. W p. 3 art. 26 projektu tej Ustawy stwierdza się „Minister Sprawiedliwości może zasięgnąć opinii Komisji Ekspertów we wszystkich sprawach związanych z realizacją postanowień niniejszej ustawy”, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://2kns.pl/wp-content/uploads/2015/02/za%C5%82-2-notatki-z-VI.pdf>>.

Minister Sprawiedliwości¹¹. Zgodnie z tym zapisem Minister Sprawiedliwości Republiki Litewskiej rozporządzeniem z dnia 18 kwietnia 2003 r. zatwierdził Statut Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych oraz pierwszy jej skład¹², który w 2008 r. nieznacznie zmieniono¹³. W roku 2014 Minister Sprawiedliwości Republiki Litewskiej zatwierdził zmieniony Statut Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych i jej nowy skład¹⁴.

Statut Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych z 2003 roku jako cel jej aktywności określał rozwinięcie lapidarnego zapisu ustawowego oraz nakreślenie podstawowych kierunków działalności tego gremium doradczego (działającego na zasadach społecznych), utworzonego z przedstawicieli czterech podstawowych rządowych instytucji ekspertyzy sądowej¹⁵, dwóch przedstawicieli sądownictwa, jednego prokuratora, przedstawiciela Ministerstwa Sprawiedliwości, dwóch przedstawicieli uczelni oraz jednego przedstawiciela prywatnych biegłych. Należy podkreślić, że zapisy w pierwszym Statucie Rady z roku 2003 były raczej deklaracjami, gdyż formy działalności Rady w zasadzie oparto tylko na analizie i wymianie informacji pomiędzy wyżej wymienionymi instytucjami bez możliwości jakiegokolwiek samodzielnej realizacji postanowień Rady. Rada nie tylko nie miała

¹¹ Lietuvos Respublikos Teismo Ekspertizės Įstatymas, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-11-22, Nr. 112-4969.

¹² Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Nuostatų Patvirtinimo, 2003 m. balandžio 18 d. Nr. 110, Vilnius.

¹³ H. Malewski był na listach członków Rady, zatwierdzonych przez Ministra Sprawiedliwości Republiki Litewskiej w latach 2003 i 2008. S. Matulienė jest aktualnym członkiem Rady. V. E. Kurapka aktywnie uczestniczył w pracach grupy roboczej powołanej przez Premiera Rządu Republiki Litewskiej ds. reformy systemu instytucji ekspertyzy sądowej.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Nuostatų Ir Sudėties Patvirtinimo, 2014 m. vasario 11 d. Nr. 1R-34, Vilnius.

¹⁵ Litewskie centrum ekspertyzy sądowej (założyciel – Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Litewskiej); Centrum badań kryminalistycznych policji litewskiej (założyciel – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Republiki Litewskiej); Instytut medycyny sądowej (założyciel – Litewski Uniwersytet Prawa – Ministerstwo Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej. Wcześniej Państwowa służba medycyny sądowej podlegała Ministerstwu Ochrony Zdrowia, a obecnie jest w gestii Ministerstwa Sprawiedliwości); Państwowa służba psychiatrii sądowej i narkologii (założyciel – Ministerstwo Ochrony Zdrowia Republiki Litewskiej).

praktycznie żadnych uprawnień, ale też nie miała finansowania, a jej wszyscy członkowie działali społecznie. Logistycznym zapleczem Rady było Litewskie centrum ekspertyzy sądowej, a dokładnie dyrektor, który był przewodniczącym tego Centrum.

Jednym z deklarowanych celów Rady miała być koordynacja działalności biegłych (w tym biegłych prywatnych) oraz artykułowanie potrzeb i problemów tego środowiska. Rada na swoich posiedzeniach omawiała różnorodne sprawy i aspekty dotyczące ekspertyzy sądowej, a ich analizę oraz swoje konkluzje w formie propozycji przekazywała Ministrowi Sprawiedliwości. Pierwsze lata działalności Rady pokazały, że jest ona raczej forum dyskusyjnym, niż instytucją mogącą kreować politykę Ministerstwa Sprawiedliwości, a tym bardziej Rządu, w dziedzinie ekspertyzy sądowej. Nie zawsze zbieżne interesy podstawowych państwowych placówek ekspertyzy sądowej oraz ich resortowe interesy, brak odpowiednich aktów prawnych, brak ogólnej wizji rozwoju ekspertyzy sądowej na Litwie, a także minimalny wpływ środowisk akademickich na te procesy, nie pozwalały na znaczące zmiany i postępy w polityce dotyczącej ekspertyzy sądowej. Oddelegowani do Rady przedstawiciele resortów i instytucji nie mieli żadnych uprawnień, aby nie tylko podejmować decyzje w imieniu swojej instytucji, ale nawet wypowiadać się w jej imieniu. Te osoby fizyczne mogły wyrażać swoje indywidualne poglądy i uczestniczyć w omawianiu tematów dotyczących spraw ekspertyzy sądowej, ale ich zdanie nie było wiążącym. Wypracowane w czasie takich dyskusji opinie były przekazywane do Ministerstwa Sprawiedliwości, które wykorzystywało je według własnego uznania.

Jednym z podstawowych hamulców w działalności Rady był brak realnego wpływu na funkcjonowanie placówek ekspertyzy sądowej oraz prywatnych biegłych. Jednak praktyczne problemy w dziedzinie stosowania wiadomości specjalnych wywierały określony wpływ na Ministerstwo Sprawiedliwości i inne resorty, które były zmuszone poszukiwać nowych rozwiązań. Wydłużające się terminy opracowywania opinii (w pewnych okresach na opinię z badań DNA trzeba było czekać nawet dwa lata), znaczna liczba „zbędnych” badań eksperckich, wdrażanie nowych unijnych standardów działalności placówek ekspertyzy sądowej itp., wymagały bardziej skoordynowanej działalności, tak ze strony pro-

cesowej powołującej biegłych, jak i ze strony placówek ekspertyzy sądowej oraz biegłych. Platforma, jeżeli nie do rozwiązywania, to do artykułowania problemów i wymiany poglądów i informacji na temat bardziej racjonalnego wykorzystywania możliwości państwowych placówek ekspertyzy sądowej oraz biegłych sądowych mogła i musiała się stać istniejąca Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych. Jednak do tego było potrzebne zwiększenie kompetencji Rady ze znacznym rozszerzeniem uprawnień, zmiana jej nazwy i kierunków działalności. W międzyczasie rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów Litwy powołano zespół, który miał przeprowadzić analizę działalności państwowych placówek ekspertyzy sądowej, opracować koncepcję i wytyczne do reformowania istniejącego systemu¹⁶. Chociaż działalność tak zwanej Grupy roboczej nie przyniosła spektakularnych wyników, a znaczące rozbieżności w postrzeganiu możliwych rozwiązań przez przedstawicieli różnych resortów nie pozwoliły wypracować wspólnej opinii w najważniejszych sprawach instytucjonalnych, to trzeba przyznać, że szereg spraw, w tym i dotyczących funkcjonowania Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych, została nagłośniona, co spowodowało, że poczyniono też

¹⁶ Na posiedzeniu rządu Litwy z dnia 16 listopada 2009 r. postanowiono powołać grupę roboczą, która musiałaby przyszykować naukową koncepcję instytucjonalnego rozwoju placówek kryminalistycznych i tryb realizacji tej koncepcji. 28 stycznia 2010 r. rozporządzeniem Premiera rządu Litwy nr 33 została powołana Grupa robocza, której poręczono analizę możliwości połączenia państwowych placówek ekspertyzy sądowej w jedną instytucję oraz ustalenie podstawowych problemów w ich działalności. Prawie roczna działalność tej Grupy roboczej pozwoliła ustalić cały szereg problemów w działalności instytucji ekspertyzy sądowej i na tej podstawie zaproponowano szereg reform. Brak jednomyślności nie pozwolił wypracować wspólnej opinii, co do możliwości połączenia podstawowych placówek ekspertyzy sądowej w jedną instytucję. W artykule „Wytyczne reformowania instytucji ekspertyzy sądowej na Litwie”, jeden z uczestników tej Grupy roboczej pisał, że oceniając działalność instytucji ekspertyzy sądowej Grupa robocza ustaliła, że Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych jest mało aktywna, co wymaga zmiany jej funkcjonowania poprzez rozszerzenie jej funkcji oraz nadanie imperatywnych uprawnień. Praktycznie nie jest zauważalna praca koordynacyjna Rady z prywatnymi biegłymi, nie ma mechanizmu kontroli ich działalności, nadawania uprawnień eksperckich itd. We wnioskach była zawarta propozycja utworzenia Narodowego instytutu kryminalistyki. Patrz, Vidmantas Egidijus Kurapka, Eglė Bilevičiūtė, Snieguolė Matulienė, *Ekspertinių įstaigų Lietuvoje pertvarkymo gairės*, [w:] *Nusikalstamumo gresmės ir žmogaus saugumas*, moksliniai redaktorai ir rengėjai: prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka, prof. habil. dr. Viktoras Justickis, Vilnius 2010, S. 471.

pewne kroki praktyczne. Przełomowym okresem okazał się rok 2014.

Praca Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych została zintensyfikowana po publikacji nowej wersji jej Statutu, uchwalonego 11 lutego 2014 r. rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości, przyjęciu przez Radę 24 lutego 2014 r. Kodeksu etyki zawodowej biegłego¹⁷ oraz uchwaleniu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Republiki Litewskiej o Regulaminie Rady, który został opublikowany 4 marca 2014 roku¹⁸.

W nowej wersji Statutu Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych wyszczególniono jej zadania i funkcje. Za podstawowy deklarowany cel działalności Rady uznano uczestnictwo w formowaniu i realizacji polityki państwowej w dziedzinie stosowania ekspertyzy sądowej. Realizując ten cel Rada wykonuje następujące funkcje:

- przedstawia do Ministerstwa Sprawiedliwości propozycje co do usprawniania działalności w dziedzinie ekspertyzy sądowej,
- koordynuje działalność instytucji ekspertyzy sądowej i biegłych,
- rozpatruje skargi (zawiadomienia) osób fizycznych lub prawnych, a także innych organizacji na naruszenia Kodeksu etyki zawodowej biegłego oraz podejmuje decyzje zgodnie z porządkiem ustalonym w Ustawie o ekspertyzie sądowej,
- uzgadnia (harmonizuje) interesy organów praworządności (organów ścigania, placówek ekspertyzy sądowej, innych instytucji wykonujących ekspertyzy sądowe i prywatnych biegłych) w dziedzinie ekspertyzy sądowej,

¹⁷ Kodeks etyki zawodowej biegłego określa treść podstawowych zasad zawodowej działalności biegłego. Biegły musi działać według następujących zasad: niezależności, profesjonalizmu, transparentności, sumienności, niestronniczości, szacunku do aktów prawnych i praw człowieka, poufności, sprawiedliwości, wnikliwości i skrupulatności badania. Oprócz tego w kodeksie są lakoniczne zapisy o podstawowych wymaganiach stawianych biegłym nie powiązanych z jego działalnością zawodową. Za złamanie tych zasad Rada koordynacyjna ds. działalności biegłych sądowych może podejmować działania przewidziane w Ustawie o ekspertyzie sądowej.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas *Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Darbo Reglamento patvirtinimo*, 2014 m. kovo 4 d. Nr. 1R-54, Vilnius.

- współpracuje z biegłymi, placówkami ekspertyzy sądowej, państwowymi i samorządowymi instytucjami, uczelniami oraz placówkami naukowymi, innymi organizacjami oraz obywatelami,
- ocenia praktykę ekspercką w kontekście potrzeb organów praworządności oraz zapewnienia jakości badań eksperckich, a także opracowuje rekomendacje biegłym i placówkom ekspertyzy sądowej dotyczące usprawniania tej działalności,
- udziela rekomendacji sądom i organom ścigania w zakresie powoływania biegłych, przygotowania materiałów do ekspertyzy sądowej oraz oceny opinii biegłych,
- zatwierdza listę rodzajów ekspertyz sądowych oraz zadań, które mogą być zrealizowane,
- zatwierdza Kodeks etyki zawodowej biegłego,
- realizuje inne przewidziane ustawami i aktami wykonawczymi funkcje.

W 2016 r. w liście skierowanym do Rady sądownictwa, Prokuratury generalnej, Departamentu policji, resortów odpowiedzialnych za instytucje ekspertyzy sądowej oraz do innych podmiotów powiązanych z wykorzystywaniem wiadomości specjalnych, Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Litewskiej zaleciło tym instytucjom okazywać pomoc Radzie koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych oraz zamieściło wytyczne i zadania dla Rady, jako organizacji zajmującej się koordynacją działalności placówek ekspertyzy sądowej i biegłych. Podstawowym zadaniem dla Rady jest uogólnienie informacji oraz wypracowanie i przekazanie Ministerstwu Sprawiedliwości rekomendacji usprawniających prawną regulację działalności placówek ekspertyzy sądowej. Swoim pismem Ministerstwo Sprawiedliwości zobowiązuje instytucje ekspertyzy sądowej do przekazania niezbędnych informacji o ich działalności (problemach zaistniałych w procesie wykonywania ekspertyz i możliwych sposobach ich rozwiązywania) Radzie koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych. Równocześnie resorty będące założycielami instytucji ekspertyzy sądowej zostały poproszone o dokonanie analizy ich działalności oraz przedstawienia propozycji dotyczących określenia celów i zadań priorytetowych oraz doskonalenia prawnej re-

gulacji tej dziedziny. Szereg resortów lakonicznie odpowiedziało na pismo Ministerstwa Sprawiedliwości, a inne formalnie tylko wskazały pewne szczegółowe problemy. Niewysoka efektywność tego rodzaju działań jest powiązana z niezależnością tych resortów od Ministerstwa Sprawiedliwości. To wskazuje, że muszą być ustawowo określone kompetencje Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawach koordynacji działań placówek ekspertyzy sądowej, niezależnie od ich przynależności resortowej oraz biegłych, a także muszą być jasno sformułowane wymagania o przekazywaniu niezbędnych informacji Radzie koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych.

Realizując wytyczne Ministra Sprawiedliwości, zawarte w wyżej wspomnianym liście nr (1.16.) 7R-2372 z dnia 25 marca 2016 r. Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych opracowała i na posiedzeniu z dnia 18 maja 2016 r. przyjęła roczny plan działań. W planie określono kilka podstawowych dziedzin, które są szczególnie ważne dla podniesienia jakości wykonywania ekspertyz sądowych i efektywności działań placówek ekspertyzy sądowej, a tym samym zapewnienia odpowiedniego poziomu wykorzystywania wiadomości specjalnych w postępowaniu przygotowawczym i sądowym. Takimi dziedzinami są:

- umiejętne gospodarowanie zasobami ludzkimi i materialnymi,
- podnoszenie kwalifikacji biegłych,
- unifikacja opłat za analogiczne rodzaje opinii wykonywanych w różnych placówkach ekspertyzy sądowej,
- doskonalenie współpracy placówek ekspertyzy sądowej z organami ścigania i sądami.

Wśród szczegółowych zapisów tego planu występują deklaracje, takie jak „ umiejętne planowanie wydatków” lub „planowanie niezbędnej ilości biegłych do wykonywania prognozowanej ilości ekspertyz sądowych”. Jednak większość zapisów dotyczy realizacji konkretnych zadań, jak opracowanie lub wznowienie pomocy dydaktycznych dla sędziów oraz przedstawicieli organów ścigania, a także podręcznika dla prywatnych biegłych. W dokumencie umieszczono też zapisy dotyczące możliwości zdobywania kwalifikacji (uprawnień eksperckich) przez biegłych państwowych placówek ekspertyzy sądowej, mając na uwadze wzmocnienie sil-

nie obciążonych specjalności eksperckich. Przewidziano możliwość kształcenia biegłych przez państwowe placówki ekspertyzy sądowej wspólnie z ośrodkami akademickimi, a także opracowywania programów szkoleń w dziedzinie ekspertyzy sądowej dla przedstawicieli organów ścigania i sądów.

Analiza aktów prawnych dotyczących funkcjonowania Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych świadczy, że władze Litwy widzą istniejące problemy oraz niedociągnięcia w działalności Rady i czynią pewne kroki do ich usunięcia i usprawnienia działalności Rady, a tym samym, do zwiększenia efektywności wykorzystywania możliwości placówek ekspertyzy sądowej i biegłych w postępowaniu przygotowawczym i sądowym. Jednocześnie trzeba zauważyć, że kroki te są niedostateczne, gdyż bez obligatoryjnego ustawowego zobowiązania resortów i będących w ich gestii placówek ekspertyzy sądowej do przekazywania niezbędnych informacji oraz aktywnej współpracy z Radą, ta dziedzina działalności będzie zależała od dobrej woli kierownictwa tych placówek. W związku z tym, są potrzebne ustawowe zmiany w k.p.k. oraz w Ustawie o ekspertyzie sądowej, odnoszące się do zwiększenia uprawnień Ministerstwa Sprawiedliwości na płaszczyźnie koordynacji działalności instytucji ochrony porządku prawnego i placówek eksperckich w dziedzinie ekspertyzy sądowej. Wszzechstronna realizacja tych założeń wymaga powstania nie tylko odpowiedniej struktury, którą może być na przykład instytut kryminalistyki, ale i rozwinięcia zapisów ustawowych o Radzie koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych (znacznie lepiej by było, gdyby skorygowano jej nazwę na Radę koordynacyjną ds. ekspertyzy sądowej).

Pewnym problemem jest brak ogólnej koncepcji tak stosowania wiadomości specjalnych, jak i dydaktyki w postaci szkoleń na temat ekspertyzy sądowej. Sedno problemu tkwi w tym, że Rada została powołana na podstawie Ustawy o ekspertyzie sądowej, której inicjatorami byli przedstawiciele placówek ekspertyzy sądowej, patrzący na problem stosowania wiadomości specjalnych przez pryzmat działalności ekspertów sądowych, co spowodowało, że w Ustawie dążono do mocniejszego artykułowania praw i przywilejów tej właśnie korporacji. Zdarzały się nawet wypowiedzi, że placówki ekspertyzy sądowej są najlepiej zorientowane, co

jest dobre dla instytucji procesowych oraz dydaktycznych. Natomiast, tak naprawdę, bardzo potrzebne jest obligatoryjne wykładanie kryminalistyki i ekspertologii sądowej na studiach prawniczych, a specjalnej uwagi wymaga system szkoleń, jego planowanie i koordynacja działalności wszystkich placówek w tej dziedzinie. Dlatego w Radzie koordynacyjnej muszą być przedstawiciele resortów z upoważnieniem do podejmowania decyzji, a nie tylko do przekazywania informacji swojemu kierownictwu z jej posiedzeń, a Rada powinna mieć zaplecze w Instytucie kryminalistyki. W Radzie musi być więcej niezależnych (niepowiązanych z określonymi placówkami ekspertyzy sądowej) pracowników nauki. Rada musi zajmować się planowaniem strategicznym i podejmować uchwały, a pracę przygotowawczą powinni wykonywać praktycy i pracownicy nauki.

Utworzenie (na podstawie Ustawy o ekspertyzie sądowej) Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych może być efektywnym narzędziem współpracy wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania z biegłymi sądowymi oraz placówkami ekspertyzy sądowej. Kilkanaście lat istnienia i funkcjonowania Rady pozwala wskazać zalety, wady i niewykorzystane możliwości w jej działaniu w dziedzinie koordynacji działalności placówek ekspertyzy sądowej, współpracy z instytucjami wymiaru sprawiedliwości i organami ścigania oraz zwiększania efektywności wykorzystywania wiadomości specjalnych w czynnościach procesowych. Szereg działań Rady, szczególnie w ostatnich latach, znajduje uznanie jako zjawiska bardzo pozytywne.

Równocześnie trzeba stwierdzić, że występują również problemy, które wymagają rozwiązania i które są poza aktualnymi kompetencjami Rady. W związku z tym istnieje pilna potrzeba stałej, a nawet permanentnej, koordynacji działalności placówek ekspertyzy sądowej. Temu może służyć zarówno Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych, jak i powołanie Narodowego Instytutu Kryminalistyki. Ta placówka mogłaby być instytucją naukowo-badawczą i szkoleniową a przede wszystkim zapleczem Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych. Aktywność przedstawicieli instytucji ekspertyzy sądowej w żadnym wypadku nie może przesłaniać podstawowego przeznaczenia tych placówek – funkcji usługowej w stosunku do or-

ganów procesowych w dziedzinie stosowania wiadomości specjalnych w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym. Aktywizacja współpracy placówek ekspertyzy sądowej z sądami, prokuraturą i innymi organami procesowymi musi być oparta, z jednej strony, na respektowaniu ich wiodącej procesowej roli, a z drugiej – na aktywnym promowaniu współczesnych możliwości wykorzystywania wiadomości specjalnych (działalność metodyczna, szkoleniowa i naukowa). Nadal nie jest rozwiązany problem z tak zwanymi biegłymi prywatnymi. Istnieje ciągle problem z kształceniem biegłych w aspekcie prawno-kryminalistycznym. Ustawa o ekspertyzie sądowej od adepta na biegłego wymaga wyższych studiów, chociaż nie ma opracowanych rekomendacji naukowych, jakie kierunki studiów są podstawą do otrzymania kwalifikacji biegłego w poszczególnych dziedzinach ekspertyzy sądowej. Nie ma na Litwie systemu studiów podyplomowych, które razem z wyższym wykształceniem w określonej dziedzinie mogłyby być fundamentem dla eksperckiego kształcenia. Rozwiązaniem może być uniwersytecki program studiów magisterskich „Ekspertyza kryminalistyczna” i powiązane z nim studia podyplomowe dla adeptów innych kierunków eksperckich.

W opinii Autorów, ze względu na wymienione problemy, konieczne są zmiany legislacyjne w szeregu ustaw, w tym i kodeksów procesowych, w których celowe jest zamieszczenie zapisu, że organy procesowe, zgodnie z ustaleniami Ustawy o ekspertyzie sądowej, współdziałają z Radą koordynacyjną ds. działalności ekspertów sądowych¹⁹ w celu zapewnienia efektywnego stosowania wiadomości specjalnych, wykorzystywania możliwości biegłych sądowych oraz placówek ekspertyzy sądowej. Warto by w Ustawie zapisać, że odpowiedzialność za organizację i działalność Rady ponosi Minister Sprawiedliwości, tym samym zwiększając i podkreślając znaczenie jego działań w dziedzinie ekspertyzy sądowej, co zapewni bardziej konstruktywne i efektywne współdziałanie z innymi resortami i organizacjami.

Powołanie samodzielnej placówki naukowo-badawczej (na przykład, przy Uniwersytecie im. Michała Romera, który ma już określone doświadczenie w tej dziedzinie) lub przekształcenie Li-

¹⁹ W opinii Autorów, zmieniając ustawodawstwo można też uściślić nazwę organu do Rada koordynacyjna ds. ekspertyzy sądowej.

tewskiego Centrum Ekspertyzy Sądowej z rozszerzeniem jego kompetencji na działalność naukowo-badawczą i szkoleniową, bez wątpienia, przyczyniłoby się do rozwiązania pewnych problemów w zakresie stosowania wiadomości specjalnych oraz zapewnienia ich efektywnego wykorzystywania w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym. Skład Rady też wymagałby poważnej zmiany, z delegowaniem do niej z resortów oraz instytucji osób z odpowiednimi uprawnieniami, nie zapominając o zwiększeniu przedstawicielstwa środowisk akademickich.

Wnioski

Odpowiadając na postawione w tytule referatu pytanie „Czy społeczna Rada koordynacyjna ds. działalności ekspertów sądowych może być efektywnym narzędziem współpracy wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania z placówkami ekspertyzy sądowej?” Autorzy uznają, że:

- działająca na zasadach społecznych Rada przyczynia się do lepszego poznania istniejących problemów w dziedzinie stosowania wiadomości specjalnych w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym. Rada jest platformą do wymiany informacji, artykułowania określonych problemów na linii organy procesowe – instytucje ekspertyzy sądowej i biegli,
- działająca na zasadach społecznych Rada może w ustawowo uregulowanym zakresie koordynować działalność placówek ekspertyzy sądowej w opracowywaniu wspólnych standardów badań, opracowywaniu i weryfikacji metodyk eksperckich i pomocy naukowych, określaniu wymagań stawianych biegłym i ich szkoleniu, wymianie doświadczeń itd.

Trzeba jednak także podkreślić, że istniejące unormowania prawne są niedostateczne do zwiększenia efektywności działań Rady nie tylko w dziedzinie współpracy na linii organy procesowe – placówki ekspertyzy sądowej, ale przede wszystkim w kwestii koordynacji ich działań.

W Statucie podkreśla się, że podstawowym celem Rady jest udział w formowaniu i realizacji państwowej polityki w dziedzinie ekspertyzy sądowej. Ten cel, bez znaczącego zaangażowania się takich podmiotów, jak sądy, prokuratura i organy ścigania nie może być zrealizowany, ponieważ wymaga to, w pierwszej kolejności, opracowania nowej koncepcji instytucji jaką jest Rada (i musi to być „Rada koordynacyjna ds. ekspertyzy sądowej”). Decydujący głos musi tu być oddany organom procesowym, gdyż placówki ekspertyzy sądowej i biegli wykonują w stosunku do nich funkcje usługowe. Takie podejście do problemu potrzebuje znaczących zmian ustawowych.

Również realizacja zadań Rady koordynacyjnej ds. działalności ekspertów sądowych wymaga zmian w prawie, gdyż nadal nie uregulowano wielu aspektów działalności prywatnych biegłych. Warto też zastanowić się nad nadaniem Radzie pewnych uprawnień obligacyjnych w dziedzinie koordynacji działalności biegłych sądowych i placówek ekspertyzy sądowych.

Bibliografia

Akty prawne:

1. *Code d'instruction criminelle* Francji z 1808 roku i rosyjski *Устав уголовного судопроизводства* (статьи 315, 325-335, 336-356 и др.), Царское Село, 20 ноября 1864 года, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>>.
2. *Устав уголовного судопроизводства* (статьи 315, 325-335, 336-356 и др.), Царское Село, 20 ноября 1864 года, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/137/>>.
3. *Lietuvos Respublikos Teismo Ekspertizės Įstatymas*, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161. Aktualna redakcja ustawy z dnia 2013-12-30.
4. *Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Nuostatų Patvirtinimo*, 2003 m. balandžio 18 d. Nr. 110, Vilnius.
5. *Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Nuostatų Ir Sudėties Patvirtinimo*, 2014 m. vasario 11 d. Nr. 1R-34, Vilnius.

6. Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras Įsakymas *Dėl Teismo Ekspertų Veiklos Koordinavimo Tarybos Darbo Reglamento patvirtinimo*, 2014 m. kovo 4 d. Nr. 1R-54, Vilnius.
7. Федеральный закон от 31.05.2001 № 73-ФЗ „О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации” Актуална redakcija ustawy z dnia 08.03.2015.
8. Закон Республики Казахстан от 20 января 2010 года № 240-IV «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.12.2014 г.), [Dostęp: 02.06.2016], <<http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/313/>>.
9. ЗАКОН Про судову експертизу (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 28, ст.232) Вводиться в дію Постановою ВР N 4038а-ХІІ від 25.02. 94, ВВР, 1994, N 28, ст.233), [Dostęp: 02.06.2016], <<http://consultant.parus.ua/?doc=09XBR459A1>>.

Opracowania:

1. Juodkaitė-Granskienė G., Malevski H. *Benefits and weaknesses of modern legal regulation of forensic examination in the Republic of Lithuania* // Криминалистики и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция. Под общей ред. С. П. Кушниренко. СПб: Издательский Дом СПбГУ. Санкт-Петербург, 2012. С. 368-373.
2. Juodkaitė-Granskienė G., Malevski H., Merkevičius R. *Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos* / Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. VII. 3 dalių mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius, 2011. Sudarytojai – prof. dr. Hendryk Malevski, doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė. 3 dalis. P. 9-21.
3. Kurapka E., Malevski H., Juškevičiūtė J. *Conception of Legal Regulation of Forensic Science and the Practice of its Realization in Lithuania* // Forensic Science International. Vol. 136/Suppl. 1(2003) P. 333.
4. Kurapka E., Malevski H., *Reglamentacja ekspertyzy sądowej w nowym litewskim kodeksie postępowania karnego z roku 2002* [w:] Kryminalistyczna ekspertyza pismoznawcza a grafologia. Materiały X Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma, Wrocław 19-21 czerwca 2002 r. / Pod red. Z. Kegla – Wrocław 2003, S. 141-148.
5. Kurapka V.E., Bilevičiūtė E., Matulienė S., *Ekspertinių įstaigų Lietuvoje pertvarkymo gairės*, [w:] Nusikalstamumo gresmės ir žmogaus saugumas, moksliniai redaktoriai ir rengėjai: prof. dr. Vidmantas

Egidijus Kurapka, prof. habil. dr. Viktoras Justickis, Vilnius 2010, S. 471.

Zasoby internetowe:

1. [Dostęp: 02.06.2016], <<http://2kns.pl/wp-content/uploads/2015/02/za%C5%82-2-do-notatki-z-VI.pdf>>.
2. Uwagi Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego do projektu ustawy o biegłych sądowych z dnia 29.10.2014 r., [Dostęp: 02.06.2016], <http://kryminalistyka.pl/wp-content/uploads/2015/11/stanowisko_PTK.pdf>.
3. [Dostęp: 02.06.2016], <<http://www.iustitia.pl/opinie/918-opinia-w-sprawie-projektu-ustawy-o-bieglych-sadowych>>.
4. [Dostęp: 02.06.2016], <<https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf>>.
5. Pismo RPO – 617053-I/09/AJK z dnia 5 czerwca 2013 r. do Ministra Sprawiedliwości RP, [Dostęp: 02.06.2016], <<http://www.sprawygeneralne.brpo.gov.pl/pdf/2009/05/617053/1726519.pdf>>.
6. Projekt założeń projektu ustawy o biegłych sądowych z dnia 18 lutego 2014 r. zamieszczony w piśmie Ministra Sprawiedliwości DPrC-464-2/12/224 ZA 16 z dnia 27 lutego 2014 r., [Dostęp: 02.06.2016], <<http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/68660/68692/68693/dokumen103500.pdf>>.

**Кандидат юридических наук, доцент кафедры
уголовно-правовых дисциплин**

Елена Ильинична Попова

*Восточно-Сибирского государственного университета
технологий и управления (Улан-Удэ, Россия)*

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ СОКРАЩЕННЫХ ФОРМ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА НА ПРИМЕРЕ 40 ГЛАВЫ УПК РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Аннотация

Современный уголовный процесс большинства стран предусматривает использование так называемых упрощенных форм уголовного судопроизводства. Существуют такие формы и в уголовно-процессуальном законодательстве Российской Федерации. Особое место среди них занимают формы, подразумевающие определенный компромисс сторон: обвинения и защиты. Наиболее распространенным в практике является специальная процедура вынесения судебного решения при согласии обвиняемого с выдвинутыми против него обвинениями. Правила, формирующие это уголовно-процессуальное регулирование, и особенности их реализации на практике подвергаются критике со стороны представителей правового сообщества. Отмечается, что специальная процедура приводит к снижению качества расследования и судебных разбирательств, способствует нарушению прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства. Автор отмечает, что эти негативные обстоятельства можно свести к минимуму путем криминалистического обеспечения деятельности профессиональных участников уголовного процесса.

Ключевые слова: криминалистические рекомендации • специальные процедуры • компромисс • защита прав и законных интересов участников уголовного процесса

**SOME PROBLEMATIC ISSUES OF REDUCED FORMS
OF CRIMINAL PROCEEDINGS
ON EXAMPLE BY CHAPTER 40 OF CRIMINAL PROCEDURE CODE
RUSSIAN FEDERATION**

Abstract

Modern criminal procedure of most countries implies the existence of the so-called celerant forms of criminal proceedings. They are present in the criminal procedure of the Russian Federation, too. Among them a special place is occupied by those that imply a compromise of the sides of the prosecution and the defence. Among them a special procedure for the adjudication with the consent of the accused with the charges against him is the most common in practice. The rules forming this criminal procedure institution and features of their implementation in practice are criticized by the representatives of the legal community. It is stressed that the special procedure results in a decrease in the quality of investigation and litigation, and contributes to the violation of rights and legitimate interests of participants of criminal proceedings. The author notes that these negative circumstances can be minimized by criminalistic ensuring of activities of professional participants of the criminal process. The paper enumerates the basic directions of creation of system of criminalistic recommendations in this direction.

Keywords: criminalistic recommendations • special proceedings • compromise • protection of rights and legitimate interests of participants of criminal proceedings

**NIKTÓRE PROBLEMY UPROSZCZONYCH FORM POSTĘPOWANIA KARNEGO
NA PRZYKŁADZIE ROZDZIAŁU 40 KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO
FEDERACJI ROSYJSKIEJ**

Streszczenie

Współczesny proces karny w większości krajów przewiduje stosowanie, tak zwanych, form uproszczonego postępowania karnego. Obecne są one i w postępowaniu karnym Federacji Rosyjskiej. Wśród nich szczególne miejsce zajmują te, które sugerują pewien kompromis stron: oskarżenia i obrony. Najbardziej rozpowszechnionym w praktyce jest

szczególny tryb podejmowania decyzji sądu w wypadku dobrowolnego poddania się karze. Uregulowania, które tworzą ten tryb uproszczonego postępowania karnego są poddawane krytyce. Podkreśla się, że taki porządek postępowania prowadzi do obniżenia jakości śledztwa i postępowania sądowego, przyczynia się do łamania praw i uzasadnionych interesów uczestników postępowania karnego. Według Autorki te negatywne okoliczności można zminimalizować poprzez zapewnienie kryminalistycznego wsparcia działań uczestników procesu karnego. W artykule są wymienione podstawowe formy kryminalistycznego wsparcia działań uczestników w tej formie procesu karnego.

Słowa kluczowe: kryminalistyczne zalecenia (rekomendacje) • uproszczony tryb postępowania karnego • kompromis • ochrona praw i interesów uczestników postępowania karnego

* * *

Современный уголовный процесс большинства стран предполагает наличие так называемых целерантных (лат. быстрый, стремительный) ускоренных, сокращенных форм уголовного судопроизводства, к числу которых можно отнести plea bargaining в США, sumarissimo в Португалии, abbreviato в Италии и другие. Не стало в этом смысле исключением и уголовно-процессуальное законодательство Российской Федерации, которому также известны целерантные производства. Среди них можно выделить те, что давно известны российскому уголовному процессу (дознание, производство у мирового судьи по делам частного обвинения), и те, что появились сравнительно недавно. К последним следует отнести особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением (глава 40 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации (УПК РФ¹), особый порядок принятия судебного решения при заключении досудебного соглашения о сотрудничестве (глава 40.1 УПК РФ), дознание в сокращенной форме (глава 32.1 УПК РФ). Важно отметить, что уголовно-процессуальные институты,

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).

отнесенные нами ко второй группе (главы 32.1, 40, 40.1 УПК РФ) предполагают некий компромисс сторон обвинения и защиты, который заключается в следующем. Обвиняемый добровольно принимает решение об отказе от активного противодействия уголовному преследованию, а в ряде случаев дает согласие оказывать содействие² предварительному расследованию. При выполнении таких условий ему предоставляются различного рода преимущества процессуального характера: обязательное участие защитника; невзыскание процессуальных издержек, специальные правила назначения наказания³ и некоторые другие.

Именно компромиссные формы уголовного судопроизводства являются в настоящее время в России наиболее распространенными, в среднем ежегодно применяясь более чем по 60-65% уголовных дел⁴. Среди них превалирует особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением (далее – особый порядок) – около 90% от числа уголовных дел, предполагающих компромисс сторон обвинения и защиты. Причем рассмотрение

² Обязательность такого содействия предусмотрена только при заключении досудебного соглашения о сотрудничестве (глава 40.1 УПК РФ)

³ При рассмотрении уголовного дела судом по правилам главы 40 УПК РФ назначенное наказание не может превышать две трети максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного за совершенное преступление (ч.5 ст. 62 Уголовного кодекса Российской Федерации (далее- УК РФ), ч. 7 ст. 316 УПК РФ), в случае, если осуществлялось дознание в сокращенной форме суд не вправе назначить осужденному наказание свыше одной второй максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного за совершенное преступление (ч.5 ст. 62 УК РФ). В случае заключения досудебного соглашения о сотрудничестве при наличии определенных смягчающих обстоятельств и отсутствии отягчающих обстоятельств срок или размер наказания не могут превышать половины максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного соответствующей статьей УК РФ; если соответствующей статьей УК РФ предусмотрены пожизненное лишение свободы или смертная казнь, эти виды наказания не применяются. При этом срок или размер наказания не могут превышать двух третей максимальной срока или размера наиболее строгого вида наказания в виде лишения свободы, предусмотренного соответствующей статьей УК РФ (ч.2, 4 ст. 62 УК РФ).

⁴ *Сводные статистические отчеты о деятельности судов общей юрисдикции за 2008-2015 г., 6 мес. 2016 г. г.* // Официальный сайт Судебного департамента Российской Федерации [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://sdep.ru>. – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).

уголовных дел судом в особом порядке возможно уже более 15 лет, начиная с момента вступления в силу УПК РФ с 1 января 2002 года. Между тем деятельность профессиональных участников уголовного судопроизводства, применяющих нормы главы 40 УПК РФ, до сих пор практически не обеспечена криминалистическими рекомендациями⁵. И тому есть ряд причин, которые считаем необходимым озвучить.

В соответствии с главой 40 УПК РФ и рядом других норм закона в случае, если обвиняемый имеет право заявить ходатайство в соответствии со статьей 315 УПК РФ, в полномочия следователя входит выполнение достаточно ограниченного круга процессуальных действий. В частности, он: по окончании предварительного следствия при ознакомлении потерпевшего с материалами уголовного дела в порядке статьи 216 УПК РФ, как правило, выясняет мнение данного участника уголовного судопроизводства о возможности постановления приговора без проведения судебного разбирательства в полном объеме⁶; разъясняет обвиняемому право заявить ходатайство о постановлении приговора без проведения судебного разбирательства (часть 5 статьи 217 УПК РФ); если обвиняемый желает заявить упомянутое ходатайство и имеет на это право, следователь обеспечивает обвиняемого адвокатом-защитником в случае, если он ранее не участвовал в уголовном судопроизводстве (часть 1 статьи 51, часть 1 статьи 315 УПК РФ); составляет протокол ознакомления обвиняемого и его защитника с материалами уголовного дела, в котором делается запись о разъяснении обвиняемому права, ходатайствовать об особом порядке, и отражается его желание воспользоваться этим правом или отказаться от него (часть 2 статьи 218 УПК РФ). Дальнейшее судебное разбирательство

⁵ Отдельные вопросы тактики применения особого порядка, однако только на уровне научных статей и кратких фрагментов диссертационных работ, освещены М. С. Белоковильским, Э. С. Гуртовенко, Д. Е. Любишкиным, С. Б. Погодиным, П. Н. Ременных, С. А. Роговой, А. И. Шмаревым.

⁶ УПК РФ прямо не предусматривает обязанность следователя при ознакомлении потерпевшего с материалами уголовного дела выяснять его мнение относительно возможного заявления обвиняемым ходатайства в соответствии со ст. 315 УПК РФ, однако такая практика вполне закономерна и распространена в ряде регионов.

проводится в сокращенном порядке, доказательства по уголовному делу в общем порядке не исследуются и не оцениваются. При этом могут быть исследованы обстоятельства, характеризующие личность подсудимого, и обстоятельства, смягчающие и отягчающие наказание (часть 5 статьи 316 УПК РФ).

Таким образом, досудебное производство с момента разъяснения обвиняемому положений части 5 статьи 217 УПК РФ и само судебное разбирательство, регулируемое статьей 316 УПК РФ, на первый взгляд, не вызывают больших трудностей. Но это только на первый взгляд. Если бы реализация норм об особом порядке не вызывала затруднений у правоприменителей, то вряд ли бы этому уделялось столько внимания со стороны Пленума Верховного Суда РФ⁷ и юридического сообщества⁸.

В действительности упомянутое нами положение закона, согласно которому доказательства по уголовному делу не исследуются и не оцениваются судом в особом порядке, зачастую самым серьезным образом влияет на качество расследования. Как отмечают практически 90% опрошенных следователей, перспектива дальнейшего рассмотрения

⁷ Постановление Пленума Верховного суда РФ от 5 декабря 2006 г. № 60 «О применении судами особого порядка судебного разбирательства уголовных дел» (ред. от 24. 02. 2010, от 23.12.2010, 09.02.2012, от 05.06.2012) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016); Постановление Пленума Верховного суда РФ № 2 от 11 января 2007 г. «О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания» (в ред. от 03.04.2008, от 29.10.2009, от 03.12.2013) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016); Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 29 июня 2010 г. №17 «О практике применения судами норм, регламентирующих участие потерпевшего в уголовном судопроизводстве» (в ред. от 09.02.2012) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016) и др.

⁸ Великий Д.П. *Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика* // Журнал российского права. 2005. №6. С.76; Лебедев А.Е., Гаврилов Б.Я. *О перспективах введения в Российской Федерации института «сделка с правосудием»* // Юридический консультант. 2006. №12. С.16; Макаров Ю.Я. *Особый порядок рассмотрения уголовных дел: практ. пособие.* – М.: ТК «Велби», «Прспект», 2008. С. 5–6 и др.

уголовного дела судом в особом порядке является для них привлекательной, если ими при проведении следствия были допущены определенные нарушения⁹.

Сказанное не означает, что по уголовному делу, производство предварительного расследования по которому окончено, не проводится проверка и допущенные нарушения выявить не представляется возможным. В настоящее время законодательно закреплена тройная проверка законности и обоснованности действий и решений следователя по законченному расследованием делу¹⁰. Обязательное производство проверки материалов уголовного дела возложено на руководителя следственного органа, прокурора и судью.

Так, руководитель следственного органа уполномочен проверять материалы уголовного дела и отменять незаконные или необоснованные постановления следователя (статья 39 УПК РФ). Прокурор обладает правом возвращения уголовного дела следователю для устранения нарушений законодательства и выявленных недостатков (статьи 37, 221 УПК РФ). Указанные должностные лица осуществляют контроль за действиями и решениями следователя как в процессе предварительного расследования, так и при изучении ими уголовного дела, расследование по которому уже окончено. Конечно, и руководитель следственного органа, и прокурор, проверяя уголовное дело, не только могут, но и обязаны выявить допущенные следователем возможные нарушения законодательства и отдать распоряжение об их устранении. Но в силу разного рода обстоятельств, например, некачественного, поверхностного изучения материалов уголовного дела, которое имеет место в отдельных случаях, так бывает не всегда. Кроме того, руководитель следственного органа, прокурор, видя, что в материалах уголовного дела содержится ходатайство обвиняемого о постановлении приговора без проведения судебного разбирательства в общем порядке, также могут исходить из тех соображений, что имеющиеся нарушения не

⁹ Данные приведены по результатам, проведенного автором анкетирования 80 следователей в республике Бурятия в 2010 году

¹⁰ Кругликов А.П. *Возвращение уголовного дела для дополнительного расследования руководителем следственного органа или прокурором* // Российская юстиция. 2009. №2. С. 57.

будут выявлены в суде, поскольку исследование доказательств в судебном заседании проводиться не будет.

Между тем, ошибочно было бы утверждать, что судья при рассмотрении уголовного дела по правилам главы 40 УПК РФ не вникает в суть дела, что его полномочия ограничиваются проверкой соблюдения всех формальностей при признании обвиняемым своей вины и заявлении ходатайства о проведении судебного разбирательства в особом порядке¹¹. Применение особого порядка не влечет отказа суда от оценки доказательств. Исключение из судопроизводства процессуального исследования доказательств не тождественно запрету на ознакомление с ними¹². Поэтому при особом порядке судебного разбирательства суд исследует материалы уголовного дела в допустимой для данной судебной процедуры форме. Единственно приемлемыми в данном случае представляются логические способы исследования доказательств¹³. Положения ст. 316 УПК РФ не освобождают судью от необходимости тщательного изучения вне рамок судебного заседания всех материалов уголовного дела с целью проверки обоснованности предъявленного подсудимому обвинения¹⁴.

Как следствие, грамотный судья, профессионал своего дела выявит допущенные на предварительном следствии нарушения закона. В этом случае судья уполномочен возвратить уголовное дело следователю через прокурора для устранения препятствий его рассмотрения судом. Между тем, судья не всегда возвращает уголовное дело прокурору в порядке статьи 237 УПК РФ для устранения препятствий его рассмотрения.

¹¹ Роговая С.А. *Проблемы оценки доказательств и принятия решений при особом порядке уголовного судопроизводства*: дис. канд. юрид. наук. 12.00.09 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.diss.rsl.ru>. – Загл. с экрана (дата обращения 19.11.2012).

¹² Поздняков М.Л. *Изменение квалификации преступления при рассмотрении уголовного дела в особом порядке судебного разбирательства* // Уголовный процесс. 2006. №1. С. 59.

¹³ Воробьева Ю.Ю. *Исследование в судебном заседании обстоятельств уголовного дела, рассматриваемого в особом порядке судебного разбирательства* // Уголовный процесс. 2006. №2. С.27.

¹⁴ Кондратов П.Е. *Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации*/ под общ. ред. В.М. Лебедева. М., 2008. С. 819.

Как правило, руководитель следственного органа и прокурор не направляют в суд, а судья не допускает до судебного разбирательства лишь те уголовные дела, по которым допущены не формальные, а так называемые сущностные, существенные нарушения законодательства. Те же нарушения, которые считаются формальными, в большинстве своем можно восполнить в судебном заседании.

На это совершенно верно обращает внимание Ю.П. Гармаев: «Недопустимыми следует признавать лишь доказательства, полученные в результате не формальных, а сущностных, существенных нарушений закона, сопровождавшихся отходом от принципов уголовного судопроизводства и причинивших реальный вред правам и свободам граждан. Вряд ли следует признавать таковыми отступления буквально от всякой нормы. Например, грамматическая ошибка в наименовании процессуального документа вряд ли может быть отождествлена с прямым нарушением УПК РФ и повлечь отмену судебного решения»¹⁵.

При особом порядке судебного разбирательства, как указывалось выше, судебное следствие не проводится, содержащиеся в материалах уголовного дела доказательства в общем порядке не исследуются. Как следствие, адвокат при рассмотрении уголовного дела в соответствии со статьей 316 УПК РФ не может ходатайствовать об исключении доказательств, которые, по его мнению, являются недопустимыми. Хотя, несомненно, он может сделать это на предварительном слушании, заявив ходатайство о необходимости его проведения (статья 229 УПК РФ).

Таким образом, прямое указание статьи 316 УПК на невозможность исследования в общем порядке доказательств при рассмотрении уголовного дела судом в сокращенном порядке в ряде случаев позволяет следователю избежать неприятных для него последствий, например, возвращения дела для дополнительного расследования (статьи 15, 237 УПК РФ). Однако указанные обстоятельства следует считать негативными факторами заинтересованности следователя в постановлении

¹⁵ Гармаев Ю.П. *О «спасении» уголовного дела в суде: рекомендации для стороны обвинения* // Уголовное право. 2006. №1. С. 121.

приговора судом в порядке главы 40 УПК РФ, которые необходимо искоренять.

Именно на эти негативные факторы обращает внимание Генеральный прокурор Российской Федерации, который в докладе к Совету Федерации Российской Федерации в 2015 году, отмечая снижение качества расследования, сообщил следующее: «Мы проанализировали причины отмеченного снижения качества следствия и дознания. Считаем, что во многом это связано с ослаблением профессиональных навыков следственных работников. В свою очередь данные процессы на наш взгляд обусловлены чрезмерно широким применением *особого порядка рассмотрения уголовных дел*» (*курсив наш-Е.П.*)¹⁶.

Подавляющее большинство представителей юридической науки негативно относятся к упрощенным, сокращенным порядкам (главы 32.1, 40, 40.1 УПК РФ), считая, что при осуществлении расследования, судебного разбирательства в рамках любого из этих порядков доказательственная база формируется с существенными нарушениями, имеют место многочисленные нарушения прав и законных интересов участников судопроизводства и т.д., и как следствие, теряется или существенным образом трансформируется назначение уголовного судопроизводства¹⁷.

Важно обратить внимание на позицию ряда представителей юридического сообщества, отмечающих, что криминалистика с введением и широким распространением норм, регламентирующих возможность осуществлять расследование и судебное разбирательство в упрощенном, сокращенном порядке, фактически погибнет. Так, например,

¹⁶ Доклад Генерального прокурора Российской Федерации Совету Федерации Российской Федерации в 2015 году // Официальный сайт Генеральной прокуратуры Российской Федерации [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.genproc.gov.ru/smi/interview_and_appearances/appearances/723904/ – Загл. с экрана. (дата обращения 17.08.2016).

¹⁷ Признание вновь становится царицей доказательств [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.bfm.ru/news/209878?doctype=article> > – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016); Александров А. С., Лапатников М. В. *Старые проблемы доказательственного права в новой уголовно-процессуальной упаковке «сокращенного дознания»* // Юридическая наука и практика. Вестник Нижегородской академии МВД России. 2013. № 22. С. 23-28.

Е.П. Ищенко в одной из своих работ с кричащим названием «Реформой правит криминал?» констатирует кризис современного российского уголовного судопроизводства, не без оснований полагая, что он во многом обусловлен широким внедрением компромиссных форм уголовного судопроизводства. Согласно с ним и авторы интернет-публикации «Панихида по правосудию»¹⁸ в которой обсуждается законопроект о возможности распространить особый порядок (40 УПК РФ) и на преступления, максимальное наказание за совершение которых, предусмотренное санкцией статьи, по которой квалифицировано деяние, не превышает 15 лет лишения свободы¹⁹. Заметим, что указанный законопроект был принят в первом чтении.

Действительно, трудно отрицать реальное положение дел, при котором использование рассматриваемых форм уголовного производства зачастую приводят к нарушению прав и законных интересов участников процесса. Однако подобного рода обстоятельства, на наш взгляд, обусловлены не столько нормами, регламентирующими деятельность профессиональных участников уголовного судопроизводства в порядке главы 40 УПК РФ, а скорее практикой их применения, которая формировалась, если хотите, хаотично, сумбурно, правоприменители (следователи, дознаватели, работники прокуратуры и суда) в большинстве своем нарабатывали ее методом проб и ошибок. Но как бы там ни было сегодня мы вынуждены признать, качество расследования по уголовным делам с перспективой рассмотрения судом в особом порядке и последующее судебное разбирательство, мягко говоря, оставляют желать лучшего.

Вместе с тем, нельзя однозначно утверждать, что нормы, регламентирующие компромиссные формы уголовного судопроизводства, прямо указывают на допустимость расследовать уголовные дела поверхностно, некачественно. А вот тот факт, что ситуации, характеризующиеся наличием

¹⁸ *Панихида по правосудию* // [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.fontanka.ru/2013/08/06/149/> – Загл. с экрана.

¹⁹ Отметим, что законопроект № 321865-6 от 25 июля 2013 г. «О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации» до настоящего времени не принят.

негативных факторов заинтересованности профессиональных участников уголовного судопроизводства в рассмотрении уголовного дела судом в особом порядке, типичны, по нашему мнению, говорит о том, что правоприменитель оказался не обеспечен системой криминалистических рекомендаций по применению норм, регламентирующих сокращенные, ускоренные порядки судопроизводства.

Глубоко убеждены в том, что именно криминалистика не только может, но и должна повысить качество расследования по рассматриваемым категориям уголовных дел путем создания соответствующих прикладных рекомендаций. Криминалистика всегда была проводником, который стремился помочь и помогал правоприменителю двигаться в нужном, правильном направлении, вел его за собой по проверенной, вымощенной научно-обоснованными рекомендациями дороге. Сейчас же создается такое впечатление, что проводник встал на обочине и, наблюдая за тем, как плутают, сбиваются с курса и, если хотите, даже падают, набивая себе шишки, правоприменители, стоит в стороне, вздыхает и сетует на жизнь.

Вряд ли нормы главы 40 УПК РФ перестанут применяться или будут исключены из российского уголовно-процессуального законодательства. Такому выводу способствует последовательное внедрение в российский уголовный процесс институтов, предполагающих некий компромисс сторон обвинения и защиты. Так, в 2009 году была законодательно закреплена глава 40.1, предполагающая, как ранее отмечалось, возможность заключения досудебного соглашения о сотрудничестве, в марте 2013 года – глава 32.1 УПК РФ, устанавливающая возможность производства дознания в сокращенной форме. А раз так, не лучше ли осмыслить пути обеспечения этих уголовно-правовых институтов криминалистическими рекомендациями, которые в своей совокупности позволят минимизировать негативные факторы заинтересованности практических работников в рассмотрении дела в особом порядке, повысить эффективность защиты прав и законных интересов непрофессиональных участников уголовного судопроизводства.

Изучая реализацию норм главы 40 УПК РФ более чем в течение восьми лет, мы однозначно можем утверждать, что этот институт и другие подобные ему нуждается в криминалистических рекомендациях. При этом в числе наиболее перспективных, по нашему мнению, следует назвать разработку криминалистических рекомендаций по использованию следователем (дознавателем) норм об особом порядке (глава 40 УПК РФ) в рамках:

- осуществления деятельности по работе с потерпевшим, гражданским истцом,
- осуществления деятельности по работе с лицом, подвергающимся уголовному преследованию,
- осуществления деятельности по работе с другими участниками уголовного судопроизводства, в первую очередь, такими, как свидетели, эксперты, специалисты,
- взаимодействия с сотрудниками оперативных подразделений,
- взаимодействия с прокурорскими работниками, судьей,
- взаимодействия представителей стороны обвинения и защиты.

В криминалистическом обеспечении также нуждаются стадия назначения уголовного дела к судебному разбирательству и само судебное разбирательство, осуществляемое в порядке главы 40 УПК РФ.

Практика требует максимально прикладных рекомендаций по использованию и применению норм об особом порядке на различных стадиях уголовного судопроизводства. В рамках обозначенного направления нами разработаны и успешно внедряются следующие документы непроцессуального характера: «Памятка подозреваемому, обвиняемому об особенностях рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке», «Протокол разъяснения подозреваемому, обвиняемому особенностей рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке»²⁰, «Памятка потерпевшему об особенностях

²⁰ Гармаев Ю.П., Попова Е.И. *Руководство для следователя по использованию норм об особом порядке* // Сайт Международной ассоциации содействия правосудию : [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.iauaj.net/node/1341>– Загл. с экрана. (дата обращения

рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке» и «Протокол разъяснения потерпевшему особенностей рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке»²¹ и ряд других.

Внедрение подобного рода научных продуктов получило множество откликов, в которых в числе основных положительных сторон этих изданий отмечается отсутствие излишней теоретизированности и доступность восприятия текста, обоснованность его содержания нормами действующего законодательства и правоприменительной практики и пр.

Вместе с тем обозначенное направление разработки криминалистических рекомендаций требует своего дальнейшего развития с приложением больших, в первую очередь, временных затрат. Однако не вызывает сомнений огромная практическая значимость подобного рода комплексов рекомендаций в деле соблюдения прав лиц, подвергающихся уголовному преследованию, эффективности досудебного производства по делу.

Библиографический список

1. Александров А. С., Лапатников М. В. *Старые проблемы доказательственного права в новой уголовно-процессуальной упаковке «сокращенного дознания»* // Юридическая наука и практика. Вестник Нижегородской академии МВД России. 2013. № 22. С. 23-28.
2. Великий Д. П. *Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика* // Журнал российского права. 2005. № 6. С. 76.
3. Воробьева Ю. Ю. *Исследование в судебном заседании обстоятельств уголовного дела, рассматриваемого в особом порядке судебного разбирательства* // Уголовный процесс. 2006. № 2. С. 27.

07.06.2016); Гармаев Ю. П., Попова Е. И. *Памятка подозреваемому, обвиняемому об особенностях рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке, предусмотренном главой 40 УПК РФ и советы по ее практическому применению* // Российский следователь. 2013. № 24. С. 10-13 и др.

²¹ Попова Е. И. *Участие потерпевшего при рассмотрении уголовного дела судом в особом порядке (гл. 40 УПК РФ): учеб. - практ. пособие.* – Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2014. С. 62-76.

4. Гармаев Ю.П. *О «спасении» уголовного дела в суде: рекомендации для стороны обвинения* // Уголовное право. 2006. №1. С. 121.
5. Гармаев Ю. П. *Компромисс как общая задача сторон защиты и обвинения в уголовном судопроизводстве* [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant-plus.ru> – Загл. с экрана. (дата обращения 19.03.2016).
6. Гармаев Ю. П. *Основы криминалистического обеспечения достижения сторонами обвинения и защиты компромиссов в уголовном судопроизводстве* // Криминалистические чтения на Байкале -2012: мат-лы всерос. науч.-практ. конф./ Вост.-Сиб. фил. ФБГОУ ВПО «РАП». Иркутск, 2012. С.105-111.
7. Гармаев Ю.П., Попова Е.И. *Памятка подозреваемому, обвиняемому об особенностях рассмотрения уголовного дела судом в особом порядке, предусмотренном главой 40 УПК РФ и советы по ее практическому применению*// Российский следователь. 2013. №24. С.10–13.
8. Гармаев Ю.П., Попова Е.И. *Руководство для следователя по использованию норм об особом порядке* // Сайт Международной ассоциации содействия правосудию : [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.iaaj.net/node/1341>– Загл. с экрана. (дата обращения 07.06.2016).
9. *Доклад Генерального прокурора Российской Федерации Совету Федерации Российской Федерации в 2015 году* // Официальный сайт Генеральной прокуратуры Российской Федерации [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.genproc.gov.ru/smi/interview_and_appearances/appearances/723904/ – Загл. с экрана. (дата обращения 17.08.2016).
10. Кругликов А.П. *Возвращение уголовного дела для дополнительного расследования руководителем следственного органа или прокурором* // Российская юстиция. 2009. №2. С. 57.
11. Лебедев А.Е, Гаврилов Б.Я. *О перспективах введения в Российской Федерации института «сделка с правосудием»* // Юридический консультант. 2006. №12. С.16.
12. Макаров Ю.Я. *Особый порядок рассмотрения уголовных дел: практ. пособие.* – М.: ТК «Велби», «Проспект», 2008. С. 5–6.
13. Мурашкин И. *Роль прокурора при рассмотрении уголовных дел без судебного разбирательства* // Законность. 2011. №9. С. 37-40.
14. Образцов В. А. *Выявление и изобличение преступника.* М., 1997. С. 199.

15. *Панихида по правосудию* // [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.fontanka.ru/2013/08/06/149/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
16. Поздняков М.А. *Изменение квалификации преступления при рассмотрении уголовного дела в особом порядке судебного разбирательства* // Уголовный процесс. 2006. №1. С. 59.
17. Попова Е. И. *Негативные факторы заинтересованности следователя в рассмотрении уголовного дела судом в порядке главы 40 УПК РФ* // Российский следователь. 2011. № 4. С.12–15.
18. Попова Е.И. *Участие потерпевшего при рассмотрении уголовного дела судом в особом порядке (гл. 40 УПК РФ): учеб.– практ. пособие.* – Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2014. С. 62-76.
19. Постановление Пленума Верховного суда РФ № 2 от 11 января 2007 г. «О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания» (в ред. от 03.04.2008, от 29.10.2009, от 03.12.2013) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
20. Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 29 июня 2010 г. №17 «О практике применения судами норм, регламентирующих участие потерпевшего в уголовном судопроизводстве» (в ред. от 09.02.2012) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
21. Постановление Пленума Верховного суда РФ от 5 декабря 2006 г. № 60 «О применении судами особого порядка судебного разбирательства уголовных дел» (ред. от 24. 02. 2010, от 23.12.2010, 09.02.2012, от 05.06.2012) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
22. *Признание вновь становится царицей доказательств* [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.bfm.ru/news/209878?doctype=article> – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
23. Роговая С.А. *Проблемы оценки доказательств и принятия решений при особом порядке уголовного судопроизводства: дис. канд. юрид. наук. 12.00.09* [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.diss.rsl.ru.> – Загл. с экрана (дата обращения 19.11.2012).

24. *Сводные статистические отчеты о деятельности судов общей юрисдикции за 2008-2015 г, 6 мес. 2016 г. г.* // Официальный сайт Судебного департамента Российской Федерации [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http:// sder.ru](http://sder.ru). – Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
25. *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации* // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/>– Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).
26. *Уголовный кодекс Российской Федерации* // Справочная правовая система «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.consultant.ru/>– Загл. с экрана. (дата обращения 21.10.2016).

Dr Lech Grochowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

NIELEGALNY RYNEK ALKOHOLU

Streszczenie

Nielegalny alkohol w Polsce to poważny problem, aczkolwiek obecnie ilość takiego trunku trafiającego na rynek jest o wiele mniejsza niż na przełomie XX i XXI wieku. Budżet państwa z powodu funkcjonowania szarej strefy na rynku alkoholi traci 1 miliard zł rocznie. W ocenie resortu finansów 10% sprzedawanego alkoholu jest produkowane nielegalnie, ale przedsiębiorcy uważają, że ta szara strefa wynosi co najmniej 15%. Do największych zagrożeń związanych z nielegalnym rynkiem alkoholu należy zaliczyć wykorzystywanie skażonego alkoholu etylowego przeznaczonego do wytwarzania produktów nieprzeznaczonych do konsumpcji przez ludzi (rozpuszczalniki, podpałki do grilla, rozmrażacze itp.), po uprzednim jego odkażeniu, do produkcji wyrobów alkoholowych. Równie szkodliwym zjawiskiem jest przemysł alkoholu przez granicę wschodnią oraz nielegalna produkcja własna. Nielegalnie produkowany alkohol, dostępny przede wszystkim na bazarach, jest najczęściej rozprowadzany w plastikowych butelkach, nieoznaczonych znakami towarowymi żadnej firmy.

Słowa kluczowe: spirytus • przemysł • metanol • rynek • odkażanie • bimber • zagrożenie

ILLEGAL ALCOHOL MARKET

Abstract

Illegal alcohol is a very serious social and legal problem in Poland. However the amount of illegal alcohol is nowadays much smaller than it used to be at the turn of 20th and 21st centuries. Polish state budget

loses 1 billion PLN a year due to the functioning of illegal market. According to the data presented by the Ministry of Finance, 10% of the sold alcohol had been produced illegally. The entrepreneurs estimate this number on 15%. One of the most important threats connected with illegal alcohol market is the usage of contaminated ethyl alcohol, used to produce commodities inedible for people (solvents, defrosts etc.). Illegal alcohol is very often a distillate of contaminated alcohol. Alcohol smuggling through the eastern border is another serious problem as well as illegal production. Illegal alcohol is very often offered on markets (bazaars) in plastic bottles, which are not marked by any trademarks.

Keywords: alcohol • smuggling • methanol • market • distillation • moonshine • threat

Wstęp

Napoje alkoholowe odgrywają w Polsce istotną rolę mając znaczenie ekonomiczne, gospodarcze, polityczne dla różnych podmiotów gospodarczych, takich jak społeczeństwo, rząd, producenci rolni, przedsiębiorcy. Rola napojów alkoholowych, zwłaszcza w kontekście dochodów z działalności gospodarczej lub produkcyjnej, płaconych do budżetu państwa podatków pośrednich VAT, akcyzy, opłat koncesyjnych, a także tworzonych miejsc pracy dla siły roboczej jest nie do przecenienia na poziomie mikro- i makroekonomicznym. Produkcja napojów alkoholowych ma znaczący udział w przemyśle spożywczym w Polsce i kształtuje się na poziomie około 9% wartości jego obrotów¹. Z kolei zagadnienie uzależnienia od alkoholu² stanowi przedmiot zainteresowań wielu badaczy, w tym nie tylko pedagogów, socjologów, psychologów ale także prawników i kryminologów.

Termin „alkohol” pochodzi z języka arabskiego i wywodzi się z dwóch słów: *al-guhl* i *al-kuhl*. Pierwsze z nich jest definiowane jako zły duch, symbolizujący przyjemność jaką daje spożywanie

¹ J. Drożdż., A. Staszczak., R. Urban, *Raport o stanie i perspektywach rozwoju sektora napojów alkoholowych w Polsce [w:] Raport o stanie i perspektywach przemysłu rolno-żywnościowego*, Rada Gospodarki Żywnościowej przy Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2006.

² Alkoholizm polega na utracie kontroli nad ilością spożywanego alkoholu. Objawia się tym, że osoba uzależniona pije pomimo nieprzyjemnych konsekwencji, jakie pojawiają się wraz z rozwojem uzależnienia. Jest to choroba, którą można i należy leczyć.

alkoholu, oraz skutki do jakich może on doprowadzić. Drugie słowo, w tłumaczeniu na język polski, oznacza antymon i jest to nazwa delikatnego dobrego proszku³. Określeniem „alkohole” obejmuje się związki chemiczne mające nieskomplikowaną budowę, składające się z cząsteczek węgla, wodoru i tlenu. W czystej postaci mają one barwę bezbarwnej cieczy, lżejszej od wody. Najbardziej znane są: alkohol metylowy, który jest toksyczny dla organizmu ludzkiego oraz alkohol etylowy, nazywany spożywczym i występujący pod postacią wódki, wina, piwa, miodów pitnych, itp.⁴. Powszechnie ten ostatni, czyli alkohol etylowy o wzorze chemicznym C_2H_5OH jest skrótowo nazywany „alkoholem”. Związek ten rozpuszcza się w wodzie, ale sam jest też doskonałym rozpuszczalnikiem.

Długa i niezwykle bogata jest historia alkoholu, jego produkcji, różnorodnych postaci i gatunków oraz obyczajów jego spożywania⁵. Alkohol towarzyszył społeczeństwu ludzkim od zarania dziejów. Był spożywany zarówno w celach magicznych, religijnych, odżywczych, jak i leczniczych⁶.

Nielegalny obrót alkoholem w Polsce

Alkohol od dawna jest także przedmiotem nielegalnego handlu, który jest istotnym zagrożeniem interesów gospodarczych państwa. Istnienie nielegalnego rynku alkoholu oznacza sprzedaż nieświadomym konsumentom wyrobów alkoholowych, które nie spełniają wymaganych standardów, stanowiąc czasami nawet zagrożenie dla życia.

Na początku lat 90. XX wieku rozwinął się ogromny przemysł alkoholu do Polski. Wwożeniem alkoholu zajęli się biznesmeni, przemysłowcy i zorganizowane grupy przestępcze. Luka prawna

³ M. Borowski, E. Kłosowska, *Alkoholizm jako rodzaj patologii społecznej*, Płock – Wyszaków 2010, s. 49.

⁴ D. Zaworska-Nikoniuk, *Diagnoza, profilaktyka i terapia uzależnień*, Olsztyn 2005, s. 16.

⁵ A. Bielewicz, J. Moskałewicz, *Historia społeczno-kulturowa alkoholu*, [w:] I. Walda (red.), *Alkohol oraz związane z nim problemy społeczne i zdrowotne*, Warszawa 1986, s. 11.

⁶ B. T. Woronowicz, *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Warszawa 2009, s. 38-44.

stworzyła precedens⁷, a pierwsza cysterna wypełniona spirytusem przekroczyła granicę już w kilka minut od wprowadzenia nowych przepisów. Zakupiony za bezcen w zachodnioeuropejskich gorzelniach spirytus Royal trafiał do polskich rozlewni, gdzie rozcieńczano go wodą i już jako markową wódkę przelewano do butelek. Jeden litr koncentratu dawał pięć do dziesięciu litrów napoju alkoholowego. Każdorazowy import oznaczał dziesięciokrotny mnożnik zainwestowanego kapitału. Alkohol sprzedawany był poza ewidencją. Wykorzystywano do tego celu należące do przemysłowców dyskoteki, restauracje oraz puby⁸. Ten proceder stanowił finansową podbudowę oraz rozwój zorganizowanych struktur przestępczych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jednocześnie pociągając za sobą znaczne szkody dla Skarbu Państwa. Straty z tytułu nieopłaconej akcyzy mogły sięgnąć wtedy setek milionów nowych złotych, a według niektórych szacunków nawet miliardów⁹.

Dopiero w drugiej połowie 1990 r. zaczęły się zmiany w ustawodawstwie, które miały ograniczać ten rynek nielegalnego alkoholu, albowiem właściwie nie istniało przestępstwo przemytu spirytusu. Wystarczyło zadeklarować, że wwożony alkohol, nie jest na sprzedaż i to Służba Celna musiała akceptować.

Począwszy od lipca 1990 r. zostają wprowadzone kontyngenty na sprowadzanie artykułów alkoholowych¹⁰. Pomimo usunię-

⁷ Dokonując liberalizacji prawa, decyzją ostatniego peerelowskiego rządu pod przewodnictwem Mieczysława Rakowskiego, w grudniu 1988 roku zniesiono obowiązek uzyskania koncesji na import spirytusu w tzw. obrocie niehandlowym. Podstawą do tego stał się zapis o bezcłowym wwozie do Polski alkoholu przeznaczzonego na prywatny użytek. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 o działalności gospodarczej, Dz. U. 1988 nr 41 poz. 324.

⁸ K. Turaliński, *Międzynarodowy obrót gospodarczy reglamentowany decyzjami politycznymi jako główne źródło dochodu polskich zorganizowanych grup oraz związków przestępczych*, Radom 2009, s. 94-95.

⁹ Tzw. afera alkoholowa była jedną z pierwszych afer w Polsce po 1989 roku. Dotyczyła ona działalności byłych ministrów rządu Rakowskiego oraz pracowników Głównego Urzędu Ceł, związanej z nieprawidłowościami przy imporcie napojów alkoholowych. Pięć osób zamieszanych w aferę alkoholową zostało postawionych przed Trybunałem Stanu. Troje z nich zostało uniewinnionych, zaś dwóch (Dominik Jastrzębski i Jerzy Cwiek) skazano na utratę biernego prawa wyborczego przez 5 lat. Był to pierwszy od 1926 roku prawomocny wyrok Trybunału.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Współpracy Gospodarczej z Zagranicą z dnia 17 lipca 1990 r. w sprawie ustanowienia kontyngentów na przywóz niektórych napojów alkoholowych, Dz. U. 1990 nr 47 poz. 282.

cia luki prawnej i obłożenia importu spirytusu wysokim cłem, każdego dnia wjeżdżały do Polski tiry wypełnione beczkami z alkoholem. Transporty przemycano przez niestrzeżone odcinki granicy i główne przejścia graniczne. W ten sposób przedsiębiorcy oraz przemytnicy powiązani z półświatkiem przestępczym mnożyli swój kapitał omijając fiskusa. Henryk Niewiadomski z Ząbek przyznał, że na przemyśle spirytusu zarobił wówczas łącznie 4 miliony dolarów, przy czym dzienny utarg nierzadko sięgał 40 tysięcy dolarów¹¹.

Przełom wieków XX i XXI przyniósł powolny schyłek dość powszechnego zjawiska przemytu spirytusu, a przystąpienie Polski do Wspólnoty Europejskiej spowodowało marginalizację spirytusowej kontrabandy. Mimo tego proceder ten nadal trwa.

Obecnie Polska zajmuje pierwsze miejsce w Unii Europejskiej pod względem produkcji wódki (czwarte na świecie) oraz czwarte pod względem sprzedaży napojów spirytusowych. Wartość polskiego rynku napojów alkoholowych jest szacowana na 3,7 miliardów euro (około 14,8 miliardów zł wg kursu z czerwca 2011 roku). Według danych Związku Pracodawców Polski Przemysł Spirytusowy (ZP PPS¹²) wielkość legalnego rynku alkoholowego w Polsce to 100 milionów litrów czystego spirytusu rocznie. Przemysł spirytusowy to także rynek produktów do wytwarzania napojów alkoholowych oraz gorzelnie i miejsca pracy (Tabela 1).

¹¹ K. Turaliński, *Międzynarodowy obrót gospodarczy...*, op. cit., s. 97.

¹² Związek Pracodawców Polski Przemysł Spirytusowy jest organizacją branżową zrzeszającą producentów napojów spirytusowych. Do jego zadań należy podejmowanie działań ukierunkowanych na rozwój branży spirytusowej w Polsce i za granicą poprzez współpracę z przedstawicielami władzy publicznej oraz organizacjami społecznymi. ZP PPS zajmuje się przede wszystkim kwestiami związanymi z tworzeniem odpowiednich warunków prawnych i ekonomicznych dla rozwoju branży, umacnianiem wielowiekowej tradycji wyrobów spirytusowych, promowaniem nowych technologii oraz realizacją działań z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu w branży spirytusowej. Podejmuje również szerokie działania edukacyjne mające na celu rozpowszechnienie wiedzy na temat zagrożeń związanych z jego nieodpowiedzialną konsumpcją i sprzedażą alkoholu. Członkami ZP PPS są: Bacardi Martini Polska, Brown Forman Polska, CEDC, Diageo Polska, Komers International, Mazurskie Miody, Nemiroff Polska, Polmos Siedlce, Polmos Żyrardów, Polmos Warszawa, Stock Polska, Vinpol, Wyborowa.

[Dostęp: 15.05.2017], <<http://zppps.pl/pl/o-zp-pps,7>>.

Tabela 1. Przemysł spirytusowy w Polsce (dane z lat 2012 i 2014)

	2012	2014
Gorzelnie	147	98
Ziemniaki	55 tys. ton	50 tys. Ton
Pośrednie miejsca pracy	89000	93327
Bezpośrednie miejsca pracy	4009	4227
Producenci	79	96
Zboża	420 tys. ton	386 tys. ton
Eksport	44,5 mln l	49 mln l
Wartość	139 mln euro	63 mln euro
Wpływy do budżetu	9,6 mld zł	10,7 mld

Źródło: Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2011-2012*, s. 17, s. 37. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>; Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2013-2014*, s. 21. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>.

Jak szacuje ZP PPS, wielkość nielegalnego rynku wyrobów spirytusowych w Polsce przekracza 10% ale może sięgać i 30% wartości rynku legalnego¹³. Służba Celna również ocenia ten rynek na podobnym poziomie. Takie oceny wskazują, że rynek nielegalnego alkoholu w Polsce to obecnie około 18 milionów litrów czystego spirytusu. Jest to niemal dwa razy więcej, niż na przykład w 2008 roku. Jak wynika z analiz przeprowadzonych na zlecenie ZP PPS, budżet państwa traci na nielegalnym rynku alkoholu co najmniej miliard złotych rocznie.

Po 2010 roku nielegalny rynek alkoholu w Polsce został znacznie ograniczony, w stosunku do lat 2002–2005, gdy kształtował się na poziomie 20% a nawet 40% rynku legalnego, przy średniej wielkości szarej strefy w obrocie alkoholem etylowym w Unii Europejskiej wynoszącej 10%¹⁴.

Według ocen z ostatnich lat na strukturę dostaw alkoholu (w przeliczeniu na 100% spirytus) na nielegalny rynek w Polsce,

¹³ Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2013-2014*, s. 21. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>.

¹⁴ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce, orientacyjna wielkość i tendencje na podstawie danych z okresu I 2010 – VII 2011*, Warszawa 2011, s. 14.

ze względu na źródło pochodzenia, składają się następujące kategorie¹⁵:

- alkohol odzyskiwany ze skażonego spirytusu, czyli z odkażania 7,0 mln l,
- alkohol wyprodukowany przez bimbrowników 1,0 mln l,
- alkohol pochodzący z przemytu 0,7 mln l,
- alkohol z działalności tzw. mrówek 2,4 mln l,
- alkohol pochodzący z kradzieży z zakładów produkcyjnych 0,4 mln l.

Największa ilość nielegalnego alkoholu zatrzymywanego przez służby kontrolne i organy ścigania to tzw. „odkażanka”. „Odkażanka” stanowi poważny problem, ponieważ przynosi nie tylko wymierne straty dla budżetu państwa i producentów z branży alkoholowej ale przede wszystkim zagraża zdrowiu i życiu ludzi.

Do odkażania zorganizowane grupy przestępcze najczęściej wykorzystują alkohol używany do celów przemysłowych. Zawiera on wiele szkodliwych substancji w ilościach przekraczających normy jakości spożywczej, zagrażających zdrowiu i życiu człowieka, m.in. metanol i dodatki przemysłowe takie jak glikol bądź chloroform. Wypicie metanolu może prowadzić do ślepoty, a nawet śmierci. W wyniku zatrucia metanolem co roku odnotowuje się w Polsce co najmniej 130 zgonów. Z kolei zatrucie glikolem, również obecnym w odkażankach, odpowiada za prawie 40 zgonów rocznie. Na przykład, w 2012 roku zanotowano 283 zatrucia metanolem i 192 zatrucia glikolem, co daje razem 475 przypadków, w tym zgony po spożyciu metanolu – 121 i po spożyciu glikolu – 38¹⁶. W 2015 roku zgony w wyniku tak zwanego wypadkowego zatrucia przez narażenie na działanie szkodliwych substancji a dokładnie przypadkowego zatrucia przez narażenie na alkohol zamknęły się liczbą 422 przypadków. Użyte tutaj określenie „alkohol” obejmuje między innymi alkohol butylowy (1-butanol), alkohol etylowy (etanol), alkohol metylowy (metanol), alkohol propylowy (1-propanol) i fuzle¹⁷. Podobnie jak metanol

¹⁵ Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2011-2012*, s. 17, s. 37. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>.

¹⁶ Raport ZP..., *Wpływ ... 2011-2012*, op. cit. s. 17, s. 37.

¹⁷ Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych, tom I, wydanie 2008, S. 699. [Dostęp: 21.04.2017],

i glikol, chloroform to też silnie toksyczna i rakotwórcza substancja, jej regularne spożywanie grozi rakiem trzustki lub wątroby. Prawdopodobieństwo zachorowania rośnie wraz z ilością i czasem spożywania chloroformu. Według danych z 2011 roku w Polsce rocznie na marskość wątroby umiera około 3300 osób oraz ponad 4500 na raka trzustki. W wielu tych przypadkach przyczyną może być chloroform zawarty w nielegalnym alkoholu¹⁸.

Zwalczanie nielegalnego rynku alkoholu. Przypadki

Za walkę z nielegalnym rynkiem alkoholu jest odpowiedzialnych przynajmniej kilka instytucji państwowych jak Policja, Służba Celna, Straż Graniczna, Izba Celna, oraz Urząd Skarbowy. Każdego roku służby te uniemożliwiają przemyt znacznych ilości alkoholu (Tabela 2) i notują przypadki różnego rodzaju, czasem niezwykle pomysłowych nielegalnych wytwórni napojów alkoholowych.

W lipcu 2009 roku w miejscowości Kolonia Choszczewo celnicy odkryli „fabrykę”, w której był odkażany i rozlewany spirytus. Była to gigantyczna bimbrownia ukryta w chlewie. Linia produkcyjna mieściła się w rozpadającym się budynku, bez podszki, w bałaganie, wśród odchodów, brudu i w fetorze. Ciecz imitowała wódkę jednej z najbardziej popularnych marek. Na trop rozlewni celnicy trafili po zatrzymaniu do kontroli samochodu dostawczego marki Hyundai. 37-letni kierowca wiozł ze sobą 1,5 tysiąca litrów podrabianego spirytusu. Gdy celnicy dotarli do rozlewni, skąd pochodził przewożony trunek w „fabryce” trwała produkcja alkoholu w ilościach hurtowych. Na miejscu znaleziono w sumie 8 600 litrów alkoholu na różnych etapach przetworzenia – od oczyszczanego rozcieńczalnika, przez spirytus w ba-

<https://www.csioz.gov.pl/fileadmin/user_upload/Wytyczne/statystyka/icd10tomi_56a8f5a554a18.pdf>.

¹⁸ [Dostęp: 07.12.2011], <www.egospodarka.pl>.

niach, po wódki już rozlane do opakowań znanych markowych wódek¹⁹.

Tabela 2. Przemysł alkoholu zatrzymany przez Policję i Straż Graniczną w latach 2008–2015²⁰

Lp.	Rok	CBS, od 2014 CBŚP Ilość w litrach	Straż Graniczna Wartość w zł
1	2008	164 612 litrów	9 088 265 zł
2	2009	79 379 litrów	9 967 958 zł
3	2010	140 334 litrów	2 371 813 zł
4	2011	146 993 litrów	4 489 098 zł
5	2012	134 467 litrów	2 168 141 zł
6	2013	108 236 litrów	1 699 811 zł
7	2014	92 538 litrów	2 202 878 zł
8	2015	59 636 litrów	2 080 509 zł

W następnym 2010 roku, dwie kompletne linie do produkcji bimbru i trzy specjalnie do tego skonstruowane chłodnice, przyspieszające proces produkcji alkoholu policjanci zlikwidowali w gminie Gródek. Nielegalna fabryka stała w lesie w pobliżu miejscowości Przechody. Fabryczka była bardzo nowoczesna. Dwie linie produkcyjne były podpięte pod specjalne chłodnice przyspieszające proces produkcyjny. Aby bimbrowni nie można było namierzyć w lesie po dymie z paleniska, do podgrzewania półproduktów używano głównie gazu z ośmiu butli. Niezbędną do produkcji wodę brano ze specjalnie wykopanej studni głębinowej. W stojącym obok baraku na przerób czekały 2 tony żyta, spory zapas

¹⁹ [Dostęp: 21.04.2017], <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,126765,6820091,Gigantyczna_bimbrownia_ukryta_w_chlewie.html>.

²⁰ Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2008 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2009 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2010 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2011 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2012 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2013 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2014 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2015 rok. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://cbsp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html>>.

Dane Komendy Głównej Straży Granicznej [Dostęp: 21.04.2017], <<https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>>.

drożdży, było też około 5 metrów sześciennych drewna do paleniska. Choć gotowego bimbru było niewiele, bo ledwie 1,5 litra, to w pięciu kadziach (mogło się w nich pomieścić nawet 10 tysięcy litrów) znajdowało się około 6 tys. litrów zacieru²¹. Na Podlasiu okolice Gródka, Czarnej Białostockiej i Michałowa są uważane za zagłębie bimbrownicze²².

Rycina 1. Leśna bimbrownia w gminie Gródek

Źródło: fot. Białostockie Muzeum Wsi.

W tym samym 2010 roku, policjanci CBS wspólnie z pracownikami Urzędu Kontroli Skarbowej w Olsztynie rozbili zorganizowaną grupę przestępczą zajmującą się odkażaniem i wprowadzaniem nielegalnego alkoholu do obrotu. W czasie działań zabezpieczono 2,5 tys. litrów nielegalnego alkoholu, odczynniki chemiczne, narzędzia służące do odkażania, 3 tony podrobionego proszku, kilka tysięcy sztuk wyrobów perfumeryjnych znanych marek oraz ponad 2 tys. paczek papierosów bez polskich znaków skarbowych akcyzy. Zatrzymano 11 osób, z czego 7 usłyszało za-

²¹ Por. „Gazeta Wyborcza. Magazyn Białostocki” z 25.04.2010.

²² W okolicach Gródka, Czarnej Białostockiej i Michałowa historia pędzenia alkoholu sięga nawet okresu zaborów, kiedy alkohol był jednym ze środków płatniczych.

rzuty udziału w zorganizowanej grupie przestępczej oraz uczynienia sobie z przestępstwa stałego źródła dochodów. Zatrzymani w wieku od 32 do 56 lat działali od marca 2010 r. W tym czasie odkazili i wprowadzili do obrotu około 34,5 tys. litrów nielegalnego spirytusu. Straty Skarbu Państwa z tytułu niezapłaconych podatków oszacowano na ponad 1,6 miliona złotych²³.

W maju 2011, pracownicy Służby Celnej w Łodzi zlikwidowali nielegalną fabrykę alkoholu zabezpieczając alkohol o szacunkowej wartości przekraczającej milion złotych. Początek sprawy miał miejsce w trakcie kontroli dostawczego mercedesa, zaparkowanego na terenie jednego z gospodarstw rolnych w miejscowości Piątek. W samochodzie znaleziono puste, tysiąclitrowe paletopojemniki po skażonym alkoholu. W zabudowaniach gospodarczych, ujawniono nielegalną rozlewnię i oczyszczalnię alkoholu, wraz z kompletną linią technologiczną, pompami oraz filtrami. Oprócz urządzeń, w stodole odkryto ponad 12 500 litrów alkoholu na różnym etapie przetworzenia – od skażonego alkoholu technicznego, po gotowy produkt rozlany w plastikowe butelki, spakowane w kartony do transportu. Ilość znalezionej na terenie posesji alkoholu, substancji chemicznych używanych w procesie odkażania, a także pustych opakowań i nakrętek, świadczyła, iż prowadzono tam przestępczą działalność na dużą skalę. Wyprodukowany w ten sposób alkohol trafiał następnie bądź bezpośrednio do konsumentów, bądź też był wykorzystywany w dalszej produkcji „markowych” trunków (wódki, likiery, spirytus). Opatrzony sfalszowanymi etykietami i znakami akcyzy alkohol dystrybuowano na stoły mniej lub bardziej świadomych tego konsumentów. Tylko z alkoholu znalezionej na terenie posesji było możliwe wytworzenie około 60 000 butelek podrabianej wódki. Wartość tego alkoholu to ponad 1 000 000 zł²⁴.

W sierpniu 2011 roku Służba Celna podczas kontroli jednej z posesji w łódzkiej dzielnicy Polesie wykryła nielegalną rozlewnię alkoholu wyposażoną w linie technologiczne do odkażania i rozlewania skażonego spirytusu oraz ponad 4 tys. litrów nielegalne-

²³ [Dostęp: 07.12.2011]. <<http://warminsko-mazurska.policja.gov.pl/ol/aktualnosc/>>.

²⁴ [Dostęp: 07.12.2011], <http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1395261/Wiadomosci+Celne+Nr+4_2011>.

go alkoholu. W momencie wkroczenia celników do pomieszczenia gospodarczego, trwał tam właśnie proceder odkazania spirytusu technicznego oraz rozlewanie gotowego produktu do butelek typu PET. Dodatkowo, z zaparkowanego przy pomieszczeniu samochodu dostawczego, przepompowywano skażony alkohol do pojemników wewnątrz rozlewni. Produkcja odbywała się w takich warunkach, iż stężenie oparów alkoholu i odczynników chemicznych w powietrzu powodowało duże zagrożenie dla zdrowia zarówno sprawców, jak i kontrolujących. W tej sytuacji pełna kontrola stała się możliwa dopiero po kilku godzinach. Na miejscu celnicy zabezpieczyli 3 650 litrów spirytusu na różnych etapach odkazania, 400 litrów gotowego wyrobu, kompletną linię technologiczną oraz odczynniki chemiczne używane w nielegalnym procederze²⁵.

Pod koniec stycznia 2012 roku, próbę przemytu ponad 8,5 tysiąca butelek markowych alkoholi udaremnił pracownicy podlaskiej Służby Celnej podczas kontroli lotewskiej ciężarówki na krajowej ósemce w Budzisku. Szacunkowa wartość rynkowa zatrzymanej kontrabandy to około 1 milion złotych. Z dokumentów przedstawionych przez kierowcę samochodu (35-letniego obywatela Łotwy) wynikało, że w naczepie znajdują się deski. Sam kierowca tłumaczył kontrolującemu, że przewozi do Holandii transport wina. Z uwagi na tę rozbieżność celnicy podjęli decyzję o szczegółowej rewizji naczepy. Po chwili okazało się, że w ciężarówce nie ma ani desek ani wina. Były za to palety z markowymi napojami alkoholowymi – m.in. tequila, whisky, ginem, koniakiem i szampanem. Łącznie celnicy znaleźli 8,5 tys. litrów alkoholu o szacunkowej wartości rynkowej blisko 1 miliona złotych²⁶.

W maju 2012 roku, funkcjonariusze CBS zatrzymali 7 członków zorganizowanej grupy przestępczej, która prowadziła sprzedaż nielegalnego alkoholu. Funkcjonariusze ponad pół roku rozpracowywali tę grupę. Ustalono, że mieszkańcy Olsztyna i Łodzi wprowadzili do obrotu ponad 50 tysięcy litrów nielegalnego alkoholu o czarnorynkowej wartości ponad 4 milionów złotych. Policjanci znaleźli dwa magazyny w Olsztynie, w których przechowy-

²⁵ [Dostęp: 07.12.2011], <www.lodz.ic.gov.pl>.

²⁶ [Dostęp: 31.01.2011], <<http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosci>>.

wano alkohol i tam zabezpieczyli ponad 3,5 tysiąca litrów alkoholu i około 60 kg krajanki tytoniowej. Na poczet przyszłych kar zajęto również 20 tysięcy złotych oraz samochody o wartości około 90 tysięcy złotych, należące do członków grupy²⁷.

Rycina 2. Falszowane napoje alkoholowe zakwestionowane przez pracowników Służby Celnej

Źródło: fot. Służba Celna.

Każdego roku wiosna i lato sprzyjają organizowaniu przyjęć weselnych. Cała uroczystość wiąże się z dużymi wydatkami, stąd zdarza się, że fundatorzy przyjęcia weselnego, w ramach oszczędności, szukają w różnych miejscach atrakcyjnych ofert napojów alkoholowych. Niektórzy dają się skusić propozycjom zamieszczanym w Internecie, w którym pojawiają się oferty sprzedaży wódki, win i innych alkoholi niewiadomego pochodzenia. Administratorzy serwisów i forów dyskusyjnych zazwyczaj starają się usuwać tego typu ogłoszenia, ale anonimowe anonse tej treści i tak się pojawiają. Osoby je zamieszczające proponują od kilkudziesięciu do kilkuset butelek alkoholi, zapewniając przy tym o ich

²⁷ [Dostęp: 31.01.2011], <<http://olsztyn.wm.pl/106573,Gang-rozbity-Wprowadzili-na-rynek-alkohol-o-wartosci-4-mln>>.

dobrej jakości. Argumenty, że oferowany alkohol był przeznaczony na odwołane właśnie wesele albo pozostał z ich własnego przyjęcia, mają za zadanie wzbudzić zaufanie i zachęcić do skorzystania z propozycji. Niestety jest ona nielegalna, bowiem na sprzedaż alkoholu trzeba mieć zawsze zezwolenie, a każdy alkohol kupowany poza sklepem lub restauracją może okazać się podrabiany²⁸.

Zakończenie

Działania takich służb jak Straż Graniczna, Policja, Służba Celna i innych organów państwa, choć bardzo aktywne, to jednak nie w pełni są w stanie przeciwdziałać problemowi nielegalnego rynku alkoholu. Dane, zbierane i katalogowane różnymi metodami, niestety nie dają precyzyjnego obrazu problemu²⁹.

Szczegółowe określenie ilości obrotu na nielegalnym rynku alkoholu nie jest możliwe ze względu na wzajemnie powiązania legalnego i nielegalnego rynku napojów alkoholowych. Ciągły i duży popyt na napoje alkohole powoduje, że:

- część nielegalnego alkoholu trafia do legalnej, koncesjonowanej sieci sprzedaży i jest postrzegana przez konsumentów jako trunki pochodzące z pełni legalnego źródła,
- legalnie wyprodukowane napoje alkoholowe pochodzące z kradzieży oraz nielegalnie wyprodukowane są rozprowadzane za pomocą nielegalnej sieci dystrybucji (na bazarach, placach handlowych, w prywatnych mieszkaniach), ale kupujący wiedząc o tym i tak zaopatrują się w takich miejscach ze względu, na przykład, na niższą cenę oferowanego napoju alkoholowego,

²⁸ Np. „Sprzedam 300 butelek wódki weselnej, która została po moim odwołanym ślubie” lub „Sprzedam alkohol pozostały po moim weselu”. Por. Informacja ZPPPS z 2012 r.

²⁹ W 2010 r. Służba Celna w całym kraju ujawniła 30 nielegalnych rozlewni alkoholu oraz wykryła 4,5 tys. nieprawidłowości związanych z produkcją i sprzedażą alkoholu, obejmujących 260 tys. litrów nielegalnych wyrobów. [Dostęp: 07.12.2011],

<http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1395261/Wiadomosci+Celne+Nr+4_2011>.

- niektóre punkty sprzedaży nie działają zgodnie z obowiązującym prawem ze względu na brak aktualnie ważnej koncesji, ale kupujący najczęściej nie interesują się tym, czy właściciel, na przykład małego sklepiku, posiada ważną koncesję na sprzedaż napojów alkoholowych.

Bibliografia

Akty prawne:

Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 o działalności gospodarczej, Dz. U. 1988 nr 41 poz. 324.

Rozporządzenie Ministra Współpracy Gospodarczej z Zagranicą z dnia 17 lipca 1990 r. w sprawie ustanowienia kontyngentów na przywóz niektórych napojów alkoholowych. Dz. U. 1990 nr 47 poz. 282.

Opracowania:

1. Bielewicz A., Moskalewicz J., *Historia społeczno – kulturowa alkoholu* [w:] I. Walda (red.), *Alkohol oraz związane z nim problemy społeczne i zdrowotne*, Warszawa 1986.
2. Borowski M., Kłosowska E., *Alkoholizm jako rodzaj patologii społecznej*, Płock-Wyszaków 2010.
3. Drożdż J., Staszczak A., Urban R., *Raport o stanie i perspektywach rozwoju sektora napojów alkoholowych w Polsce* [w:] *Raport o stanie i perspektywach przemysłu rolno-żywnościowego*, Rada Gospodarki Żywnościowej przy Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2006.
4. „Gazeta Wyborcza. Magazyn Białostocki” z 25.04.2010.
5. Gembicki P., *Raport. Szara strefa w sektorze wyrobów akcyzowych*, Warszawa 2011
6. *Informacja o funkcjonowaniu „szarej strefy” w polskiej gospodarce i przeciwdziałaniu jej przez służby skarbowe*, Ministerstwo Finansów, Warszawa, 10/03/2010.
7. *Nielegalny obrót alkoholem etylowym w Polsce w latach 2008 – 2010*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2011.
8. *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce orientacyjna wielkość i tendencje na podstawie danych z okresu I 2010 – VII 2011*, Warszawa 2011.
9. Ornacka E., *Rzeka spirytusu*, „Wprost”, Nr 28/2001.

10. Turaliński K., *Międzynarodowy obrót gospodarczy reglamentowany decyzjami politycznymi jako główne źródło dochodu polskich zorganizowanych grup oraz związków przestępczych*, Radom 2009.
11. Woronowicz B. T., *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Warszawa 2009.
12. Zaworska-Nikoniuk D., *Diagnoza, profilaktyka i terapia uzależnień*, Olsztyn 2005.

Zasoby internetowe:

1. [Dostęp: 07.12.2011], <www.egospodarka.pl>.
2. [Dostęp: 07.12.2011], <http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1395/Wiadomosci+Celne+Nr+4_2011>.
3. [Dostęp: 07.12.2011], <www.lodz.ic.gov.pl>.
4. [Dostęp: 07.12.2011]. <<http://warminsko-mazurska.policja.gov.pl/ol/aktualnosc>>.
5. [Dostęp: 31.01.2011], <<http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosc>>.
6. [Dostęp: 31.01.2011], <<http://olsztyn.wm.pl/106573,Gang-rozbity-Wprowadzili-na-rynek-alkohol-o-wartosci-4-mln>>.
7. [Dostęp: 15.05.2017], <<http://zppps.pl/pl/o-zp-pps,7>>.
8. [Dostęp: 21.04.2017], <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,126765,6820091,Gigantyczna_bimbrownia_ukryta_w_chlewie.html>.
9. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://cbsp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html>>.
10. Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych, tom I, wydanie 2008, s. 699. [Dostęp: 21.04.2017], <https://www.csioz.gov.pl/fileadmin/user_upload/Wytyczne/statystyka/icd10tomi_56a8f5a554a18.pdf>.
11. Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2011-2012*, s. 17, s. 37. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>.
12. Raport ZP Polskiego Przemysłu Spirytusowego, *Wpływ społeczno-gospodarczy branży spirytusowej w Polsce 2013-2014*, s. 21. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://zppps.pl/pl/raporty-spo%C5%82eczne,31>>.
13. Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2008 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2009 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2010 rok; Sprawozdanie z działalności Cen-

tralnego Biura Śledczego KGP za 2011 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2012 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2013 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2014 rok; Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP za 2015 rok. [Dostęp: 21.04.2017], <<http://cbsp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html>>.

14. Dane Komendy Głównej Straży Granicznej [Dostęp: 21.04.2017], <<https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>>.

Dr Anna Gadomska-Radel

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**TAJEMNICA BANKOWA
W POSTĘPOWANIU CYWILNYM
– WYBRANE ZAGADNIENIA.
CZEŚĆ I**

Streszczenie

Tajemnica bankowa jest obowiązkiem spoczywającym na bankach i istnieje w stosunkach prawnych, które łączą bank z jego klientem. Ze względu na zakres informacji jakimi dysponują instytucje bankowe jest ona jednym z elementów, który nadaje bankowi przymiot instytucji zaufania publicznego. Ponadto tajemnica bankowa jest elementem prawa do prywatności w zakresie informacji dotyczących sytuacji finansowej i gospodarczej zarówno osób fizycznych jak i osób prawnych. Ochrona ta nie ma jednak charakteru bezwzględnego, gdyż ustawodawca w ustawie prawo bankowe¹ enumeratywnie wymienił podmioty, jednostki organizacyjne i instytucje, którym banki są obowiązane udostępniać informacje objęte tajemnicą bankową. Jednym z nich jest prawo sądu do żądania dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową w toku prowadzonego postępowania cywilnego, co ma istotne znaczenie praktyczne i wpływa na rozstrzygnięcie danej sprawy.

Słowa kluczowe: tajemnica bankowa • bank • beneficjent • sąd • postępowanie cywilne

¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. 2016, poz. 1988 j. t. ze zm.).

BANK SECRET IN CIVIL PROCEDURE – SELECTED ISSUES.**PART I****Abstract**

Bank secret is an obligation of banks. It exists in legal relationships, which link the bank with its client. Due to the scope of information possessed by banking institutions, it is one of the elements, which makes the bank a public trust institution. Moreover, bank secret constitutes an element of right to privacy when it comes to information pertaining to financial and economic situation of either natural and legal persons. This protection, however, is not of an absolute character as the legislator in an act of Banking Law² enumerated entities, organization units and institutions, to which banks are obliged to provide information covered by the bank secrecy. One of them is the right of a court to demand access to information covered by the bank secrecy in the course of the civil procedure, which is of crucial practical significance and influences the resolution of the given case.

Keywords: bank secret • bank • beneficiary • court • civil procedure

Wprowadzenie

Tajemnica bankowa jest obowiązkiem spoczywającym na bankach i istnieje w stosunkach prawnych, które łączą bank z jego klientem. Ze względu na zakres informacji jakimi dysponują instytucje bankowe jest ona jednym z elementów, który nadaje bankowi przymiot instytucji zaufania publicznego. Ponadto tajemnica bankowa jest elementem prawa do prywatności w zakresie informacji dotyczących sytuacji finansowej i gospodarczej zarówno osób fizycznych jak i osób prawnych. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 24 czerwca 1997 r. podkreślił, że „prawo do prywatności obejmuje też ochronę danych dotyczących sytuacji majątkowej obywatela, a więc odnosi się też do posiadanych przez niego rachunków bankowych (i podobnych) oraz dokonywanych przez niego transakcji”³. Dlatego też jednostka ma prawo do żądania od banku ochrony informacji, które jej dotyczą

² Act of 29 August 1997. Banking Law (Journal of Laws of 2016, item 1988 as amended).

³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 czerwca 1997 r., K 21/96, LEX nr 29146.

przed bezprawnym ujawnieniem podmiotom nieuprawnionym. Ochrona ta nie ma jednak charakteru bezwzględny, gdyż ustawodawca w ustawie Prawo bankowe⁴ enumeratywnie wymienił podmioty, jednostki organizacyjne i instytucje, którym banki są obowiązane udostępniać informacje objęte tajemnicą bankową. Liczba wyjątków sprawia, że zasady ochrony tajemnicy bankowej doznają istotnego osłabienia i współcześnie zasadą staje się możliwość dostępu do informacji dotyczących klientów banku, natomiast wyjątkiem jest ochrona tych informacji przed różnymi podmiotami zewnętrznymi w stosunku do banku⁵. W chwili wejścia w życie aktualnie obowiązującej ustawy Prawo bankowe w art. 105 wymieniono 12 przypadków, w których mogło dochodzić do ujawnienia informacji stanowiących tajemnicę bankową. Natomiast w stanie prawnym obowiązującym w 2013 r., a zatem po upływie 16 lat od momentu wejścia w życie przedmiotowej Ustawy, art. 105 wskazuje już 28 takich przypadków. Jednym z nich jest prawo sądu do żądania dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową w toku prowadzonego postępowania cywilnego, co ma istotne znaczenie praktyczne i może wpływać na rozstrzygnięcie danej sprawy. Ze względu na możliwość otrzymania danych przekazanych przez beneficjenta w trakcie wykonywania czynności bankowych przez bank oraz występującej zasadzie poufności, rozważenia wymaga, jakie informacje podlegają ochronie tajemnicą bankową, wskazanie podmiotów zobowiązanych do jej zachowania i okresu obowiązywania tajemnicy, jak również zakresu spraw, w których bank ma obowiązek udostępnić informacje w toku sądowego postępowania cywilnego.

Zakres podmiotowy i przedmiotowy ochrony tajemnicy bankowej

Podstawą funkcjonowania tajemnicy bankowej w prawie polskim są przepisy ustawy Prawo bankowe. Zgodnie z treścią art.

⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. 2016, poz. 1988 j. t. ze zm.).

⁵ Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, [Dostęp: 18.06.2017], <<https://sip.lex.pl/#/komentarz/587344496/141936>>.

104 ust. 1 Prawo bankowe „bank, osoby w nim zatrudnione oraz osoby, za których pośrednictwem bank wykonuje czynności bankowe, są obowiązane zachować tajemnicę bankową, która obejmuje wszelkie informacje dotyczące czynności bankowych, uzyskane w czasie negocjacji, w trakcie zawierania i realizacji umowy, na podstawie której bank tę czynność wykonuje”. Przepis ten reguluje zarówno zakres podmiotowy pozwalający określić osoby i jednostki organizacyjne zobowiązane do zachowania tajemnicy, jak i przedmiotowy obejmujący rodzaj informacji objętych poufnością.

Podmiotem zobowiązanym do zachowania tajemnicy bankowej jest bank, przy czym obowiązek ten obciąża członków organów banku tj. zarządu i rady nadzorczej, które są osobami fizycznymi. Obowiązek ten spoczywa także na osobach zatrudnionych w banku, przez które należy rozumieć osoby wykonujące pracę na podstawie stosunku pracy w rozumieniu kodeksu pracy⁶, bez względu na jakiej podstawie stosunek ten został nawiązany (umowa o pracę, powołanie, mianowanie, wybór). W doktrynie istnieją rozbieżności, co do interpretacji określenia „zatrudnienie”. Według R. Schmidt rozszerzająca wykładnia słowa „zatrudnione” nie znajduje uzasadnienia językowego i systemowego albowiem prowadziłyby do sytuacji, gdy jednakowym określeniom w ramach tego samego systemu będą nadawane różne znaczenia⁷. Jednakże według innego poglądu doktryny określeniem „osoby zatrudnione” można objąć podmioty wykonujące czynności w ramach działalności banku, bez względu na to, czy podstawą ich zatrudnienia jest umowa o pracę, czy inny stosunek prywatno prawny⁸. Natomiast zdaniem A. Kawulskiego do informacji objętych tajemnicą bankową należy dopuścić także osoby wykonujące na rzecz banku określone czynności na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło, gdy osoby te świad-

⁶ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. 2016, poz. 1666 j. t. ze zm.).

⁷ R. Schmidt, *Tajemnica bankowa w postępowaniu cywilnym*, cz. 1, „Prawo Bankowe” 2008, nr 5, s. 37.

⁸ M. Spyra, A. Waclawik, *Regulacje outsourcingu czynności bankowych w wybranych systemach prawnych – uwagi porównawcze na tle art. 6 a-d projektu nowelizacji prawa bankowego*, „Prawo Bankowe” 2003, nr 11, s. 47.

czą usługi w sposób stały lub okresowy a nie jedynie jednorazowy⁹.

Ostatnią grupę podmiotów stanowią osoby, za których pośrednictwem bank wykonuje czynności bankowe, czyli każdy, kto z inicjatywy banku zastępuje bank przy wykonywaniu tych czynności, lecz nie wykonuje ich zamiast banku. Pośrednik może być zastępcą bezpośrednim – wykonującym czynność bankową w imieniu i na rzecz banku (pełnomocnikiem) lub pośrednim – wykonującym czynność bankową w imieniu własnym, lecz na rachunek banku (np. zleceniobiorca bez pełnomocnika, partner outsourcingowy). Za pośrednika można uznać także „posłańca”, ponieważ za tą osobę, za której pośrednictwem bank wykonuje czynności bankowe powinno uznawać się nie tylko tego, kto jako „pośrednik” składa oświadczenie woli, ale i tę osobę, która dokonuje w tej roli jakichkolwiek czynności faktycznych (np. rzeczoznawca majątkowy)¹⁰.

Obowiązek zachowania poufności określony w art. 104 Prawo bankowe nie ma charakteru wzajemnego, co oznacza, że partner negocjacji z bankiem, druga strona zawieranej czynności prawnej oraz wierzyciel banku z tytułu realizacji tej czynności, nie są zobligowani do zachowania dyskrecji. W sytuacji, gdyby któraś ze stron znalazła się w posiadaniu informacji, których rozpozyszczenie doprowadziłoby do wyrządzenia bankowi szkody, osoba ta byłaby zobowiązana do jej naprawienia na zasadach ogólnych (art. 415 k.c.)¹¹.

Ustawodawca w treści art. 104 ust. 1 Prawo bankowe określa nie tylko podmioty zobowiązane do przestrzegania tajemnicy bankowej, ale również rodzaje informacji podlegających ochronie. Informacjami konfidencjonalnymi są wszystkie dane dotyczące czynności bankowych osób ich dokonujących z bankiem, sam fakt dokonania czynności, czy nawet przystąpienia do negocja-

⁹ A. Kawulski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 445.

¹⁰ J. Molis, *Szczególne uprawnienia i obowiązki banków* [w:] F. Zoll (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Tom I i II, Kraków 2005, s. 225.

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. 2017, poz. 459 j. t.).

¹² A. Jurkowska-Zeidler, *Penalizacja zachowań stanowiących naruszenie tajemnicy bankowej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. XIX, s. 78; A. Tupaj-Cholewa, *Szczególne obowiązki i uprawnienia banków* [w:] H. Gronkiewicz-Waltz (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 355.

cji¹³. Zgodnie z cytowaną treścią art. 104 ust. 1 Prawo bankowe tajemnica bankowa obejmuje wszelkie informacje dotyczące czynności bankowych, uzyskane w czasie negocjacji, w trakcie zawierania i realizacji umowy, na podstawie której bank tę czynność wykonuje. W związku z tym istnieje zależność pomiędzy tajemnicą bankową a czynnością bankową.

Zdaniem Sądu Najwyższego wyrażonym w uzasadnieniu uchwały z dnia 11 lipca 2000 r.¹⁴ legalną definicję czynności bankowej zawiera art. 5 ustawy Prawo bankowe wskazujący w ust. 1 na czynności, które mogą wykonywać tylko banki w ramach swoich statutów. Treść art. 5 ust. 1 Prawo bankowe zawiera zamknięty katalog czynności bankowych, które mogą być wykonywane wyłącznie przez banki. Do czynności tych należą:

1. przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów,
2. prowadzenie innych rachunków bankowych,
3. udzielanie kredytów,
4. udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych oraz otwieranie i potwierdzanie akredytyw,
5. emitowanie bankowych papierów wartościowych,
6. przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych,
7. wykonywanie innych czynności przewidzianych wyłącznie dla banku w odrębnych ustawach.

Niezależnie jednak od wykonywania wymienionych powyżej czynności bankowych z pierwszej grupy banki mogą wykonywać również inne działania, określone w art. 5 ust. 2 Prawo bankowe. Czynności te uzyskają status bankowych, jeśli będą wykonywane przez banki. Stąd stanowią one drugą grupę czynności bankowych, których katalog także ma charakter zamknięty. Należą do nich:

1. udzielanie pożyczek pieniężnych,
2. operacje czekowe i wekslowe oraz operacje, których przedmiotem są warranty,

¹³ Z. Ofiarski, *Prawo...*, op. cit., s. 638; A. Kawulski, *Prawo bankowe...*, op. cit., s. 446.

¹⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2000 r., III CZP 22/00, LEX nr 40813.

3. świadczenie usług płatniczych oraz wydawanie pieniądza elektronicznego,
4. terminowe operacje finansowe,
5. nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych,
6. przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
7. prowadzenie skupu i sprzedaży wartości dewizowych,
8. udzielanie i potwierdzanie poręczeń,
9. wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych,
10. pośrednictwo w dokonywaniu przekazów pieniężnych oraz rozliczeń w obrocie dewizowym.

W związku z tym przy dokonywaniu oceny, czy dana czynność stanowi czynność bankową należy przyjąć zasadę, że czynnościami bankowymi, które są objęte tajemnicą bankową są tylko te, które zostały enumeratywnie wymienione w art. 5 ust. 1 i 2 Prawo bankowe. Oznacza to, że informacje odnoszące się do czynności niebędących czynnościami bankowymi w rozumieniu ustawy Prawo bankowe, nie stanowią przedmiotu tajemnicy bankowej.

Należy zauważyć, że zgodnie ze stanowiskiem przedstawicieli doktryny i judykatury zakres przedmiotowy tajemnicy bankowej jest bardzo szeroki, co pozwala na stwierdzenie, że został ujęty według tzw. zasady maksymalizmu¹⁵. Obejmuje on wszelkie informacje dotyczące treści samej czynności bankowej, nośniki informacji, w tym przedstawione dokumenty zawierające te informacje, dane przekazane w celu przygotowania czynności bankowej np. wniosek kredytowy wraz z załącznikami, oraz inne wiadomości dotyczące sytuacji faktycznej i prawnej danego podmiotu, o ile pozostają w związku z czynnościami bankowymi¹⁶. Tajemnica bankowa dotyczy także informacji o obrotach na rachunku i transakcjach klientów wynikających z czynności ban-

¹⁵ Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie w wyroku z dnia 20 maja 2008 r., I SA/Kr 115/08, LEX nr 475534, stwierdził, że „Przepis art. 104 ust. 1 Prawa bankowego wprowadza tzw. zasadę maksymalizmu, zgodnie, z którą zakresem przedmiotowym tajemnicy bankowej są objęte wszystkie informacje, poza wyjątkami przedmiotowymi określonymi w art. 104 ust. 2 tejże ustawy oraz wyjątkami dotyczącymi udzielania określonych informacji ściśle określonym podmiotom, uprawnionym do tego z mocy ustawy (art. 105 ust. 1 i 2 cyt. ustawy).”

¹⁶ Tak m.in. Z. Ofiarski, *Prawo...*, op. cit., s. 640.

kowych, jak również posiadanych przez bank, dotyczących banku lub innych podmiotów informacji, które ze względu na ochronę interesów banku oraz tych podmiotów nie powinny być ogólnie dostępne¹⁷. Tym samym beneficjentem tajemnicy bankowej jest nie tylko osoba, która bezpośrednio dokonała z bankiem czynności bankowej, ale każda osoba, której dotyczą informacje objęte konfidencjonalną czynnością bankową¹⁸.

Zagadnienie zakresu przedmiotowego tajemnicy bankowej spotkało się z zainteresowaniem nie tylko przedstawicieli doktryny, ale i judykatury. Przykładowo Sąd Apelacyjny w Krakowie w postanowieniu z dnia 30 marca 2009 r.¹⁹ stwierdził, że „Tajemnicą bankową są objęte nie tylko informacje o czynnościach banków, ale i nośniki informacji (w tym dokumenty) zawierające te informacje. Inaczej powstałaby sytuacja, w której nośnik informacji byłby wydawany bez uchylecia tajemnicy bankowej, a udzielenie informacji zawartej na tym nośniku podlegałoby tajemnicy. Tajemnicą bankową są objęte wszystkie informacje powierzone bankowi przez klienta, także dla przygotowania czynności banków, jak wnioski kredytowe i jego uzasadnienie wraz z załączonymi dokumentami. Informacje te warunkują czynności banków, bo bez nich nie doszłoby do tych czynności, dlatego przesłanki objęcia ich tajemnicą bankową są identyczne jak przesłanki tajemnicy samych czynności.” Natomiast Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 23 maja 2006 r.²⁰ wskazał, że tajemnicą bankową objęte są również informacje, co do zabezpieczenia wierzytelności banku związanej z czynnością bankową, w tym dane personalne osoby składającej takie zabezpieczenia albo mającej je złożyć.

Natomiast nie stanowią przedmiotu tajemnicy bankowej informacje o osobach nie będących stroną, jeżeli nie pozostają w związku z czynnością bankową, nawet gdy zostały pozyskane w trakcie negocjacji, zawarcia lub wykonywania umowy²¹.

¹⁷ M. Lisiecki, *Warunki żądania udostępnienia wiadomości objętych tajemnicą bankową w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 2, s. 35.

¹⁸ J. Molis, *Szczególne uprawnienia...*, op. cit., s. 226.

¹⁹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 30 marca 2009 r., II AKz 106/09, KZS 2009/5/48.

²⁰ Uchwała SN z dnia 23 maja 2006 r., I KZP 4/06, OSNKW 2006/6/54, LEX nr 181299.

²¹ Zob. A. Jurkowska-Zeidler, *Penalizacja zachowań stanowiących naruszenie tajemnicy bankowej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. 1, s. 289;

Zakres czasowy tajemnicy bankowej

Z zakresem przedmiotowym jest ściśle koresponduje aspekt czasowy związany z etapami gromadzenia informacji. Obowiązek zachowania tajemnicy bankowej powstaje w chwili, w której bank otrzymuje daną informację, poczynając od momentu rozpoczęcia negocjacji. Nie ma przy tym znaczenia, czy doszło do zawarcia umowy pomiędzy klientem a bankiem. Dla pojawienia się obowiązku zachowania tajemnicy bankowej nie jest konieczna kreacja określonego stosunku prawnego. Niezawarcie umowy z klientem nie zwalnia bowiem banku z obowiązku określonego w art. 104 Prawo bankowe. Powstanie obowiązku tajemnicy bankowej łączy się bowiem z faktem powierzenia informacji bankowi przez różne podmioty, niekoniecznie mające status obecnego lub przyszłego kontrahenta²². Momentem powstania jest powzięcie wiadomości podlegającej ochronie. Natomiast Ustawa nie precyzuje terminu ustania tajemnicy bankowej. Nie jest, więc możliwe ustalenie takiego terminu, a tym samym zakończenie trwania stosunku umownego pomiędzy bankiem a klientem nie ma wpływu na ustanie tajemnicy bankowej²³. Ponadto rozwiązanie stosunku pracy z pracownikiem banku lub zaprzestanie działalności przez bank nie powoduje ustania obowiązku tajemnicy bankowej²⁴. Podobne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 lutego 2010 r.²⁵ wskazując, że „Przepis art. 104 ust. 1 ustawy z 1997 r. Prawo bankowe nie precyzuje, czy wymienione w nim podmioty obowiązane są do zachowania tajemnicy bankowej także po utracie określonego w nim statusu. Nie wskazuje też końcowego terminu związania tych podmiotów obowiązkiem zachowania tajemnicy. Trzeba zatem uznać, że obowiązek ten jest bezterminowy. Zastosowanie odmiennego rozwiązania ograniczyłoby w sposób istotny efektywność ochrony beneficjentów tajem-

T. Dukiet-Nagórska, *Ujawnienie tajemnicy bankowej*, „Prawo Bankowe” 2005, nr 4, s. 50.

²² L. Mazur, *Prawo bankowe, Komentarz*, Warszawa 2005, s. 599-600.

²³ B. Smykła, *Tajemnica bankowa – wybrane zagadnienia*, „Radca Prawny” 2000, nr 3, s. 54.

²⁴ M. Siwiec, *Tajemnica bankowa w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 5, s. 25.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2010 r., IV CSK 428/09, LEX nr 585878.

nicy bankowej. Konstatacja ta prowadzi do wniosku, że obowiązek zachowania tajemnicy bankowej spoczywa również na byłym pracowniku banku, a naruszenie przez niego tego obowiązku może uzasadniać odpowiedzialność odszkodowawczą banku. Obowiązek zachowania tajemnicy bankowej stanowi czynność powierzoną pracownikowi banku nie tylko na czas trwania stosunku pracy, ale i na okres po jego ustaniu.” Ze względu na charakter informacji objętych tajemnicą bankową należy stwierdzić, że ochrona ta jest bezterminowa, trwa przez czas nieokreślony i brak jest możliwości umownego ograniczenia okresu jej przestrzegania.

Brak ograniczenia czasowego w obowiązywaniu tajemnicy bankowej nie oznacza, że bank ma przechowywać bezterminowo dokumenty stanowiące tajemnicę bankową. Zgodnie z ustawą o rachunkowości²⁶ i wydanym na podstawie art. 81 ust. 2 pkt 8 lit. a Ustawy o rachunkowości Rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków²⁷, bank powinien przechowywać dane dotyczące bankowych dowodów płatności w należyty sposób, chronić przed nieupoważnionymi zmianami i rozpowszechnianiem, przez okres od roku do 5 lat, w zależności od rodzaju dokumentów. Bank ma także obowiązek przechowywać dowody księgowe w oryginale przez okres do 5 lat. Po upływie przewidzianego przepisami prawa okresu bank może je zniszczyć.

Ma to istotne znaczenie, gdy beneficjent tajemnicy bankowej będący osobą, której dotyczą informacje objęte tajemnicą, np. posiadacz rachunku, wystąpi do banku po upływie 5 letniego okresu o udzielenie informacji na temat tego rachunku, w tym rachunków oszczędnościowych książeczek obiegowych, terminowych i mieszkaniowych. W takiej sytuacji bank może wskazać, że nie posiada dokumentów albowiem po 5 letnim okresie archiwizowania zostały one zniszczone. Podstawą do udzielenia takiej informacji będzie treść § 49 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków oraz

²⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2016, poz. 1047 j. t. ze zm.).

²⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2013, poz. 329 j. t.).

art. 74 ust. 2 pkt 4 ustawy o rachunkowości, które wskazują, iż bank jest zobowiązany przechowywać dokumenty dotyczące rachunków klientów przez okres 5 lat od początku roku następującego po roku obrotowym, w którym operacje, transakcje i postępowanie zostały ostatecznie zakończone, spłacone lub przedawnione. W praktyce podobna sytuacja może zaistnieć, gdy z żądaniem udzielenia określonych informacji, co do których upłynął okres archiwizowania, wystąpi sąd w toku prowadzonego postępowania cywilnego. W związku z tym brak udzielenia przez bank żądanych informacji, czy też przedstawienia dokumentów objętych co do zasady tajemnicą bankową nie będzie wówczas rozumiane jako odmowa udzielenia informacji rodząca po stronie instytucji odpowiedzialność. Jednakże gdyby bank pomimo upływu okresu przechowywania danych objętych tajemnicą bankową, nie dokonał zniszczenia określonych danych, dokumentów, historii rachunku wówczas powinien udostępnić je, gdy z takim żądaniem zwróci się uprawniony podmiot w rozumieniu Prawa bankowego.

Obowiązek ujawniania tajemnicy bankowej

Analiza uregulowań odnoszących się do problematyki tajemnicy bankowej pokazuje, że wraz z upływem czasu od chwili wejścia w życie ustawy Prawo bankowe, następuje systematyczne rozszerzenie katalogu podmiotów uprawnionych do żądania udostępnienia informacji objętych tajemnicą bankową. Wzrost liczby tych podmiotów powoduje swoistego rodzaju osłabienie omawianej instytucji prawa bankowego, która odgrywa istotne znaczenie w relacjach pomiędzy bankiem a klientem opartych na zaufaniu co do bezpieczeństwa danych przekazywanych instytucji bankowej, w tym dokonywanych transakcjach i stanie rachunków.

Zasady odnoszące się do dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową zostały uregulowane w art. 105 Prawo bankowe, który określa zakres informacji, jakie mogą być ujawnione tylko upoważnionym podmiotom, uzależniając je od pełnionej przez dany podmiot funkcji i kompetencji. O ile w art. 104 Prawo bankowe określone zostały zasady ochrony tajemnicy bankowej,

to art. 105 Prawo bankowe zawiera wyjątki od tych reguł. Lista wyjątków stanowi katalog zamknięty, ze względu na użycie przez ustawodawcę w treści art. 105 ust. 1 Prawo bankowe słowa „wyłącznie”, co powoduje, że katalog nie może być traktowany w sposób rozszerzający.

W odróżnieniu od postanowień art. 104 ust. 2 Prawo bankowe, w którym uregulowano przede wszystkim wyłączenia od obowiązku ochrony tajemnicy bankowej mające charakter przedmiotowy, w art. 105 ust. 1 Prawo bankowe wyłączenia takie mają głównie charakter podmiotowy²⁸.

Jednym z podmiotów mających dostęp do informacji objętych tajemnicą bankową jest sąd w postępowaniu cywilnym. Wynika to z treści art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d Prawo bankowe, który stanowi, że „bank ma obowiązek udzielenia informacji stanowiących tajemnicę bankową na żądanie sądu w związku z prowadzonym postępowaniem spadkowym lub o podział majątku między małżonkami albo prowadzoną przeciwko osobie fizycznej będącej stroną umowy sprawą o alimenty lub o rentę o charakterze alimentacyjnym.” Z cytowanego przepisu należy wnioskować, iż sąd cywilny może zwrócić się do banku z żądaniem udzielenia informacji stanowiących tajemnicą bankową tylko i wyłącznie, gdy postępowanie sądowe jest prowadzone w:

1. sprawie spadkowej,
2. sprawie o podział majątku między małżonkami,
3. sprawie o alimenty prowadzonej przeciwko osobie fizycznej będącej stroną umowy z bankiem,
4. sprawie o rentę o charakterze alimentacyjnym przeciwko osobie fizycznej będącej stroną umowy z bankiem.

Katalog spraw, w których sąd może żądać informacji objętych tajemnicą bankową jest zatem ograniczony. Jednakże sąd, ze względu na charakter tajemnicy bankowej, przed wystąpieniem do banku powinien rozważyć, czy prowadzona sprawa należy do wyżej wymienionego katalogu spraw oraz czy żądana informacja jest niezbędna dla rozstrzygnięcia danej sprawy. Na sądzie spoczywa bowiem obowiązek postępowania zgodnie z prawem i jeżeli z żądania sądu będzie wynikało nawet w sposób ogólny, iż są

²⁸ P. Niczyporuk, A. Talecka, *Bankowość – podstawowe zagadnienia*, Białystok 2011, s. 85.

spełnione przesłanki z art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. b Prawo bankowe, to bank ma obowiązek przekazać te informacje i jest zwolniony z ewentualnej odpowiedzialności²⁹.

Natomiast w przypadku, gdyby sąd prowadzący sprawę w postępowaniu cywilnym zwrócił się do banku z żądaniem udostępnienia informacji objętych tajemnicą bankową w innych sprawach, niż wymienione przez ustawodawcę w art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d Prawo bankowe, bank ma obowiązek odmowy ich udzielenia. W przeciwnym razie bank naruszy przepisy dotyczące tajemnicy bankowej, co pociągnie za sobą odpowiedzialność o charakterze karnym oraz odpowiedzialność cywilnoprawną za szkodę spowodowaną nieuprawnionym ujawnieniem tajemnicy bankowej.

Uwagi końcowe

Reasumując, tajemnica bankowa jest elementem ochrony życia prywatnego osób, które w związku z wykonywaniem czynności bankowych powierzają bankom informacje o charakterze konfidencjonalnym. Ochroną objęte są nie tylko dane dotyczące osób dokonujących z bankiem czynności bankowej w rozumieniu Prawa bankowego, ale także informacje o innych osobach, które dokonały czynności pozostających w związku z umową. Ochrona informacji objętych tajemnicą bankową jest bezterminowa. Nie oznacza to jednak, że bank ma obowiązek bezterminowego przechowywania danych objętych tajemnicą bankową. W praktyce może okazać się, że beneficjent – osoba, która przekazała bankowi określone informacje, będąca stroną czynności bankowej, z uwagi na upływ czasu związany z archiwizowaniem dokumentów, nie będzie miał możliwości otrzymania od banku potrzebnych danych. W konsekwencji może to powodować trudności, a czasem wręcz uniemożliwić dochodzenie przez podmiot roszczeń w toku postępowania cywilnego np. ze względu na brak dowodów potwierdzających dokonanie transakcji lub np. brak danych dotyczących realizacji książeczki mieszkaniowej w przy-

²⁹ A. Monkiewicz, *Dostęp sądu do informacji objętych tajemnicą bankową w postępowaniu cywilnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 26, s. 162.

padku zgłaszania nakładów w sprawach związanych z podziałem majątku wspólnego małżonków. Ponadto istotne znaczenie w praktyce odgrywa prawo sądu do żądania informacji objętych tajemnicą bankową w związku ze sprawami prowadzonymi w postępowaniu cywilnym, które zostały wymienione przez ustawodawcę w art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. b Prawo bankowe.

W II części artykułu zostaną szczegółowo omówione cztery rodzaje spraw, w jakich sąd w toku postępowania cywilnego ma zagwarantowany dostęp do informacji objętych tajemnicą bankową oraz odpowiedzialność banku o charakterze karnym i cywilnoprawnym za naruszenie przepisów dotyczących tajemnicy bankowej.

Bibliografia

Akty prawne i orzecznictwo:

1. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 czerwca 1997 r., K 21/96, LEX nr 29146.
2. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 30 marca 2009 r., II AKz 106/09, KZS 2009/5/48.
3. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2013, poz. 329 j. t.).
4. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2000 r., III CZP 22/00, LEX nr 40813.
5. Uchwała SN z dnia 23 maja 2006 r., I KZP 4/06, OSNKW 2006/6/54, LEX nr 181299.
6. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. 2017, poz. 459 j. t.).
7. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. 2016, poz. 1666 j. t. ze zm.).
8. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. 2016, poz. 1988 j. t. ze zm.).
9. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2016, poz. 1047 j. t. ze zm.).
10. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2010 r., IV CSK 428/09, LEX nr 585878.
11. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 20 maja 2008 r., I SA/Kr 115/08, LEX nr 475534.

Opracowania:

1. Dukiet-Nagórska T., *Ujawnienie tajemnicy bankowej*, „Prawo Bankowe” 2005, nr 4.
2. Jurkowska-Zeidler A., *Penalizacja zachowań stanowiących naruszenie tajemnicy bankowej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. 1.
3. Jurkowska-Zeidler A., *Penalizacja zachowań stanowiących naruszenie tajemnicy bankowej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. XIX.
4. Kawulski A., *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013.
5. Lisiecki M., *Warunki żądania udostępnienia wiadomości objętych tajemnicą bankową w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 2.
6. Mazur L., *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2005.
7. Molis J., *Szczególne uprawnienia i obowiązki banków* [w:] Zoll F. (red.), *Prawo bankowe. Komentarz Tom I i II*, Kraków 2005.
8. Monkiewicz A., *Dostęp sądu do informacji objętych tajemnicą bankową w postępowaniu cywilnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 26.
9. Niczyporuk P., Talecka A., *Bankowość – podstawowe zagadnienia*, Białystok 2011.
10. Schmidt R., *Tajemnica bankowa w postępowaniu cywilnym, cz. 1*, „Prawo Bankowe” 2008, nr 5.
11. Siwiec M., *Tajemnica bankowa w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 5.
12. Smykla B., *Tajemnica bankowa – wybrane zagadnienia*, „Radca Prawny” 2000, nr 3.
13. Spyra M., Waclawik A., *Regulacje outsourcingu czynności bankowych w wybranych systemach prawnych – uwagi porównawcze na tle art. 6 a-d projektu nowelizacji prawa bankowego*, „Prawo Bankowe” 2003, nr 11.
14. Tupaj-Cholewa A., *Szczególne obowiązki i uprawnienia banków* [w:] H. Gronkiewicz-Waltz (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013.

Zasoby internetowe:

1. Ofiarski Z., *Prawo bankowe. Komentarz*. [Dostęp: 18.06.2017], <<https://sip.lex.p>

Dr Grzegorz Łyko

Ministerstwo Obrony Narodowej

STRATEGIC COMMUNICATION IN A CHANGING SECURITY ENVIRONMENT

Abstract

This paper is focused on the comprehensive approach to defining the Strategic Communication concept. During the research process the author has identified that the term is often misunderstood, even while used by communication professionals. The definition is based on the publications in available literature, documents and the personal interviews the author conducted with Strategic Communication experts from NATO, the US, the UK and Poland. The analysis included in the paper describes Strategic Communication as a process and as a tool. It also points out the differences in practical and academic approaches. The author also described the origins of the term in the military domain. The proposed definition of Strategic Communication can be used for further research not only on Strategic Communication but also on any other military communication domain like Public Affairs, Information Operations or Psychological Operations.

Keywords: strategic communication • communication • information environment • NATO • Polish Armed Forces

KOMUNIKACJA STRATEGICZNA W ZMIENIAJĄCYM SIĘ ŚRODOWISKU BEZPIECZEŃSTWA

Streszczenie

Artykuł przedstawia kompleksowe podejście do kwestii teorii i praktyki Komunikacji Strategicznej. W czasie swoich badań autor zidentyfikował częste błędy znaczeniowe, jakich dopuszczają się nawet osoby pro-

fesjonalnie zajmujące się komunikacją. Definicja jest oparta na publikacjach w dostępnej literaturze, dokumentach oraz na wywiadach eksperckich przeprowadzonych przez autora ze specjalistami Komunikacji Strategicznej z NATO, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Polski. Analiza zawarta w artykule opisuje Komunikację Strategiczną jako proces i jako narzędzie. Uwypukla również różnice w podejściu akademickim i użytkowym. Autor opisał również pochodzenie pojęcia Komunikacji Strategicznej w środowisku wojskowym. Zaproponowana definicja Komunikacji Strategicznej może być wykorzystywana nie tylko w dalszych badaniach nad Komunikacją Strategiczną, ale również w badaniach nad poszczególnymi wojskowymi domenami komunikacyjnymi, jak Komunikacja Społeczna (*Public Affairs*), Operacje Informacyjne i Operacje Psychologiczne.

Słowa kluczowe: komunikacja Strategiczna • komunikacja • środowisko Informacyjne • NATO • Siły Zbrojne RP

* * *

Although the Strategic Communication (StratCom) is a well-known term at least since the beginning of the millennium, it has recently become one of the most popular fields of research and activity in the defence domain. It's caused by the current situation in the international security system and a simple fact that today, in the 24/7 news cycle containing 360° social media live coverage, everything, even a conflict with clear indications of a regular war, is a matter of perspective. Ambiguity of perception brings ambiguity of actions and this, in the worst-case scenario, leads to conducting wars without even starting them.

However, the ambiguity was always in place, when it came to defining crises and conflicts. What is changed, is the global Information Environment. Today, when an ordinary citizen can discuss his issues with a President via Twitter or a single photo can become viral and change the mindset of a population, the perception of actions portrayed in the information domain may lead to legitimization of illegal actions, even on the largest scale. The challenge lies not with the truth, but with communicating the truth. In the end, it's not about being accurate, truthful and precise, it's about being credible.

Credibility is the ultimate goal for all communicators, however actually it doesn't depend fully on the professionalism of communicating actions, it depends mostly on the perception of audiences. The audience brings a variable to the communication equation, which is highly difficult to assess. Credibility is not easy to gain and it's hard to maintain, especially for the defence domain, where sometimes the actors use operational methods of influence to undermine the opponent. StratCom is perceived as the key capability for the defence systems in democratic countries to counter such methods.

Strategic Communication as a process

StratCom is not the primary activity within the defence system. It's important, sometimes crucial, but the main product of the defence systems lies with safety and security. The military must be prepared to physically counter the threat, not to talk its way out of it. This obvious fact allows to understand the challenges of the defence systems when it comes to prioritization of constantly limited resources and answers the question, why adaptation of the idea of StratCom was never meant to create a new capability. It is possible, that it was an incorrect approach, however at the beginning the StratCom was designed to be a coordination process.

James P. Farwell in his *Persuasion and Power. The Art of Strategic Communication* shows the origins of military view on StratCom. At the beginning the idea was „originated in 2002¹ in the office of then – Brigadier General Jack Catton at the Pentagon”². According to the senior information policy and strategy advisor to the Joint Staff Ted Tzavellas cited by Farwell, „at its inception, Strategic Communication was simply intended to

¹ The phrase „Strategic Communication” was used earlier in 2001 by Vince Vitto, Chairmen of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination, however it's not clear if it was used in the meaning as it is discussed within this paper – *Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination*, Washington D.C., October 2001.

² J.P. Farwell, *Persuasion and Power. The Art of Strategic Communication*, Georgetown University Press, Washington, DC, 2012. Kindle e-book.

*bring practitioners of Public Affairs, Public Diplomacy, Information Operations, et al to the same table for them to independently pursue what they were each skilled at doing, but to do so under a harmony of interests and with knowledge of each other's activities"*³.

Today, most commonly used definition comes from the North Atlantic Treaty Organization policy, and it's „*the coordinated and appropriate use of NATO communications activities and capabilities – Public Diplomacy, Public Affairs (PA), Military Public Affairs (MPA), Information Operations (InfoOps) and Psychological Operations (PsyOps), as appropriate – in support of alliance policies, operations and activities, and in order to advance NATO aims*"⁴. This definition supports the approach, that StratCom is the process of coordination communication activities.

In that meaning the name of StratCom can be misleading, because it shows a function, which actually isn't „strategic” and theoretically isn't „communication”. NATO Strategic Communications Policy refers to political and strategic level and based on that document, the strategic level documents were developed. The military concept issued by Allied Command Transformation in 2010⁵ and the military policy issued by Allied Command Operations (SHAPE) in 2012⁶ refer to the operational with some areas reserved for the tactical level.

Per the NATO policy it's also not „communication”, because it's rather a process of communication activities coordination. In the spirit of the document the capabilities or functions like Public Affairs, Information Operations or Psychological Operations, retain their functional capability within their domains. StratCom is then not about directing these capabilities; it's about making sure that they all operate within the same framework.

A similar approach is presented by the Department of Defense Report on Strategic Communications, where the authors suggest that „the StratCom should be viewed as a process rather than as

³ Ibidem.

⁴ PO(2009)0141, *NATO Strategic Communications Policy*, NATO HQ, Brussels, 29 September 2009.

⁵ MCM-0085-2010 Revised, *Military Concept for NATO Strategic Communications*, 11 Aug 2010.

⁶ ACO Directive (AD) 95-2 *ACO Strategic Communications*, 21 May 2012.

a set of capabilities, organisations, or discrete activities”⁷. This fact supports the approach taken by the authors of *Strategic Communications Joint Integration Concept* where the process is described as „the alignment of multiple lines of operation (e.g., policy implementation, Public Affairs, force movement, Information Operations etc.) that together generate effects to support national objectives”⁸.

The U.S. Army War College in its *Information Operations Primer* goes considerably further in defining StratCom as a process, by stressing that it’s „the orchestration of actions, images, and words to achieve desired effects”⁹. The publication points out that the aim is to “close the say-do gap”¹⁰, what is being often perceived as the primary task for any coordination process concerning communication activity, basically stressing that the actions should follow the words and that the actions usually speak louder than words. Additionally, the publication expands the meaning of information and communication as part of strategy, planning and policy development since the early stages of these processes. It underscores the impact of communication assessment in the preparatory phase of any actions and considers „soft power” capabilities as equal to kinetic capabilities, when the course of action is being determined. What is remarkable about this definition is that it stresses the horizontal and vertical aspects of coordination, describing the process as both across the Department of Defense and the government, which as appropriate includes international partners, and top-down / bottom-up within the chain of command.

The analysis of these definitions brings few conclusions useful for further discussions about StratCom. The communication domain in the defence system is usually under-resourced. Additional structures and tools come with additional spending and the cost of a process is usually very limited. One could argue

⁷ *Department of Defense Report on Strategic Communication December 2009*, Washington, DC, 11 Feb 2010.

⁸ *Joint Staff Strategic Communication Joint Integrating Concept*, Washington, DC, 7 Oct 2009.

⁹ D.M. Murphy, *Strategic Communication*, U.S. Army War College, Information Operations Primer, Carlisle, November 2009.

¹⁰ *Ibidem*.

about the added value of another process, which in the end should be conducted within the already existing structural coordination processes of the entire organisation. However, especially in the military domain, the focus on communication activity, which has completely different character, than the primary purpose identified for the military domain, requires additional effort.

Implementation of the idea of StratCom as a process brings very limited costs. Usually it's just few staff officers, designated personnel, whose primary task is to steer the communication aspect of organisational activity. Since it's a clear leadership function, this cell is subordinated to the leadership and provides advisory functions. The clear advantage of this solution is the recognition of functional responsibilities, that the coordinated communication capabilities and functions carry. StratCom in this setup is not taking over the communication in the organisation, it's just maximizing its effects¹¹.

All functional areas, Public Affairs, Public Diplomacy, Information Operations, Psychological Operations, or following the U.S. approach, which also recognizes Defense Support to Public Diplomacy, Military Diplomacy and Visual Information, retain lead role in their domain. At first glance, it may look inefficient, in the military, very hierarchic system, however this approach is allowing avoiding structures duplications.

To direct all functional areas mentioned in the previous paragraph, there would be a need of building additional structures, which would partially take over the responsibilities from those areas. This would not only increase costs, but also build communication superstructure that would blur the responsibilities. The character of each functional area is significantly different, they all operate in specific surroundings, bringing different sensitivities in the communication work. The idea of StratCom being a process is admitting that orchestra conductor doesn't have to know how to play on each and single instrument.

¹¹ This is a typical situation in the higher NATO headquarters – SHAPE and joint force commands in Brunssum and in Naples. This is also the case for NATO Response Force – author's assessment based on personal experience.

This approach to StratCom is built on a simple assumption, that all functional areas have a perfectly working structures and the only area of support they need is to build a framework within which they should operate, based on the directions and guidance from the leadership. So, in other words, to coordinate horizontally, what is being orchestrated vertically.

Christopher Paul identified however few challenges to this setup of StratCom. First, this approach could be misunderstood by other structures in the organisation, especially in the military domain, where StratCom is usually treated as a capability. Additionally, the process of coordination can be misinterpreted and used for coordination of the activities that are not within the Information Environment, and finally how to allocate resources for StratCom development if it's just a process¹².

Strategic Communication as a capability

The defence system, especially the military part of it, is a very structured domain. The idea of coordination process that touches several areas of responsibility without directing them, can be misleading in a typical headquarters or institution, where usually there is a structure responsible for each function and capability. This structure is usually subordinated in the chain of command to the central figure in the overarching structure (like a chief of staff). Very often StratCom is perceived as a similar idea which area of responsibility lies with communication.

The source of such perception is very often in general definitions that describe the meaning of the term without giving specifics of the sensitivities behind it. *The Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms* explains that StratCom is „focused United States Government efforts to understand and engage key audiences to create, strengthen, or preserve conditions favorable for the advancement of United States Government interests, policies, and objectives using coordinated programs, plans, themes, messages, and products

¹² C. Paul, *Strategic Communication, Origins, Concepts, and Current Debate*, Santa Barbara, California, 2011, Kindle e-book.

synchronized with the actions of all instruments of national power”¹³.

In 2008 the Defense Science Board Task Force On Strategic Communication in its report proposed a holistic approach to the discussed definition. Starting from stating that „Strategic Communication is an integrated process that includes the development, implementation, assessment, and evolution of public actions and messages in support of policies, interests, and long-term goals”¹⁴. Only this sentence gives a perception, that all communication activities including the ones conducted indirectly¹⁵, fall not only under StratCom umbrella. They fall into a clear leadership process, where StratCom is treated as a function to direct and control all others.

These definitions clearly underscore the overarching role of StratCom over all communication capabilities and functions. Commander Steve Tatham goes even further and describes StratCom as „a systematic series of sustained and coherent activities, conducted across strategic, operational and tactical levels, that enables understanding of target audiences, identifies effective conduits, and develops and promotes ideas and opinions through those conduits to promote and sustain particular types of behavior”¹⁶. This approach is actually treating StratCom as a superior form of communication activities which assumes, that the usual forms like Information Operations or Public Diplomacy were not meeting the levels of ambition for effectiveness.

Despite the structural difficulties with grouping separate functions identified usually as part of StratCom, the efforts are made to create communication superstructures, the leader of which is no longer an advisor to the commander. This person is usually at the same level in the overall structure as commanders/chiefs responsible for main domains, like for the

¹³ *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, p.226, Washington D.C., 8 November 2010 (as amended through 15 February 2016).

¹⁴ *Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication*, Washington D.C., January 2008. p. 13.

¹⁵ Indirect use the author understands as activities which communicate, however were not designed for communication purposes.

¹⁶ S. Tatham, *Strategic Communications: A Primer*, Defense Academy of the United Kingdom, Advanced Research and Assessment Group, Special Series 08/28, December 2008, p. 14.

usual headquarters the operations, planning, intelligence or logistics.

This approach seems reasonable for all practitioners who notice the added value in the simplicity of structure. Military world is usually very hierarchic and there is a minimal level of tolerance for all deviations to this state. It is important to investigate the reasons of the differences in documents and dispersions of structures. Each capability and function has a specific role in the part of the structure it's in and its placement there is not coincidental. In NATO the Strategic Communication Advisor and Public Affairs Advisor are usually very high in it, subordinated directly to the command group and Information Operations and Psychological Operations are placed deep within the operational structure.

There is a simple reason to all of this. As it was already mentioned, the primary role of the military is not to communicate, it's to prepare for war or to fight a war. Within the foreseen operation, one of the tasks of the military is to win the battle in the Information Environment. It has many tools to do it, however the main ones are the coordinating function – Information Operations and a capability to win hearts and minds – Psychological Operations. They are both designed to win a war in the Information Environment and to do it, they can use all means possible, all means foreseen for conducting an operation. And both Information Operations and Psychological Operations specialize in this domain. However, to be part of a wider effort they function within the operational structure to nest itself in the part of the headquarters responsible for conducting the operation.

On the other hand, the commander has his advisors, who deal with areas not reserved only for the military domain like Public Affairs and StratCom¹⁷. The first one is there to be enable the active communication with the outer and inner environment and the second one is there to coordinate all activities with communication potential, like engagements of the commander, display of forces, all that falls into Public Affairs and within the

¹⁷ The list of usual advisors is much longer and it contains Financial Advisor, Legal Advisor, Medical Advisor, Political Advisor etc. – author's remark.

operation, also the two previously mentioned Information Operations and Psychological Operations.

The idea of combining these very different functions and capabilities into one structure brings a lot of difficulties in the field of doctrines, specific character and needs etc. However, it obviously brings many advantages. It's mostly connected with the communication domain not being the primary one in the military world and that usually means very limited budget capabilities and lack of man power. All the communication activities usually follow the same process which combines analysis, planning, execution and evaluation phases. Except the vital part, the execution, all other may be shared using this way the resources and personnel more effectively. The model of communications directorate functioned throughout the International Security and Assistance Force (ISAF) operation. In the recently published report *We have met the enemy and he is us* Bret Boudreau underlines, that StratCom structure led by a general officer elicits better outcomes than alternative structures¹⁸.

Strategic Communication – all and more

Taking into consideration that there are advantages of both approaches to StratCom – as a process or as a capability – combination of both approaches seems like an obvious assumption.

In 2010 White House issued *National Framework for Strategic Communication*. At the beginning of the paper the authors decided to stress that due to many interpretations, the term StratCom should be properly described. The simple definition refers to „(a) the synchronization of words and deeds and how they will be perceived by selected audiences, as well as (b) programs and activities deliberately aiming at communicating and engaging with intended audiences, including those implemented by Public

¹⁸ B. Boudreau, *We have met the enemy and he is us*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence, Riga, 2016, p. 35.

Affairs, Public Diplomacy, and information operation professionals”¹⁹.

Also, the Polish Ministry of Defence definition, which was created four years later, although literally sounds like a typical „StratCom as a capability” definition, gives a clear understanding that it’s also, or even primarily the process. The Polish definition says: „Strategic Communications comprises intentional and coordinated communication activities, accomplished at all levels of command and management, both in political and military dimension, directed both inside and outside the Ministry of National Defence, serving the achievement of strategic objectives of MOD in national, allied and coalition sphere”.²⁰ In the part of the document, which is describing the justification of the Polish Ministry of National Defence Strategic Communication, it’s clearly emphasized, that the definition refers mainly to the coordination function recognizing that it’s also about actually conducting the communication, where the authority for directing the communication functions and capabilities lays with appointed actors.

A similar approach was suggested lately by the military part of NATO. Military Committee Policy on StratCom is being developed in recent months. The intention of military planners in the Alliance is to combine the idea of coordinating process with a capability to jointly plan, analyze and asses the communication capabilities. All this is completed with the assumption that the different communication functions will retain its execution authority. The final definition of NATO’s Military Policy on StratCom is still unknown, however the direction looks quite comprehensive.

¹⁹ *White House National Framework for Strategic Communication*, Washington D.C., 2010, p. 4.

²⁰ Decision of the Minister of Defence number 478/MON *w sprawie systemu komunikacji strategicznej w resorcie obrony narodowej [on strategic communications system in the Ministry of National Defence]*, Polish MOD, Warsaw, 8 December 2014, not published, available in the Polish MOD on request.

Strategic Communication – practitioners' approach

Theoretical approach to StratCom definition doesn't solve the question on which this paper needs to answer. The author asked the most influential StratCom practitioners to provide their view on Strategic Communication.

Oana Lungescu, NATO Spokesperson states, that „*NATO has a very clear definition, which is the 2009 Strategic Communications Policy, which is short, simple and to the point. It makes it clear that Strategic Communications is a coordination function, rather than a capability or a bureaucracy and I think it's important for us to keep in mind. In the end, Strategic Communications is a sum total of what we do in a coordinated fashion across all the five disciplines, Public Diplomacy, Public Affairs, both military and civilian, PsyOps and InfoOps and I think what is really important is that we don't go into a direction of a divorce between civilian and military communication*”²¹.

Another representative of the NATO structure, Mark Laity, Chief Strategic Communications at Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE), reminds, „*that there are different levels of definition which are acceptable. You have the institutional levels, which are different from the more intellectual or functional levels. (...) The definition that we have in the proposed Military Committee Policy*²² (...) is, I think very good institutional definition. Because what it highlights, is the need to take all of the communication disciplines and integrate the information line of effort with everything else that is happening to produce effects”²³.

However, some experts stress that the true definition should go deeper. Christopher Riley, Head of Strategic Communications Team and Principal Editor at NATO Headquarters Public

²¹ Personal interview with Ms Oana Lungescu conducted in April 2016.

²² StratCom, in the context of the NATO military, is the integration of communication capabilities and information Staff function with other military activities, in order to understand and shape the Information Environment (IE), in support of NATO aims and objectives. – MC 0628 – NATO Military Policy on Strategic Communications, third interim draft, NATO IMS, Brussels, 17 May 2016, NATO internal document, not published, at the disposal of the author of the dissertation.

²³ Personal interview with Mr. Mark Laity conducted in April 2016.

Diplomacy Division simplifies that StratCom is „*a process where by your communications effort leads to a measurable change of behavior. There is a lot of discussion about whether or not the attitudinal change is sufficient, because you can measure attitudinal change, sentiment change, but I think, for me, if I would get to the key elements of StratCom, it's about approaching communications challenge in the same way you would approach any military challenge*”²⁴.

The typically national approach in author's opinion is presented by Navy Captain Gregory L. Hicks, Special Assistant for Public Affairs to the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, who admits, that „*for U.S., where we've evolved to, is less a function and more of a process. Strategic Communication is trying to align communication efforts to mitigate any say-do gaps, so that actions match words and where I have been practicing to taken it, is to make sure that what we produce or what we say is the right person, the right place, the right time with the right message to the right audience*”²⁵.

By bringing the question to the Polish ground, the author intended to gain a typically national approach. The person responsible for current StratCom of the Polish MOD, Anna Pacholska, Chief StratCom Branch of the Operational Centre of the Minister of National Defence brings the definition of the Polish MOD to the table, as she was the one leading the process to draft it, stating that this definition comes from combining practitioners and academics approach²⁶.

The operational approach is represented by Mr Andrzej Malik, the StratCom Advisor to the Chief of General Staff of the Polish Armed Forces, who explains that „*Strategic Communication is coordinated actions, messages, images, and other form of signaling or engagement intended to inform, influence, or persuade selected audiences in support of your objectives. It should be noticed, that this definition doesn't contain the tools (Military PD, Military PA,*

²⁴ Personal interview with Mr. Chris Riley conducted in April 2016.

²⁵ Personal interview w with Navy Capt Gregory L. Hicks conducted in April 2016.

²⁶ Personal interview with Mrs. Anna Pacholska conducted in April 2016.

InfoOps and PsyOps) and it doesn't speak about the need the internally coordinate among them"²⁷.

The comprehensive view on StratCom is given by Lt Col Dariusz Niedzielski, Warsaw Summit Liaison Officer with the office of Public Affairs and Strategic Communication Advisor (PASCAD) to the Chairman of the Military Committee (CMC), who stresses that „*StratCom is first and foremost a capability that encompasses all communication and information activities planned and conducted in Information Environment. It essentially comprises of Public Affairs (including Military Public Affairs), Information Operations and Psychological Operations but may also include Civil-Military Cooperation or Civil-Military Interaction. It combines also kinetic and non-kinetic activities with the aim of achieving the objectives in the Information Environment. Effectively, it requires close co-operation with the intelligence and cyber communities as well as other capabilities and staff functions*”²⁸.

Concluding remarks regarding the definition

After introducing and analyzing all definitions and aspects of Strategic Communication, the first conclusion to make is that most probably no definition can satisfy all experts, practitioner and researchers.

StratCom is a capability of the entire organisation to achieve consistency and integrity in the communication effort. It's a mindset that needs to be incorporated in the entire organisation, which is driven by a range of processes and structures facilitating the coordination and synchronization of communication. StratCom is empowered with tools, manning and resources to conduct full communication planning cycle, which consists of 4 main phases: analysis to understand the Information Environment in all aspects, planning as a part of everyday business and operational planning process, execution of active and passive communication measures and evaluation of the entire

²⁷ Personal interview with Mr. Andrzej Malik conducted in April 2016.

²⁸ Personal interview with LTC Dariusz Niedzielski conducted in May 2016.

system in terms of structural, procedural and functional assessment.

The importance of StratCom lays in the cross-organisational competence of the domain. It's covering a wide range of activities, starting from more typical ones, like Public Affairs and Engagements, which are connected to the „communicate” nature of StratCom. Going through the operational functions and capabilities, like Information Operations and Psychological Operations which place a set of communication measures in the military operational domain with the primary aim to achieve effects (kinetic and non-kinetic, lethal and non-lethal) on the adversary. Finishing with all other aspects of organisational activities that may have an impact on the communication domain, which can be triggered by the senior leadership as well as all other levels of activities including the single employee.

On top of the above-mentioned conclusions it needs to be acknowledged that the military domain in the peace time has a specific posture, because it can't use its full potential if there is no decision on conducting military measures against adversary or even a potential adversary. However, in times of hybrid threat and many ambiguities involved in defining the critical moment to use the military force, it needs to be recognized that with a specific, detailed and effective directions and guidance the military communication potential can be used in any circumstances. StratCom is perceived as the key capability for the defence systems in democratic countries to counter methods used by non-democratic countries in the Information Environment.

Bibliografia

1. ACO Directive (AD) 95-2 *ACO Strategic Communications*, 21 May 2012.
2. Boudreau B., *We have met the enemy and he is us*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence, Riga, 2016.
3. Decision of the Minister of Defence number 478/MON *w sprawie systemu komunikacji strategicznej w resorcie obrony narodowej [on strategic communications system in the Ministry of National Defence]*,

Polish MOD, Warsaw, 8 December 2014, not published, available in the Polish MOD on request.

4. *Department of Defense Report on Strategic Communication December 2009*, Washington, DC, 11 Feb 2010.
5. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, p.226, Washington D.C., 8 November 2010 (as amended through 15 February 2016).
6. Farwell J.P., *Persuasion and Power. The Art of Strategic Communication*, Georgetown University Press, Washington, DC, 2012.
7. *Joint Staff Strategic Communication Joint Integrating Concept*, Washington, DC, 7 Oct 2009.
8. *MC 0628 – NATO Military Policy on Strategic Communications*, third interim draft, NATO IMS, Brussels, 17 May 2016.
9. MCM-0085-2010 Revised, *Military Concept for NATO Strategic Communications*, 11 Aug 2010.
10. Murphy D.M., *Strategic Communication*, U.S. Army War College, Information Operations Primer, Carlisle, November 2009.
11. Paul C., *Strategic Communication, Origins, Concepts, and Current Debate*, Santa Barbara, California, 2011.
12. PO(2009)0141, *NATO Strategic Communications Policy*, NATO HQ, Brussels, 29 September 2009.
13. *Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination*, Washington D.C, October 2001.
14. *Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication*, Washington D.C., January 2008.
15. Tatham S., *Strategic Communications: A Primer*, Defense Academy of the United Kingdom, Advanced Research and Assessment Group, Special Series 08/28, December 2008.
16. White House National Framework for Strategic Communication, Washington D.C., 2010.

Dr Krystyna Cywa-Fetela

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

EUROPEJSKIE PRZYWÓDZTWO POLITYCZNE. MARINE LE PEN – SZANSA CZY ZAGROŻENIE?

Streszczenie

Opracowanie scenariusza przedstawiającego najbliższą przyszłość, zwłaszcza w kwestiach dotyczących europejskiego przywództwa politycznego XXI wieku jest nie lada wyzwaniem. Chociażby dlatego, że dotyczy on nie tylko organizacji przyszłości w wymiarze czasowym, ale także wizji w wymiarze jedynie prognostycznym. Dzisiejsi główni aktorzy międzynarodowej sceny politycznej tworzący środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego a chcący wprowadzić nas w przyszłość, przedstawiają i opisują procesy, których suma będzie się składać na organizację rzeczywistości w całym XXI wieku. Jedną z możliwych opcji wydaje się zwrócenie uwagi na te kompetencje podmiotów politycznych, które zadecydują o określeniu w przyszłości kształtu procesów decyzyjnych dotyczących przemian świata w ujęciu nowatorskim. Należy jednak pamiętać, iż to opinia międzynarodowa dyktuje, między innymi, w jakim świecie chcemy żyć, jakich oczekujemy reform i czy współczesne zarządzanie państwem jest na miarę aktualnych wyzwań wiekowych. To nie kto inny jak społeczność międzynarodowa wystawi odpowiednie świadectwo tym, którzy nami zarządzają. Zadaniem moim jest ewentualne wskazanie na takie działania jakich potrzebujemy na dzień dzisiejszy, zwracając szczególną uwagę na niestabilną sytuację polityczną, aby stały się one wizytówką przywódców politycznych, którzy zarządzają Europą, wskazując na główne kierunki rozwoju organizacji decyzyjnych zapewniających przede wszystkim bezpieczeństwo w poszczególnych państwach europejskich. Czy wybory we Francji wyłoniły tę „najjaśniejszą gwiazdę europejskiego” przywództwa okaże się po podjęciu takich decyzji politycznych, które nie staną się załącznikiem buntów

społeczności krajowych i międzynarodowych oraz wyjściem ludzi na ulice, co aktualnie ma miejsce.

Słowa kluczowe: państwo • bezpieczeństwo europejskie • przywództwo polityczne kobiet • procesy decyzyjne

**EUROPEAN POLITICAL LEADERSHIP.
MARINE LE PEN – A CHANCE OR THREAT?**

Abstract

Writing a scenario illustrating and describing what awaits us in the near future especially in matters of European political leadership of the 21st centuries is a real challenge. Even if it concerns not only the organization of the future in a temporal dimension, but also the vision in terms of only forecast. Today's main actors in the international political scene, creating the environment of international security and wanting to introduce us into the future, present and describe the processes that will contribute to the organization of the 21st century reality. One possible option seems to be to emphasize the competences of political actors who will decide to define in the future the shape of the decision-making processes of the transformation of the world in a novel way. It is important to remember, however, that it is this international opinion that dictates in what world we want to live, what reforms we expect, and whether the modern state management is up to the current age challenges. It is not like the international community that will issue a certificate to those who manage it. My task is to point to the actions we need today to pay particular attention to the unstable political situation in order to become a showcase for the political leaders who manage Europe, pointing to the main directions for the development of decision-making organizations that ensure security in the European countries. Have the elections in France selected this „brightest star of European” leadership will occur after making such political decisions that will not spawn the rebellions of national and international communities and the people's exit to the streets that is currently taking place.

Keywords: state • European security • political leadership of women • decision-making processes

Wprowadzenie

Zapewnienie silnego przywództwa politycznego obywatelom jest nie tylko prawem każdego narodu ale należy do żywotnych interesów danego państwa. Skuteczne przywództwo polityczne pozwala bowiem osiągnąć nie tylko warunki do koegzystencji, ale także zapewnić społeczeństwu możliwość niezależności politycznej. Dzisiaj, gdy szczególny niepokój budzi dynamika zachodzących zmian, występowanie zagrożeń asymetrycznych, zagrożeń w cyberprzestrzeni, a także takich zjawisk jak destabilizacja systemu politycznego, słabo funkcjonujące mechanizmy gospodarcze i społeczne, masowa migracja i wiele innych, które pozbawiają szans na działania w imię interesu wspólnotowego¹, tylko zbudowanie silnego przywództwa politycznego i to na płaszczyźnie europejskiej zapewnia prężność działań i przeciwdziałanie potencjalnym zagrożeniom, uznając tym samym państwo za gwaranta reagującego elastycznie. Stąd ciągle od nowa pojawia się systematyczna potrzeba analizowania fenomenu przywództwa politycznego² pod względem formalnym, zinstytucjonalizowanym jak również osobowym, które niekoniecznie musi wynikać z zajmowanego stanowiska.

Cechy przywództwa w skutecznym zarządzaniu państwem

Nie jest jednoznacznie określone, jakie cechy można przypisać przywódcy politycznemu. Według J. Blondela³ władza przywódcza ma dwa podstawowe atrybuty:

- trwałość, gdy przywódcą się jest przez pewien czas,
- strategiczny charakter decyzji przywódcy.

Wprawdzie funkcjonują jeszcze inne typologie, które jednak nie dają konkretnej odpowiedzi na temat cech wyróżniających przywódcę. Niemniej można przyjąć stanowisko, iż w zależności

¹ P. Zubkiewicz, *Przywódtwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011, s. 30.

² J. Wiatr, *Przywódtwo polityczne*, Łódź 2008, s. 28.

³ J. Blondel, *Political Leadership. Towards a General Analysis*, London 2012, s. 14.

od sytuacji politycznej różne typy osobowości sprawdzają się jako optymalny decydent. Istotnym czynnikiem jest zajmowanie najwyższego stanowiska w układzie politycznym. Przywódca z reguły jest jeden, choć w niektórych systemach politycznych takich jak Polska przywódców państwowych jest dwóch: premier i prezydent. Jednak realna władza w polskim systemie należy do premiera.

Interesujący jest zatem nie tylko kontekst osobowy ale i pytanie – kogo dziś utożsamia się z odpowiedzialnym przywództwem europejskim, z punktu widzenia przywództwa międzynarodowego oraz roli jaką może odgrywać UE na arenie międzynarodowej. Struktura UE nie daje tutaj jednoznacznej odpowiedzi. W realizacji zadań unijnych ścierają się dwie koncepcje demokratyczne: reprezentacyjna i deliberacyjna. Dostyc istotną rolę zyskuje przywództwo zakulisowe, wysoka pozycja w elitach europejskich lub wiedza ekspercka.

Problematyka, która zostaje poruszona w tym artykule dotyczy istotnego problemu sprawnego zarządzania państwem a nie słabego lub „utraconego” skutecznego przywództwa w Unii Europejskiej, co ma miejsce w dniu dzisiejszym. Odnosi się wrażenie wiecznie trwających sporów o władzę, o to kto ma najwięcej do powiedzenia, pod czym przywództwem Europa tak naprawdę staje się silna, które z państw powinno wskazywać główne kierunki rozwoju Europy. Tak naprawdę wszyscy oczekują odpowiedzi na pytanie, czy UE jest zdolna objąć przywództwo w imieniu państw członkowskich i rozwiązywać trudne problemy na miarę wyzwań XXI wieku, jakkolwiek należy też sięgać – chociażby nawet wizyjnie – w wiek XXII. W dzisiejszych czasach nie ma rzeczy łatwych do rozwiązania, tu nie wystarczą tylko zdolności organizacyjne, albo sprawne rządzenie przez polityków lub politykami. Elity rządzące Unii Europejskiej są poddawane fali krytyki, przede wszystkim za brak zdolności przywódców politycznych albo nieformalnych liderów, którzy „nie ogarniają” zmian – w głównej mierze – w rzeczywistości globalnej.

Zagadnienie spistości interesów polityki wewnętrznej i zagranicznej poszczególnych państw europejskich z potrzebami i wymogami UE było wielokrotnie omawiane w szeregu artykułach. Poruszano zwłaszcza kwestie zgodności interesów politycz-

nych, wprowadzenia euro, skutecznej walki z kryzysem gospodarczym w Europie czy też nawiązania skutecznego dialogu z W. Putinem w sprawie Ukrainy. Wielokrotnie na przestrzeni lat sygnalizowano problem odpowiedzialności za świat, między innymi w sprawach: migracji, polityki energetycznej, zadbania o międzynarodowe bezpieczeństwo oraz przeciwdziałania konfliktom zbrojnym. Unia Europejska nie mówi jednym głosem, nie ma też wystarczających narzędzi ani wypracowanej płaszczyzny wspólnego porozumienia między państwami. Jak daleka jest droga do osiągnięcia tego celu oraz jakie kroki należałoby przedsięwziąć by przywódcy państw europejskich faktycznie zajęli należne sobie miejsce i stali się skutecznymi dyskutantami w świetle globalnych wyzwań – czas pokaże⁴.

W artykule podjęto też próbę analizy osiągania przynajmniej zgody większości, by zostały zaspokojone najpotrzebniejsze interesy państwowe. Przyjmując, iż przyjęcie określonego punktu widzenia wymaga wzięcia pod uwagę większości stanowisk, zwłaszcza, że dotyczy to bezpośrednio działań państw europejskich, głosy oponentów nie tylko muszą zostać wysłuchane, ale i zawarte w nich postulaty – jakkolwiek mogą być kontrowersyjne – powinny być uwzględnione w taki sposób, aby ewentualne pojawiające się niezadowolone było jak najmniejsze. W działalności organizacji międzynarodowych przyjęto dość słuszną zasadę formalnego głosowania na rzecz osiągnięcia porozumienia drogą negocjacji, chociaż pojawiające się sformułowania są zbyt ogólne a tzw. „nadinterpretacja” też daje możliwość swobodnego formułowania opinii. Trzeba zadać pytanie, czy kwestia europejskiego przywództwa politycznego jest na tyle ważna, iż wymaga natychmiastowego zaangażowania zainteresowanych i na ile wymierne może być dostrzeżenie człowieczeństwa w życiu w przyszłym świecie.

Na tle pytań:

- jakiej chcemy Europy?
- jakich chcemy przywódców?

⁴ P. Babiński, *Polityka Współpracy rozwojowej Europejskiej w kontekście polskiej prezydencji w Radzie UE w 2011 r. Przewodnik dla Posłów i Senatorów*, Warszawa 2011, s. 12.

– jak widzimy pozycję poszczególnych państw na tle innych państw członkowskich?

– a także jakie są ustalenia prognostyczne na dalsze lata?

nie ma miejsca i czasu na bezustanne awantury i wizję poglądów nie mających nic wspólnego z aktualnymi wydarzeniami. Tam gdzie konieczny jest status sensualnej polityki państwa w utrzymaniu otwartego dialogu na rzecz wzmocnienia przywództwa politycznego należy skupić się na założeniach prognostycznych. Dotyczy to w szczególności spraw, w których powinna zapanać bezwzględna zgodność, przede wszystkim, w strategii i kierunkach interwencji, bez względu na to o jakim państwie będzie mowa.

Europejskie przywództwo w kontekście działalności Marine Le Pen

W kontekście przywództwa europejskiego należy wziąć pod uwagę działalność Marine Le Pen – kim tak naprawdę jest i dlaczego zdobywa coraz więcej zwolenników? Z wykształcenia jest prawnikiem, w 1991 uzyskała dyplom pomagisterskich studiów z zakresu prawa karnego, a od 1992 praktykowała jako adwokat w Paryżu. Dostępnie było o niej w drugiej połowie lat 90., gdy weszła w skład władz Frontu Narodowego, nacjonalistycznego i eurosceptycznego ugrupowania założonego i kierowanego przez jej ojca, Jean-Marie Le Pena⁵. Z ramienia Frontu Narodowego uzyskiwała mandaty najpierw radnej departamentu Nord, potem regionu Île-de-France. Była dyrektorem działu prawnego FN, a od 2003 pełniła funkcję wiceprzewodniczącej partii. W 2004 roku została wybrana posłanką do Parlamentu Europejskiego, by 5 lat później skutecznie ubiegać się o reelekcję. W roku 2007 prowadziła prezydencką kampanię wyborczą swojego ojca. Była wymieniana jako główny kandydat do przejęcia po nim przywództwa we Froncie Narodowym. Dość istotna jest data 16 stycznia 2011, kiedy to obejmując przywództwo Frontu Narodowego, skutecznie

⁵ L. Russo, *France: The historic victory of the Front National*, 2014 [in:] L. De Sio, V. Emanuele, N. Maggini, *The European Parliament Elections of 2014*, Rome: CISE, pp. 181–188. ISBN 978-88-98012-15-2. Retrieved 31 March 2015. Tłumaczenie własne.

przejęła obowiązki swojego ojca. Ponownie Marine Le Pen pojawia się przy okazji startu w wyborach prezydenckich w roku 2012. W głosowaniu z 22 kwietnia 2012 otrzymała około 6,42 miliona głosów (17,90%), zajmując wśród 10 kandydatów 3. miejsce i przegrywając w pierwszej turze. W roku 2014 kierowany przez nią Front Narodowy zwyciężył w wyborach europejskich we Francji, uzyskując 24 mandaty w Parlamencie Europejskim VIII kadencji, z których jeden przypadł Marine Le Pen⁶. W grudniu 2015 FN uzyskał najwięcej głosów w pierwszej turze wyborów regionalnych (około 28%), a jego kandydaci zajęli pierwsze miejsca w wyborach na prezydentów regionów. W drugiej turze FN uległ jednak centroprawicy i lewicy, sama Marine Le Pen przegrała w Nord-Pas-de-Calais-Pikardia z Xavierem Bertrandem. Odejście charyzmatycznego założyciela i przywódcy FN, Jean Marie Le Pena, nie osłabiło partii. Od przejęcia kierownictwa FN przez jego córkę, Marine, notowania tej partii systematycznie rosną⁷. Scenariusze, że Marine może wygrać wybory prezydenckie lub FN wybory parlamentarne stawały się coraz bardziej realne. Przyczyną takiej sytuacji nie są istotne zmiany w programie politycznym FN ani w stylu kierowania partią ale wynikają one z aktualnej sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej Francji. Uzyskanie decydującego wpływu FN na władzę ustawodawczą lub wykonawczą Francji byłoby potężnym wstrząsem dla funkcjonowania V Republiki⁸.

Na życie i działalność polityczną Marine szczególny wpływ wywarł jej ojciec, założyciel i wieloletni przewodniczący FN, Jean Marie Le Pen, który w wielu przypadkach bazował na ksenofobicznych i nacjonalistycznych hasłach. Był jednocześnie zdolnym demagogiem, „zwierzęciem politycznym”, który dobrze czuł się zarówno występując na partyjnych konwertyklach lub manifestacjach, jak i przed kamerami telewizyjnymi. Często był bojkotowany przez media ale potrafił zwrócić na siebie uwagę posługując

⁶ L. Russo, *France: The historic victory of the Front National*, 2014 [in:] L. De Sio, V. Emanuele, N. Maggini, *The European Parliament Elections of 2014*, Rome: CISE, pp. 181–188. ISBN 978-88-98012-15-2. Retrieved 31 March 2015. Tłumaczenie własne.

⁷ „Osterreich Wien”, 17 April, nr 3526, 2017, s. 36.

⁸ Materiały w formie opinii pochodzą z prywatnych zbiorów wieloletniego pracownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych Pana Krzysztofa Rożka.

się nawet prowokacją. Dotyczyło to m.in. jego wypowiedzi o charakterze antysemickim. Jego córka nie ustępuje pod tym względem ojcu, śmiało mówiąc to co myśli. Tym niemniej „ucywiliżowała” nieco FN. Bazując na dotychczasowych hasłach nacjonalistycznych i ksenofobicznych, zrezygnowała z retoryki antysemickiej. Na tym tle doszło m.in. do konfliktu z ojcem i wykluczenia go z partii. Sukcesy wyborcze FN i Marine, zwłaszcza wygrana w wyborach do Parlamentu Europejskiego, są przede wszystkim rezultatem sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej Francji. Wymieniający się władzą przy okazji kolejnych wyborów to umiarkowana prawica, ponieważ socjaliści nie spełnili oczekiwań społeczeństwa. Kryzys z 2009 r. silnie odbił się na stanie gospodarki. Istniały poważne obawy, że Francja znajdzie się w grupie PIGS (Portugalia, Hiszpania, Grecja, Irlandia), których gospodarki załamały się i wymagały programów naprawczych. Na wynikach gospodarczych Francji ciążyły i ciężką ciążą duży deficyt budżetowy, duże wydatki na sferę socjalną oraz wprowadzenie 35-godzinnego dnia pracy. Stagnacja i bezrobocie doprowadziły do wzrostu niechęci społeczeństwa do emigrantów, których liczba stale rośnie, co po części jest rezultatem kolonialnej przeszłości Francji (w latach 80. pierwsze sukcesy wyborcze FN odnotowano na południu kraju, gdzie liczba migrantów była największa). Zjawiskom tym towarzyszy zasklepanie się elit politycznych, ich rosnące powiązania z wielkim biznesem, brak programów politycznych, które byłyby ukierunkowane na przeciętnego obywatela. Francja coraz bardziej przegrywa wyścig gospodarczy o wpływy polityczne z Niemcami – kwestia, która od lat jest kluczowym elementem polityki zagranicznej Paryża. Tym niemniej nie rezygnuje ona ze swoich mocarstwowych ambicji angażując się a to w próby narzucenia swojej wizji UE, a to w specjalny dialog z Rosją, a to w utrzymanie swoich wpływów w czarnej Afryce lub w krajach Maghrebu – wszystko z coraz słabszym skutkiem. Rosnąca z powyższych powodów frustracja społeczeństwa francuskiego przejawia się w odwróceniu się obywateli od dotychczasowej klasy politycznej oraz we wzroście popularności innych ugrupowań, w tym zwłaszcza FN.

Rola Frontu Narodowego we Francji pod przywództwem Marine Le Pen

Wzrost wpływów FN poważnie niepokoi obecną klasę polityczną, ale też środowiska intelektualne Francji. Dotyczy to m.in. kwestii stosunku do emigrantów. U podstaw ideologicznych Republiki Francuskiej leży bowiem społeczeństwo obywatelskie, a nie czynnik stricte narodowy. Sfery te przyznają jednak, że w przeciwieństwie do licznych fal migracji w przeszłości, które dość szybko się asymilowały (koronnym przykładem jest Polonia, gdzie często już w drugim pokoleniu nie potrafiono posługiwać się językiem ojczystym, a rodzicom zależało aby ich dzieci nie odróżniały się od swoich francuskich rówieśników), emigracja z krajów islamskich, ale także afrykańskich zachowuje swoje tradycje, religię oraz związki z krajem pochodzenia⁹. Sprzyjają temu ograniczone perspektywy awansu społecznego, gromadzenie się migrantów w swoistych gettach na obrzeżach miast i zamykanie się w swoim środowisku. Rośnie tam zagrożenie przestępczością, a także terroryzmem. Proste posunięcia typu zakaz noszenia w szkołach publicznych chust przez dziewczynki z rodzin muzułmańskich budzą wątpliwości nie tylko natury konstytucyjnej, ale i pragmatycznej. Innych na razie brak. Tym niemniej ksenofobiczna ideologia FN wywołuje gwałtowne reakcje. Przykładem tego jest deklaracja znanego francuskiego piosenkarza pochodzenia żydowskiego, Enrico Maciasa (wypowiedź z 19.10. br. dla telewizji BF MTV), iż jeżeli Marine Le Pen dojdzie do władzy to on wyjeżdża do Izraela, pociągając za sobą całą francuską wspólnotę żydowską. Oprócz krytyki ideologii i działań FN i Marine Le Pen obecne elity polityczne i intelektualne próbują na różne sposoby deprecjonować działania tej partii i jej przywódczyni. Pojawiają się publikacje dotyczące swobodnego prowadzenia się Marine w młodości, próby utrudniania emisji programu telewizyjnego, nawet oprotestowano fakt, że telewizja publiczna (France 2) poświęciła jej 2-godzinny program. Zainicjowano także dochodzenie w sprawie nadużyć finansowych FN w związku z wyborami par-

⁹ Informacje pochodzą z wywiadu z byłym pracownikiem służb dyplomatycznych we Francji Panem Krzysztofem Rożkiem przeprowadzonego w Wiedniu w dniu 14 marca 2017 roku.

lamentarnymi w 2012 r. Działania te nie są jednak spójne, o czym świadczą np. zarzuty prawicy, że obecne nieudolne rządy socjalistów są wodą na młyn dla działań FN (wywiad Raschidy DATI prawicowej eurodeputowanej, mera VII dzielnicy Paryża). Wynika to z różnic ideologicznych i taktycznych pomiędzy prawicą i socjalistami, przy czym ci pierwsi najbardziej czują się zagrożeni odplywem swojego elektoratu do FN (znamienne, że Nicolas Sarkozy, przygotowując się do walki o drugą kadencję otwarcie sprzyjał akcji likwidacji obozowisk Cyganów rumuńskich i deportacji ich do Rumunii, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowisk antyimigracyjnych i ksenofobicznych). Oba wielkie obozy polityczne mogą się natomiast czuć zagrożone wzrostem wpływów FN w środowiskach wiejskich i producentów rolnych.

Niepokój francuskiej klasy politycznej budzą poglądy Marine Le Pen dotyczące francuskiej polityki zagranicznej, w tym hasła antyamerykańskie i antyunijne. Twierdzi ona, że UE preferuje „technokratów, a nie ludzi wolnych”¹⁰. Deklaruje wolę zorganizowania referendum w sprawie wyjścia Francji z Unii. Krytykuje kształt stosunków Paryż – Berlin, a obecnego prezydenta François Hollande nazwała „v-ce kanclerzem Merkel”. Postawie takiej towarzyszą jej niejasne powiązania z Rosją. Marine skrytykowała m.in. zachodnie sankcje nałożone na ten kraj w związku z kryzysem ukraińskim. Jej partia uzyskała pożyczkę 9 mln Euro w Rosyjsko-Czeskim Banku w Pradze należącym do rosyjskiego oligarchy blisko związanego z Putinem.

Katastrofa humanitarna spowodowana masowym napływem uchodźców z Bliskiego Wschodu wzmogła nastroje ksenofobiczne w całej Europie. Od Węgier Orbana przez Szwajcarię po Niemcy i inne kraje. Tendencja ta sprzyja FN i jej przywódczyni. Unia Europejska ma duży wkład w pomoc rozwojową, a jest ona określana na poziomie 55%. Jednakże aby – praktycznie – mówić o harmonijnej współpracy potrzeba jeszcze wiele stanowczości, której brakuje, i świadomości iż niebezpieczeństwo chociażby w postaci pojawienia się konfliktów zbrojnych lub terroryzmu jest wspólnym problemem Europejczyków. Tymczasem na dzień

¹⁰ Informacje pochodzą z wywiadu z byłym pracownikiem służb dyplomatycznych we Francji Panem Krzysztofem Rożkiem przeprowadzonego w Wiedniu w dniu 20 kwietnia 2017 roku.

dzisiejszy daje się wyraźnie zauważyć „parcie do przodu” bez względu na konsekwencje oraz brak wsłuchania się w opinie społeczne, jakkolwiek Marie Le Pen wielokrotnie w środkach masowego przekazu jako zadanie nr 1 ewentualnego przywództwa Francji w pierwszym rządzie wskazywała na sprawę właśnie wsłuchania się i odpowiedzi na potrzeby narodu. Można dywagować na ile sprawa konsensusu społecznego w tej mierze wydaje się istotna. Natomiast w Europie jest konieczne wdrożenie konkretnych działań spełniających oczekiwania państw członkowskich i pokazujących ich miejsce w układzie wspólnotowym. Potrzebny jest świeży powiew i konkretne rozwiązania dotyczące nie tylko wizji całej Europy, ale także przydzielenia zadań na dzień dzisiejszy uwzględniając walkę z terroryzmem oraz ograniczenie napływu uchodźców.

Wybory prezydenckie we Francji 2017

Czy Marine Le Pen jest na tyle osobowością charyzmatyczną, że Europa będzie jej słuchać, czy też swoimi oryginalnymi przekonaniami stanie się zagrożeniem nie tylko dla państwa francuskiego ale i całej Europy. Wątpliwości te zostaną niewątpliwie rozwiane, gdy okaże się komu społeczeństwo francuskie zaufało i na kogo oddało swój głos. Ostatnie sondaże są wręcz rewelacyjne i dają Marine Le Pen 29% głosów. Jeszcze do niedawna jej ostateczne zwycięstwo wydawało się mało realne jednak rzeczywistość też czasami okazuje się mało przewidywalna i funduje kolejny „szok”, tym razem we Francji. W zasadzie dzieje się tak dlatego, że elity dwóch głównych partii – prawicowych Republikanów i lewicowych Socjalistów – nie mają dobrej odpowiedzi na kandydaturę Le Pen. Już wkrótce czeka nas radykalna reorientacja francuskiej polityki i masowa klęska establishmentu V Republiki. W każdym razie znów cały świat wstrzymywał oddech patrząc na Francję, a w szczególności na Marine Le Pen. W 2017 wystartowała w kolejnych wyborach prezydenckich. W pierwszej turze głosowania z 23 kwietnia 2017 otrzymała 7 679 493 głosy (21,30%), zajmując 2. miejsce wśród 11 pretendentów. Przeszła do drugiej tury głosowania razem z centrystą Emmanuelem Ma-

cronem, który uzyskał poparcie na poziomie 24,01%. Spośród kandydatów, którzy odpadli w pierwszej turze, oddanie na nią głosu zadeklarował Nicolas Dupont-Aignan¹¹. Francja nigdy nie była jednolita, natomiast teraz została podzielona na pół, a właściwie na cztery części. Dystans między kandydatami był tak niewielki, że do drugiej tury mógł wejść praktycznie każdy z czwórki: Marine Le Pen, Emmanuel Macron, François Fillon, Jean-Luc Mélenchon. Każdy głosował wedle swojego uznania: bogaci emeryci na Fillona, nostalgicy stalinizmu na Mélenchona. W końcowej fazie, do II tury wyborów ostatecznie przystąpili: Marine Le Pen i Emmanuel Macron. Wyrazny upadek instytucji prezydenta pociągnął za sobą rozdrobnienie elektoratu. Francuzi domagają się wręcz skutecznego przywództwa politycznego i podjęcia zdecydowanych kroków w celu uspokojenia buntowniczych nastrojów w kraju. Pomimo przesunięcia się do środka sceny politycznej i odżegnania się od skrajnych poglądów ojca, Marine Le Pen nadal jest postrzegana jako niebezpieczna ekstremistka, a cień antysemityzmu utrzymuje się nad Frontem Narodowym. Jak zauważył jeden z francuskich komentatorów, Le Pen miała Brexit, Trumpa, Putina, imigrantów i terroryzm, a mimo to zdobyła tylko kilka procent głosów więcej, niż pięć lat wcześniej.

Zwycięstwo Marine Le Pen w najlepszym razie oznaczałoby nawiązanie poprawnych stosunków z Rosją, nacjonalistyczną retorykę, zdecydowane zaostrenie polityki państwa wobec mniejszości i wycofanie się Francji ze zjednoczonej Europy. Nasuwają się jedynie wątpliwości czy Europa udźwignie jej charyzmatyczne przywództwo i kontrowersyjne poglądy i czy dzisiejsze zagrożenia nie potrzebują czasem tak silnej osobowości jak Marine?¹² Nie ma jednoznacznej odpowiedzi na te pytania. Wyborcy i tak w większości przypadków podejmują ostateczną decyzję w dniu oddania swojego głosu, a zarówno historia, jak i społeczeństwo osądzi Marine.

II tura wyborów ostatecznie – tak jak wskazywały sondaże – wyłoniła 39-letniego Emmanuela Macron (65,9%), który otrzymał dwa razy więcej głosów od Marine Le Pen (34,1%) i został najmłodszym prezydentem w historii Republiki. To będzie powiew

¹¹ W II turze wyborów wsparł Marine Le Pen.

¹² „Osterreich Wien”, 4 Mai, nr 3540, 2017, s. 10.

świeżości, na który liczy wielu Francuzów. Nowa twarz, nowe pokolenie, nowy ruch polityczny, ale bez radykalnych zmian, a to wszystko podane w miłej dla każdego atmosferze populizmu. E. Macron przez dwa lata był ministrem gospodarki w administracji ustępującego, socjalistycznego prezydenta François'a Hollande'a. Jest dobrze znany i przewidywalny. Ukończył elitarną uczelnię École nationale d'administration (ENA), z której wywodzi się członkowie francuskiego establishmentu. Był też asystentem znanego, lewicowego filozofa Paula Ricoëura. Dzięki temu jego wybór mogą zaakceptować zarówno zwolennicy lewicy jak i prawicy, a rynki pewnie pozytywnie zareagują na to zwycięstwo. Minimum niewiadomych i awantur. Macron jest tak mocno związany z tradycyjnymi elitami Francji, że skrajnie lewicowy kandydat na prezydenta Jean-Luc Mélenchon odmówił poparcia go w drugiej turze.

Pozostaje tylko pytanie co dalej z działalnością polityczną Marine Le Pen. W rzeczywistości jest to kobieta niezwykle charyzmatyczna, umiejąca walczyć o swoje i nie składająca tak szybko broni. Zapewne jeszcze nie jeden raz Europa o niej usłyszy, a czy młody E. Macron odnajdzie się w wielkiej polityce – czas pokaże. Z walczącą Marine nigdy nie będzie mu łatwo, gdyż zapewne – zdaniem Autorki – będzie bardzo mocno krytykowany za „niepoprawne” decyzje polityczne. Poza tym, właściwie to Marine wygrała, pokazując chociażby, kto we Francji tak naprawdę obecnie się liczy, co nie oznacza, że na zawsze.

Bibliografia

Opracowania:

1. Babiński P., *Polityka Współpracy rozwojowej Europejskiej w kontekście polskiej prezydencji w Radzie UE w 2011r. Przewodnik dla Posłów i Senatorów*, Warszawa 2011.
2. Blondel J., *Political Leadership. Towards a General Analysis*, London 2012.
3. Russo L., *France: The historic victory of the Front National*, 2014 [in:] De Sio L., Emanuele V., Maggini N., *The European Parliament Elections of 2014*, Rome: CISE, pp. 181–188. ISBN 978-88-98012-15-2. Retrieved 31 March 2015.

4. Wiatr J., *Przywództwo polityczne*, Łódź 2008.
5. Zubkiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

Czasopisma:

1. „Osterreich Wien”, 17 April, nr 3526, 2017.
2. „Osterreich Wien”, 4 Mai, nr 3540, 2017.

Wywiady:

1. Rozmowy z wieloletnim pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych placówek dyplomatycznych w Londynie, Paryżu i Moskwie Panem Krzysztofem Rożkiem przeprowadzone w Wiedniu w marcu i kwietniu 2017 r.

Zbiory prywatne:

1. Materiały w formie opinii ze zbiorów Pana Krzysztofa Rożka.

ZgSp/15.02.2017/30.06.2017/08

Dr hab. Piotr Gawliczek

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**ISTOTA WDRAŻANIA PLATFORMY LMS ILIAS
NA POTRZEBY E-LEARNINGU
W NIEPAŃSTWOWEJ
WYŻSZEJ SZKOLE PEDAGOGICZNEJ
W BIAŁYMSTOKU**

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest przedstawienie istoty problematyki wdrażania rozwiązań e-learningowych w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku. Implementacja platformy LMS ILIAS, może umożliwić stworzenie środowisku Uczelni warunków wspierających szybką komunikację i wymianę wiedzy. Ponadto możliwa będzie współpraca z uczelniami krajowymi i zagranicznymi oraz partnerskimi instytucjami w ramach formuły e-learningu. Autor ocenia, że zasadnym jest podjęcie działań, które spowodują, że e-learning będzie wykorzystywany jako jedna z form kształcenia, uzupełniająca obecną ofertę. Będzie to stanowiło podstawę ew. docelowego określenia zasad dotyczących organizowania oraz prowadzenia zajęć e-learningowych (kompetencje merytoryczne, kryteria rozliczania zajęć przez wykładowców, jak i zaliczanie ich studentom). Kolejnym elementem jest stworzenie warunków do tworzenia kursów oraz zastępowanie pojedynczych wykładów

dów stacjonarnych wykładami e-learning, wzbogacanie studiów formami online.

Słowa kluczowe: środowisko bezpieczeństwa • media społecznościowe • edukacja • platforma LMS ILIAS • e-learning

**ESSENCE OF LMS ILIAS IMPLEMENTATION PROCES
FOR E-LEARNING NEEDS OF NON STATE HIGHER
PEDAGOGICAL SCHOOL IN BIALYSTOK**

Abstract

The main aim of this article is to present the essence of the issues connected with e-learning solutions, as far as the Non State Higher Pedagogical School in Białystok is concerned. Implementation of LMS ILIAS platform, could facilitate the establishment of environment of rapid communication and exchange of knowledge. In addition, it could be possible to co-operate with domestic and foreign universities and partner institutions within the framework of e-learning. The author believes, that it is reasonable to take measures to ensure that e-learning will be used as a form supplementing the current educational offer. On the other hand, it is necessary to determine the rules for the organization and conducting classes while using this tool (key factors: competencies, substantive criteria of assessments by faculty members and students). Another element is to secure the friendly conditions for the courses development aiming to replace standard lectures with e-learning ones and to enrich various courses with online solutions.

Keywords: Security environment • Social Media • Education • LMS ILIAS platform • E-learning

* * *

Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnej (*Information and Communications Technology* – ICT) w środowisku bezpieczeństwa, w tym w procesie dydaktycznym (szkoleniowym) może być główną podstawą poznania rzeczy nowych – zjawisk i procesów¹. Ponadto sprzyja wyrównaniu poziomów wiedzy uczestni-

¹ Tematykę wpływu i możliwości wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych we współczesnym środowisku bezpieczeństwa autor poruszył w wykładzie inauguracyjnym rok akademicki 2016/2017 w NWSP. Przedstawiając temat *Rola komunikacji strategicznej w kreowaniu wizerunku NATO*. Reflek-

ków kształcenia (szkolenia). Może również ilustrować informacje słowne przekazane przez wykładowcę, służyć do organizowania zajęć, ułatwiać sprawdzenie wiadomości ucznia/studenta, ewaluować/oceniać materiały i prowadzenie zajęć, umożliwić dostęp uczestnikom do treści, jeżeli jest to stosowne po zakończeniu procesu dydaktycznego². Jednak kształcenie na odległość dla wielu wykładowców może stanowić wyzwanie, a najczęstszym błędem przez nich popełnianym jest chęć wiernego przeniesienia zajęć bezpośrednio z sali wykładowej do przestrzeni wirtualnej, czyli przeniesienia treści wykładów do Internetu.

Kształcenie na odległość cechują specyficzne właściwości. Przede wszystkim, treści kształcenia występują w postaci elektronicznej, jako:

- zapisy w formie elektronicznej,
- prezentacje,
- inne zestawienia tekstowe i liczbowe,
- nagrania dźwiękowe i video,
- zasoby wiedzy z baz eksperckich,
- elementy multimedialne (gry interaktywne, testy),
- wideokonferencje i konferencje internetowe.

Kształcenie na odległość to przede wszystkim elastyczność, czyli samodzielne planowanie pracy, indywidualizacja szkolenia, redukcja kosztów i czasu, dowolna liczebność grupy, zasada: uczę się kiedy potrzebuję, czyli potrzebuję to używam. Można przeto sformułować ocenę, że proces kształcenia w erze cyfrowej jest prowadzony w zmieniających się warunkach (Tabela 1).

sje po szczycie w Warszawie, autor odniósł się do czterech kwestii. Najpierw została przedstawiona istota komunikacji strategicznej, potem uwarunkowania kształtowania wizerunku, jako pojęcia nieostrego, wymagającego doprecyzowania. Trzecim elementem było charakterystyka NATO od strony promowania wartości, w ujęciu historycznym, przy wykorzystaniu środków technicznych adekwatnych do ich rozwoju. Na końcu rozważań jest szczyt NATO w Warszawie oceniany od strony wykorzystywanych technologii informacyjno-komunikacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem mediów społecznościowych. Wspomniany wykład jest dostępny w czasopiśmie „Zagadnienia Społeczne” 2016, nr 2(6), s. 302-314.

² Por.: *Metodyka kształcenia na odległość w Akademii Obrony Narodowej*, projekt opracowany w Wydziale Kształcenia na Odległość AON, Warszawa 2013, maszynopis.

Tabela 1. Nauczyciele i uczniowie we współczesnym środowisku kształcenia³

NAUCZYCIELE CYFROWI IMIGRANCI	UCZNIOWIE RODOWICI CYFROWCY
Mają problemy ze zrozumieniem wirtualnej powierzchni widocznej przez okienko ekranu przesuwane nad nią.	Potrafią wyobrazić sobie i rozumieć wirtualną powierzchnię widzianą przez okienko przesuwane nad nią ekranu.
Potrafią wyobrazić sobie oraz rozumieć treść długiego, linearnego tekstu czytanego z książki lub innego wydawnictwa.	Mają problemy ze zrozumieniem długiego i skomplikowanego tekstu.
Lepiej potrafią zrozumieć tekst drukowany.	Z powodzeniem czytają z małego ekranu.
Przedkładają tekst nad obraz i dźwięk.	Przedkładają obraz i dźwięk nad tekst.
Preferują linearne myślenie i szeregowo przetwarzanie informacji.	Preferują swobodny (hipertekstowy i hipermedialny) dostęp oraz równoległe przetwarzanie informacji.
Preferują cierpliwość, systematyczność oraz oczekiwanie skumulowanych, odroczonej rezultatów.	Preferują akcydentalne, krótkotrwałe uczenie się, eksperymentowanie, wielozadaniowość, oczekują szybkich efektów.
Wykorzystują podstawowe, standardowe funkcje posiadanych urządzeń mobilnych analogicznie do tradycyjnych. Traktują nowe technologie nieufnie ze względu na obawę o możliwość sprawnego opanowania oraz użytkowania.	Odkrywają wszystkie funkcje posiadanych urządzeń, wymyślają nowe ich zastosowania. Traktują nowe technologie kreatywnie, ufnie. Posiadane urządzenia mobilne traktują jak przedmioty bardzo osobiste.

Uwzględniając m.in. powyższe kwestie, w Zakładzie Bezpieczeństwa Wewnętrznego NWSP, w grudniu 2016 roku został uruchomiony pilotażowy program z zakresu praktycznego wykorzystania form i metod e-learningu w procesie kształcenia, z wykorzystaniem platformy LMS ILIAS oraz profili w mediach społecznościowych: Twitter, Facebook, Instagram oraz YouTube.

³ J. Dominick, *Ready or Not - PDAs in the Classroom*, „Syllabus” 2002, tom 9, nr 1, [Dostęp: 2017-02-12], <<http://www.campus-technology.com/article.asp?id=6705>> oraz I. Jukes, *Understanding Digital Kids (DKs): Teaching and Learning in the New Digital Landscape*, the InfoSavvy Group, 2005, [Dostęp: 2017-02-12], <<http://www.thecommittedsardine.net/infosavvy/education/handouts/it.pdf>>.

W jego ramach, już w semestrze zimowym roku akademickiego 2016/2017, dwa przedmioty na pierwszym roku studiów magisterskich – teoria bezpieczeństwa oraz seminarium magisterskie, na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne, były częściowo realizowane w tej formule. W związku z potrzebami programu pilotażowego, przeprowadzono wstępne szkolenia wykładowców Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego NWSP, z wykorzystaniem samej platformy. Dużą pomocą dla użytkowników – wykładowców, będą stanowią filmy poglądowe, systematycznie umieszczane w zasobach LMS ILIAS. Dotyczą wstępnie pięciu wybranych kwestii, natomiast docelowo będą stanowiły zestaw/instrukcję obsługi platformy:

1. Jak umieszczać materiały w formie PDF na platformie LMS ILIAS?
2. Jak sortować materiały na platformie LMS ILIAS?
3. Jak zarejestrować się do kursu? – dla studentów.
4. Jak zatwierdzić rejestrację do kursu? – dla nauczycieli.
5. Autoprezentacja: portfolio, wizytówka.

Ponadto, w przeznaczonym dla wykładowców zasobie „Zestaw informacyjny” zostały zamieszczone podstawowe materiały dotyczące e-learningu, w tym dokumenty oraz akty prawne Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Uruchomienie programu pilotażowego było możliwe dzięki pozytywnej atestacji platformy LMS ILIAS, uruchomionej wstępnie na potrzeby Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (e-nwsp.bialystok.pl). Dzięki otrzymaniu pozytywnej oceny, 4 grudnia 2016 roku platforma znalazła się w oficjalnym wykazie instalacji LMS ILIAS funkcjonujących w międzynarodowym środowisku akademickim, administracji publicznej, gospodarce oraz dowództwach i ośrodkach kształcenia i szkolenia NATO⁴.

Największym jej użytkownikiem jest Uniwersytet w Kolonii, w którym na platformie jest zarejestrowanych ponad 100 tysięcy

⁴ [Dostęp: 12.02.2017], <http://www.ilias.de/docu/ilias.php?ref_id=3444&record_id=1849&cmd=renderRecord&cmdClass=ildatacollectionrecordviewgui&cmdNode=au:xe:xd&baseClass=ilRepositoryGUI>.

aktywnych użytkowników. W Polsce taką atestację dotychczas posiadają tylko trzy platformy: Akademii Morskiej w Gdyni, Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie oraz Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku.

Oprogramowanie LMS ILIAS jest ukierunkowane na osiągnięcie celów kształcenia oraz doskonalenia zawodowego. Kluczowymi zaletami oprogramowania są:

- umożliwienie efektywnego tworzenia kursów i materiałów szkoleniowych poprzez oferowanie narzędzi i szablonów do automatyzacji pracy,
- zastosowanie grup oraz kursów zapewniających zarządzanie, współdzielenie materiałów dydaktycznych – grupy i kursy agregują inne funkcjonalności takie jak: moduły nauczania, słowniki, wiki, fora, czaty, ankiety, testy, słowniki, pliki,
- zapewnienie wielu sposobów dostarczania treści dydaktycznych w postaci modułów nauczania – ze względu na interoperacyjność, tzn. zapewnienie możliwości wymiany kursów z innymi podmiotami użytkującymi podobne platformy,
- przewaga nad innymi systemami dzięki zintegrowanemu z platformą narzędziu ILIAS SCORM Edytor,
- zapewnienie komunikacji poprzez czat tekstowy, forum dyskusyjne oraz pocztę elektroniczną,
- zapewnienie dostępności wsparcia dla kanałów RSS,
- odtwarzanie plików audio oraz wideo,
- wykorzystanie narzędzi umożliwiających przeprowadzanie testów, ewaluacji, certyfikacji zajęć, w tym edycja i druk dyplomów oraz certyfikatów,
- zapewnienie użytkownikowi, w ramach prywatnego pulpitu, zarządzania jego materiałami,
- zapewnienie, dzięki portfolio, wskazania kompetencji oraz zainteresowań uczestników nauczania i moderatorów,
- wspieranie różnych metod uwierzytelniania⁵.

⁵ Szczegółowe informacje w języku angielskim i niemieckim na temat wszystkich funkcjonalności platformy są zamieszczone na stronie internetowej www.ilias.de.

Podstawowe funkcjonalności/właściwości odnoszące się do platformy LMS ILIAS to:

(1) **moduł nauczania SCORM** – zamknięta jednostka zawierająca treści dydaktyczne, która składa się z obrazów, tekstów multimediów, quizów, relacji do słowników pojęć, stron WWW, itd. Moduły nauczania charakteryzują się możliwością określenia postępów nauki jego uczestnika. Ze względu na interoperacyjność moduły nauczania należy zapisywać zgodnie z obowiązującymi standardami NATO,

(2) **krzyżówka (obiekt SCORM)** – interaktywna forma sprawdzenia poznania słownictwa przedmiotu. Rodzaj testu,

(3) **słowniki pojęć** – słownik nowych, trudniejszych, pojęć. Zintegrowany z modułem nauczania lub umieszczany na końcu kursu,

(4) **wiki** – Zbiór informacji na temat wybranego zagadnienia, rodzaj encyklopedii pisanej oraz redagowanej przez eksperta tematu,

(5) **pliki audio i wideo** – streaming audio oraz wideo umożliwia udostępnienie filmu z wykładu lub innej formy zajęć,

(6) **linki do stron WWW** – umożliwiają bezpośredni dostęp do stron internetowych lub stron w ILIAS (odniesienia),

(7) **forum dyskusyjne** – zabezpiecza kontakt pomiędzy wszystkimi uczestnikami kursu oraz wykładowcą, umożliwia grupowanie treści w wątki (komunikacja asynchroniczna),

(8) **blog** – rodzaj strony internetowej w ILIAS zawierającej odrębne, uporządkowane chronologicznie wpisy. Możliwe jest prowadzenie bloga zbiorowego,

(9) **zbiór danych** – zestawienie danych (plików) różnego rodzaju w jednym obiekcie,

(10) **ćwiczenie** – w sprawny sposób zabezpieczają zebranie prac od studentów,

(11) **pliki** – zamieszczanie plików na platformie e-learningowej (przede wszystkim PDF, ale także inne),

(12) **ankieta** – narzędzie umożliwia ewaluację kursu, zajęć, projektu itp. Badający udziela odpowiedzi na zadane pytania w formie anonimowej lub imiennej. Umożliwia przeprowadzenie badań jakościowych i ilościowych na dowolnej próbie wśród zarejestrowanych na platformie użytkowników. Możliwość zestawie-

nia wyników w formie graficznej, liczbowej lub eksportu badania do pliku Excel,

(13) **głosowanie** – umożliwia szybkie przeprowadzenie badania za pomocą kilku krótkich pytań. Sondaż może być widoczny dla wszystkich,

(14) **test** – forma sprawdzenia stanowiąca odrębny element. Umożliwia zadawanie pytań różnego rodzaju. Duża możliwość konfiguracji (mieszanie pytań, zmienna kolejność, ograniczenie czasu). Może być uruchamiany po spełnieniu określonego warunku,

(15) **poczta email** – umożliwia przesłanie wiadomości do wybranej liczby uczestników kursu/grupy. W zależności od konfiguracji ILIAS istnieje możliwość automatycznego przesłania e-maila w ILIAS także na skrzynkę pocztową studenta.

W toku realizacji dotychczasowych działań, po pierwszych zajęciach ze studentami pierwszego roku, kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne, na platformie LMS ILIAS została zamieszczona anonimowa ankieta. Intencją było zapoznanie grupy (25 osób) z tym narzędziem. Zwracając się do grupy, użyto następującej formuły:

Szanowni Państwo, 4 grudnia 2016 roku uczestniczyliśmy wspólnie w zajęciach prowadzonych w laboratorium komputerowym NWSP. Dokonano rejestracji na platformie LMS ILIAS, założono konta indywidualne, a następnie otrzymali Państwo dostęp do zasobów dwóch przedmiotów: „Seminarium magisterskie” oraz „Teoria bezpieczeństwa”. Proszę o podzielenie się swoimi ocenami/wrażeniami, odpowiadając na pytania zawarte w ankiecie. Jest ona anonimowa, a odpowiedzi zostaną wykorzystane zbiorczo, w celu sformułowania wniosków dot. rozwijania e-learningu w NWSP. Czas wypełnienia formularza nie powinien przekroczyć 15 minut.

1. *Oceń w skali 0-5 (5 to ocena maksymalna) dostęp do Internetu w uczelni.*
2. *Oceń w skali 0-5 (5 to ocena maksymalna) wyposażenie techniczne sali komputerowej, w której prowadzone były zajęcia.*
3. *Oceń w skali 0-5 (5 to ocena maksymalna) styl prowadzenia zajęć przez wykładowcę.*
4. *Oceń w skali 0-5 (5 to ocena maksymalna) stopień aktywizowania grupy przez wykładowcę.*

5. *Czy zasady rejestrowania na platformę były jasno przedstawione przez wykładowcę?*
6. *Czy rejestracja konta na komputerach w laboratorium była dla Ciebie prosta?*
7. *Czy logowanie na indywidualnych urządzeniach mobilnych było dla Ciebie prosta?*
8. *Czy w przeszłości korzystałeś/łaś z jakichś form e-learningu w ramach studiów? T/N*
9. *Czy chciałbyś korzystać z e-learningu w ramach innych przedmiotów obecnych studiów? T/N*
10. *Czy wykorzystanie mediów społecznościowych w e-learningu jest pożyteczne? T/N*
11. *Czy zasady pisania pracy magisterskiej są dla Ciebie jasne? T/N*
12. *Czy będziesz potrafił/a użyć aplikacje Microsoft Office w pisaniu pracy magisterskiej? T/N*
13. *Proszę, podziel się własnymi ocenami na temat zalet oraz wad e-learningu.*

Wyniki ankiety wskazały duże zainteresowanie studentów tą formą nauczania. Wystawiana, w pytaniach ocennych, punktacja była bardzo wysoka. Wiele odpowiedzi podkreślało prostotę rejestracji, logowania się oraz samą ideę korzystania z e-learningu. Jako szczególnie interesujące należy uznać wypowiedzi uzyskane na pytanie numer 13, które miało charakter otwarty⁶:

- *E-learning to przyszłość! Bez tego uczelnia pójdzie do lamusa. Brawo wykładowca!!! Administrator jest cool! Chcemy więcej e-learningu!*

- *Zalety: łatwość w komunikowaniu się z wykładowcą oraz studentami, dostęp do platformy e-learning w każdym momencie oraz z każdego urządzenia mobilnego (komputer, telefon, tablet), szybki dostęp do materiałów szkoleniowych. Wady: potrzeba ciągłego dostępu do Internetu.*

- *Szybki i prosty sposób komunikowania się bez większych utrudnień tj. niedostarczenie wiadomości np. do promotora na innym portalu tj. poczta podczas nieobecności na zajęciach można „nadrobić” to właśnie poprzez tę stronę.*

⁶ Zagregowane wyniki ankiet są dostępne na platformie LMS ILIAS.

- *E-learning to ciekawy sposób nauki i duże ułatwienie dla studentów. Sądzę, że warto korzystać z możliwości e-learningu.*
- *Bardzo mi się podoba forma e-learningu, ponieważ nowoczesne formy studiowania bardzo mi się podobają i myślę, że ułatwia to w dużej mierze studentom w uczestnictwie w zajęciach i fizycznie nie trzeba być na zajęciach.*
- *Zaletą w mojej ocenie jest dostęp do zasobów e-learningowych z każdego miejsca na świecie, w którym jest dostęp do Internetu. Jest to ogromny plus, szczególnie, gdy jest się studentem studiów niestacjonarnych. Zazwyczaj studenci studiów zaocznych pracują i czasami bywa tak, że nie mogą przyjechać na zajęcia. Ten system nauczania daje olbrzymie możliwości, gdyż można w dowolnej chwili skorzystać z zasobów edukacyjnych. Jediną wadą wg mnie jest konieczność dostępu do Internetu, najlepiej szerokopasmowego.*
- *Uważam, że dostęp mobilny powinien być na wszystkich przedmiotach, w tym ze wszystkimi wykładowcami. To forma szczególnie przydatna na studiach niestacjonarnych.*
- *Dla mnie jest to coś nowego, ale jestem jak najbardziej na TAK!*

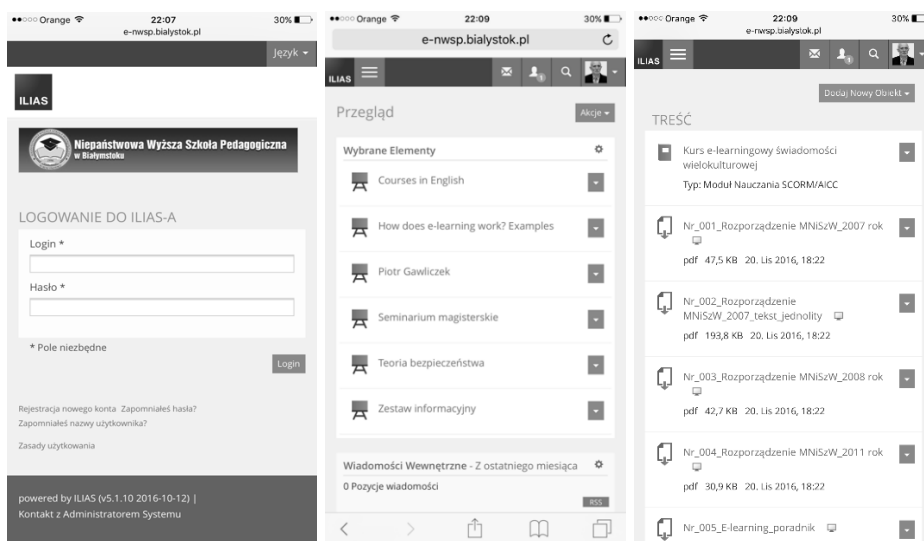
Ponadto, w toku dotychczasowych działań, na platformie LMS ILIAS zostały zamieszczone zasoby dedykowane wspomnianej grupie studentów. Jednocześnie, dla potrzeb wykładowców przygotowano „Zestaw informacyjny” obejmujący materiał dotyczące e-learningu, w tym dokumenty formalno-prawne⁷ (Rycina 1).

Zasoby obejmują również „*E-learningowy kurs świadomości wielokulturowej*”, wykonany w standardzie SCORM, zakończony testem obejmującym 20 pytań. Udostępnienie tego kursu jest elementem wdrażania rozwiązań e-learningowych dla potrzeb procesu kształcenia Uczelni. Kluczowym elementem było wyko-

⁷ W zasobie znajdują się między innymi: rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 roku, z 31 października 2007 roku, z 9 maja 2008 roku, z 2 listopada 2011 roku, *Poradnik dla projektujących kursy e-learningowe* autorstwa Wiesława Przybyły oraz Magdaleny Ratalewskiej z 2012 roku, artykuł „*E-learning a ustawa o ochronie danych osobowych*” autorstwa Krzysztofa Lichego oraz Piotra Lipińskiego, dokument *Ocena zajęć dydaktycznych prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość* – opracowanie przygotowane przez Stowarzyszenie E-learningu Akademickiego dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej 7 listopada 2013 roku, prezentacja PPT *Kształcenie na odległość. Podstawowe zagadnienia z metodyki*.

nanie przez autora niniejszego artykułu autoryzowanego tłumaczenia, z języka angielskiego na polski, kursu „*Introduction to Culture Awareness – ICA*”.

Rycina 1. Zrzuty ekranowe z platformy LMS ILIAS e-nwsp.bialystok.pl (logowanie, zasoby i zestaw informacyjny)

Źródło: własne [Dostęp: 12.02.2017].

Jak wynika z założeń, celem kursu jest podniesienie poziomu indywidualnej świadomości wielokulturowej oraz umożliwienie zrozumienie istoty tego zjawiska. To także przedstawienie palety różnych kwestii o znaczeniu kulturowym, które codziennie wywierają wpływ na każdą jednostkę. Struktura kursu bazuje na sześciu dniach tygodnia, od poniedziałku do soboty, zaś każdy dzień stanowi jedną lekcję. Każda lekcja obejmuje różne kwestie przedstawione w formie studiów przypadków (pytania z jedną odpowiedzią poprawną). Zgodnie z zasadami nauczania, natychmiastowa informacja zwrotna ma na celu optymalne przyswojenie materiału. Po każdej lekcji/dniu można zapoznać się z komentarzem do pytań. Kurs kończy się testem składającym się z 20 pytań. Po ukończeniu kursu, absolwent powinien:

1. lepiej zrozumieć, jak świadomość istnienia odmiennych kultur oraz różnic kulturowych może poprawić relacje międzyludzkie,
2. określić przeszkody na drodze do skutecznej komunikacji międzykulturowej,
3. wykorzystać umiejętności komunikacyjne do właściwego zachowania się w środowisku międzynarodowym,
4. definiować podstawowe terminy dotyczące sfery świadomości wielokulturowej. Ostatnim elementem, po pozytywnym zaliczeniu testu, jest wygenerowanie przez LMS ILIAS indywidualnego certyfikatu, zawierającego imię i nazwisko osoby, datę ukończenia oraz przypisany kod QR. Średni czas realizacji kursu wynosi około czterech godzin.

Możliwość dostępu oraz przetłumaczenia kursu była możliwa na bazie zasad oraz procedur dotyczących dystrybucji produktów e-learningowych, wykonanych na potrzeby kształcenia i szkolenia w państwach NATO. Jak interesująco stwierdza prof. dr Hartmut Keil we wstępie do kursu: *wszyscy mamy świadomość, że jesteśmy poddawani wpływowi informacji, jakie są przekazywane za pomocą środków masowej informacji, przez przyjaciół, tworząc obrazy w naszym umyśle. Dotyczą innych ludzi, względnie innych społeczeństw. Często nie odpowiadają prawdzie, tworząc stereotypy, które bardzo trudno wyeliminować. Szczególnie wtedy, kiedy nie mamy wiedzy na temat społeczeństwa, którego to dotyczy. W ostatnich latach, z powodu wojny toczonej w Afganistanie, stajemy się coraz bardziej świadomi tego, jak mało posiadamy wiedzy o innych cywilizacjach czy innych krajach. Czasem jest zbyt późno. Kiedy rozpoczynamy operacje, napotykamy na inne obyczaje oraz postawy. Jest za późno, aby właściwie reagować. Kiedy wchodzi w grę niezrozumienie, to należy liczyć się z poważnymi konsekwencjami. Dlatego myślę, że posiadanie świadomości przed wyjazdem w misję, czy udaniem się w inne regiony, ważne znaczenia ma wyeliminowanie stereotypów. Kiedy gdzieś zaczynamy prowadzić działania, organizujemy wizyty to musimy być do tego dobrze przygotowani. Po to, aby spotykać się z ludźmi którzy czytają znaki i gesty w inny sposób niż czyni to nasze własne społeczeństwo. Dlatego ważne jest, aby prowadzić na ten temat studia, szkolenia przez instruk-*

torów, na temat tego jak reagować jak się zachowywać. To prawie tak samo jak w służbie dyplomatycznej. Ponieważ dyplomaci są starannie przygotowywani do swej roli, zanim zostają skierowani za granicę. Myślę, że jest naszą swoistą powinnością, zwłaszcza w czasach, kiedy mówimy o globalizacji, która obejmuje nas coraz mocniej np. jako globalna gospodarka. Międzynarodowe kontakty handlowe stanowią przesłankę występowania sytuacji, w których musimy znać zwyczaje panujące w innych krajach. Musimy być na to gotowi. Rozumieć oraz wiedzieć jak reagować na różnice wielokulturowe, kiedy się pojawią⁸.

Przedstawione w artykule rozważania mogą stanowić podstawę wniosku, że zasadnym jest podjęcie działań, które spowodują, że e-learning będzie wykorzystywany jako jedna z form kształcenia, uzupełniająca obecną ofertę edukacyjną Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego NWSP w Białymstoku. Będzie to stanowiło punkt wyjścia ew. docelowego określenia przez władze Uczelni zasad dotyczących organizowania oraz prowadzenia zajęć e-learningowych w NWSP (kompetencje merytoryczne, kryteria rozliczania zajęć przez wykładowców, jak i zaliczanie ich studentom). Kolejnym elementem powinno być stworzenie warunków do tworzenia kursów oraz zastępowanie pojedynczych wykładów stacjonarnych wykładami e-learning, wzbogacanie kierunków studiów formami online.

Implementacja platformy LMS ILIAS, może umożliwić stworzenie środowiska NWSP warunków wspierających szybką komunikację i wymianę wiedzy. Ponadto będzie możliwa współpraca z uczelniami krajowymi i zagranicznymi oraz partnerskimi instytucjami w ramach formuły e-learningu polegająca na przykład na wymianie doświadczeń oraz materiałów/kursów. Istotne jest także poszukiwanie nowych rozwiązań organizacyjnych, technicznych i finansowych mających na celu rozwój i utrzymanie wysokiego poziomu kursów/studiów w ramach formuły e-learningowej w Uczelni. Docelowo warto rozważyć utworzenie Centrum E-learningu w celu wdrażania, na miarę potrzeb oraz możliwości, rozwiązań e-learningowych, zgodnie ze światowymi tren-

⁸ Wypowiedź stanowi tłumaczenie na język polski oryginalnego materiału filmowego w języku angielskim – przyp. aut.

dami oraz do współpracy z zapleczem dydaktycznym i administracyjnym Uczelni.

Przeto jako postulat należy postrzegać cel strategiczny: *e-learning jako uzupełniająca forma kształcenia, poszerzająca ofertę edukacyjną oraz zwiększająca potencjał wizerunkowy NWSP*. W tym kontekście, uwarunkowania celu strategicznego wizja/misja/ implementacja, to:

1. wzbogacenie programów kształcenia o wiedzę z dziedzin uzupełniających/wzmacniających bieżącą ofertę edukacyjną, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień proobronnych, bezpieczeństwa cyberprzestrzeni oraz nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT). Pozyskanie nowych studentów oraz słuchaczy, nie związanych geoprzestrzennie z Białymstokiem lub Polską. Uruchomienie studiów w formacie „dwóch dyplomów”, w tym z partnerami zagranicznymi, ze szczególnym uwzględnieniem Białorusi lub Ukrainy,

2. potencjał związany z rozpoznawalnością marki lidera uczelni wyższych regionu, implementujących innowacyjne formy oraz metody edukacyjne,

3. podniesienie prestiżu na forum krajowym i międzynarodowym.

Rodzi to potrzebę uwzględniania następujących elementów:

- podjęcie działań, które spowodują, że e-learning będzie wykorzystywany jako jedna z form kształcenia, uzupełniając obecną ofertę edukacyjną,
- określenie przez władze Uczelni zasad dotyczących organizowania oraz prowadzenia zajęć e-learningowych (kompetencje merytoryczne, kryteria rozliczania zajęć przez wykładowców, jak i zaliczanie ich studentom),
- tworzenie kursów oraz zastępowanie pojedynczych wykładów stacjonarnych wykładami e-learning, wzbogacanie kierunków studiów formami online,
- implementacja platformy LMS ILIAS, umożliwiającej stworzenie środowisku NWSP warunków wspierających szybką komunikację i wymianę wiedzy,
- współpraca z uczelniami krajowymi i zagranicznymi oraz partnerskimi instytucjami w ramach formuły e-learningu. Wymiana doświadczeń oraz materiałów/kursów,

- poszukiwanie nowych rozwiązań organizacyjnych, technicznych i finansowych mających na celu rozwój i utrzymanie wysokiego poziomu kursów/studiów w ramach formuły e-learningowej w Uczelni,
- utworzenie Centrum E-learningu w celu wdrażania, na miarę potrzeb oraz możliwości, rozwiązań e-learningowych, zgodnie ze światowymi trendami oraz do współpracy z zapleczem dydaktycznym i administracyjnym Uczelni (np. z podstawowymi jednostkami organizacyjnymi oraz centrami i działami).

Jako potencjalne zagrożenia w realizacji programu należy upatrywać takie elementy jak mała aktywność kadry dydaktycznej i niewspółmierny rozwój infrastruktury informatycznej (IT) wraz z wdrażaniem e-learningu (sieć Internet, serwery, programy narzędziowe dla administratorów e-learning oraz kadry dydaktycznej).

Z kolei jako potencjalne okoliczności sprzyjające realizacji projektu należy postrzegać: (1) bardzo niskie koszty kształcenia i szkolenia oraz administrowania. (2) powszechność zastosowania, poprzez niskie wymagania sprzętowo-programowe po stronie użytkownika (łącze internetowe, przeglądarka WWW), (3) bogatą gamę bezpłatnego oprogramowania wspierającego e-learning, (4) przychylność wielu instytucji i uczelni dla rozwoju tej formy kształcenia.

Bibliografia

Opracowania:

1. Gawliczek P., *Rola komunikacji strategicznej w kreowaniu wizerunku NATO. Refleksje po szczycie w Warszawie*, „Zagadnienia Społeczne” 2016, nr 2 (6), s. 302-314.
2. Lichy K., Lipiński P., *E-learning a ustawa o ochronie danych osobowych*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej” 2014, nr 37.
3. *Metodyka kształcenia na odległość w Akademii Obrony Narodowej*, projekt opracowany w Wydziale Kształcenia na Odległość AON, Warszawa 2013, maszynopis.

4. *Ocena zajęć dydaktycznych prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość* – opracowanie przygotowane przez Stowarzyszenie E-learningu Akademickiego dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej 7 listopada 2013 roku – maszynopis.
5. Przybyła W., Ratalewska M., *Poradnik dla projektujących kursy e-learningowe*, KOWEZU Warszawa 2012.
6. Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 roku, z 31 października 2007 roku, z 9 maja 2008 roku, z 2 listopada 2011 roku w sprawie warunków jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Zasoby internetowe:

1. Dominick J., *Ready or Not - PDAs in the Classroom*, „Syllabus” 2002, tom 9, nr 1, [Dostęp: 12.02.2017], <<http://www.campus-technology.com/article.asp?id=6705>>.
2. Jukes I., *Understanding Digital Kids (DKs): Teaching and Learning in the New Digital Landscape*, the InfoSavvy Group, 2005, [Dostęp: 12.02.2017], <<http://www.thecommittedsardine.net/infosavvy/education/handouts/it.pdf>>.
3. [Dostęp: 12.02.2017], <http://www.ilias.de/docu/ilias.php?ref_id=3444&record_id=1849&cmd=renderRecord&cmdClass=ildatacollecti onrecordviewgui&cmdNode=au:xe:xd&baseClass=ilRepositoryGUI>.

PROF. ZW. DR HAB. STANISŁAW PIKULSKI (6 GRUDNIA 1945 – 23 GRUDNIA 2016)

Urodził się 6 grudnia 1945 roku w Charbinowicach. W 1968 roku ukończył studia prawnicze, uzyskując tytuł magistra prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W 1982 roku na tym samym wydziale na podstawie rozprawy *Przestępstwo szpiegostwa w teorii i praktyce* uzyskał stopień doktora nauk prawnych. Kolejnym krokiem na drodze rozwoju naukowego było nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w 1994 roku przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w zakresie prawa w specjalności prawo karne na podstawie rozprawy *Zabójstwo z zazdrości*. W 2002 roku Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zdecydowała o nadaniu ówczesnemu dr hab. tytułu profesora nauk prawnych.

Praca naukowo-dydaktyczna Stanisława Pikulskiego, która przyniosła Mu kolejne stopnie naukowe oraz tytuł profesora, rozpoczęła się w Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie, w Instytucie Kryminalistyki i Kryminologii, gdzie pełnił funkcję kierownika Zakładu Przestępczości Gospodarczej. Następnie na Wydziale Bezpieczeństwa Państwa był prodziekanem ds. naukowych.

Po rozwiązaniu Akademii Spraw Wewnętrznych został zatrudniony w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. W latach 1994–1996 sprawował tam funkcję wicedyrektora Inspektoratu Nadzoru i Kontroli, a od roku 1997 do 1999 kierował, jako dyrektor

Departamentem Prawnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Pracę administracyjną łączył w tym czasie z działalnością naukowo-dydaktyczną. W latach 1996–1998 pracował na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Wydziale Informatyki i Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej oraz równolegle był zatrudniony na Wydziale Prawa w Białymstoku, filii Uniwersytetu Warszawskiego.

W karierze zawodowej Profesor Stanisław Pikulski był też związany z Niepaństwową Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Białymstoku, w której w roku 1999 pełnił funkcję rektora. Podobne stanowisko piastował w latach 2002–2006 w Wyższej Szkole Euroregionalnej w Józefowie.

Podstawowa aktywność akademicka Profesora Stanisława Pikulskiego miała jednak miejsce w Olsztynie. W lutym 1998 r. podjął pracę w Instytucie Prawa i Administracji w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie, która w 1999 r. weszła w skład Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Po powołaniu Uniwersytetu, Profesor S. Pikulski pełnił funkcję prodziekana na Wydziale Zarządzania i Administracji. Jednocześnie rektor UWM Prof. Ryszard Górecki powierzył Mu obowiązki pełnomocnika ds. utworzenia Wydziału Prawa i Administracji. Misję tę zrealizował 10 lipca 2001 r., kiedy Senat UWM zdecydował o wyodrębnieniu z dniem 1 września Wydziału Prawa i Administracji.

Prof. S. Pikulski został jednocześnie jego pierwszym dziekanem. Funkcję tę pełnił do roku 2008 oraz ponownie w latach 2013–2016. Do roku 2014 kierował również Katedrą Prawa Karnego Materialnego. Dbał przy tym nieustannie o rozwój naukowy pracowników całego Wydziału Prawa i Administracji UWM, nie ograniczając się przy tym wyłącznie do dobrych rad, ale także podejmując konkretne i skuteczne działania. W wyniku jego osobistych starań, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w 2008 r. uzyskał prawo do nadawania stopnia doktora nauk prawnych, a w roku 2015 do nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych. Natomiast od roku akademickiego 2015/2016 na Wydziale zostały uruchomione studia trzeciego stopnia – doktoranckie w zakresie prawa.

Profesor Stanisław Pikulski był promotorem ponad 35 doktorów nauk prawnych, występował w roli recenzenta w sześciu przewodach habilitacyjnych oraz w trzech przewodach na tytuł profesora, jak również opiniował cztery osoby do zatrudnienia na stanowisko profesora na uniwersytecie. Ponadto występował w trzech patronatach w roli recenzenta o nadanie tytułu doktora honoris causa. Posiadał także znaczący dorobek naukowy. Był autorem cenionych publikacji naukowych, wystąpień na konferencjach naukowych oraz kierownikiem grantów badawczych finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Tak znaczący dorobek łączył z praktyką prawniczą, wykonując zawód radcy prawnego. Odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi w 1979 roku i Złotym Krzyżem Zasługi w 1986 roku. Ponadto w 1990 roku Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 2001 roku Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł 23 grudnia 2016 r.

Prof. zw. dr hab. Piotr Majer

ZgSp/18.02.2017/30.06.2017/09

Dr Hanna Hamer

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**KONFERENCJA NAUKOWA:
„MARIHUANA – LEK CZY ZAGROŻENIE?”
Warszawa, 8 grudnia 2016**

Konferencję zorganizowaną przez Naczelną Radę Lekarską (NRL) w Warszawie otworzył jej prezes, dr n. med. Maciej Hamankiewicz. Po przywitaniu licznych gości obrady poprowadziła wiceprezes NRL lek. Zyta Kaźmierczak-Zagórska.

Merytorycznie jako pierwszy zabrał głos prof. dr hab. n. med. Stanisław Czuczwar z Katedry i Zakładu Patofizjologii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, w wykształcenia farmakolog, omawiając perspektywy leczniczego zastosowania kannabinoidów (zawartych w marihuanie). Zaczął od opisu pozytywnego efektu stosowania leku z konopi (bez uzależniającego THC), którym udało się lekarzom w Wielkiej Brytanii zahamować rozwój padaczki. Następnie podkreślił, że, jak wynika z przeprowadzonych tam badań klinicznych, medyczna marihuana leczy skutecznie nie tylko padaczkę lekooporną u dzieci i dorosłych, ale także: bóle onkologiczne i neuropatyczne, spastyczność w stwardnieniu rozsianym i chorobie Parkinsona, pomocna jest też w terapii schizofrenii i chorobie Alzheimera. Jednocześnie porównał ostroż-

ne zalecenia neurologów (66% jest za stosowaniem medycznej marihuany) z optymizmem pacjentów (98% jest na TAK).

Kolejna prelegentka, prof. dr hab. n. med. Barbara Steinborn z Katedry i Kliniki Neurologii Wieku Rozwojowego Uniwersytetu Medycznego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu skupiła się na stosowaniu marihuany u osób przed osiągnięciem dorosłości. Neurologrzy kliniczni zalecają intensywniejsze prowadzenie badań klinicznych, stwierdzając jednocześnie zdecydowaną poprawę u dzieci z epilepsją leczonych *sativexem* (lek dopuszczony w Polsce) – ze 100 napadów dziennie udało się „zejść” do 5-6. Skuteczność leku wzrastała przy stosowaniu 30-50 mg na 1 kg masy ciała (wcześniej dawka wynosiła 20 mg/1 kg). To bardzo duży sukces. Stwierdzono też objawy niepożądane: senność, utratę apetytu i biegunkę. Zgodnie ze stanowiskiem Amerykańskiego Towarzystwa Padaczkowego, które wspiera badania kliniczne, lek o nazwie *epidiollex* będzie w 2017 roku oficjalnie zarejestrowany w USA.

Dr hab. n. med. Joanna Jędrzejczak z Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego zwróciła uwagę na niebezpieczne dalekosiężne skutki stosowania medycznej marihuany: upośledzenie pamięci i obniżenie ilorazu inteligencji. Podkreśliła jednak, że padaczkę leczy ona w 84% przypadków, a pozostali chorzy deklarowali obniżenie poziomu stresu oraz poprawę snu i koncentracji. **Pozytywne skutki leczenia kannabinoidami odnotowano też przy wszelkich ostrych stanach zapalnych w organizmie.**

O polskich, niezwykle pozytywnych doświadczeniach w stosowaniu medycznej marihuany u osób terminalnie chorych, mówił, witany z ogromnym aplauzem, dr n. med. Jerzy Jarosz z Fundacji Hospicjum Onkologicznego Św. Krzysztofa w Warszawie. Podkreślał, że umierający ludzie nie chcą czekać na wyniki wieloletnich badań klinicznych i on nie czuje się uprawniony do odmawiania im pomocy. Zgromadzeni na sali lekarze też byli zdania, że w sytuacji tej grupy chorych, należy zezwolić – wbrew polskiemu prawu – na wyjątek, i leczenie ich medyczną marihuaną, znoszącą bóle i podnoszącą jakość życia w tych ostatnich dniach. Założony przez dra Jarosza Punkt Konsultacyjny przy hospicjum, odwiedzany przez tysiące ciężko chorych ludzi, cieszy się niesłabnącym powodzeniem. Dr J. Jarosz podkreślał, że ist-

nieje potrzeba ulżenia umierającym w bólu, a ograniczanie cierpienia medyczną marihuaną jest możliwe, potrzebne, humanistyczne i jest powinnością lekarza. *Primum non nocere...* Zaprotestował też przeciwko traktowaniu umierających, leczących się na własną rękę, jak przestępców. Przypomniwał, że medyczna marihuana jest powszechnie stosowana np. w Holandii i Izraelu (w przypadkach, gdy zawodzą inne leki) i nie stwierdza się wzrostu narkomanii z tego powodu. Podziękował też Naczelnej Izbie Lekarskiej za obronę dra Marka Bachańskiego z Centrum Zdrowia Dziecka, który za skuteczne leczenie medyczną marihuaną dzieci z padaczką, pod niejasnym pretekstem został wyrzucony z pracy. Miał też „zakaz dzielenia się w mediach swoimi doświadczeniami z terapii”! Sąd nakazał zmianę tej niesprawiedliwej decyzji i przywrócenie dra M. Bachańskiego do pracy. Problem opioidofobii w Polsce wśród wielu lekarzy powinien być przedmiotem powszechnej debaty i – jak podkreślił dr J. Jarosz – m.in. ta konferencja temu służy.

Następny prelegent – lekarz i sekretarz stanu z Ministerstwa Zdrowia Jarosław Pinkas, mówił długo o swoich osiągnięciach, stażu pracy i odpowiedzialności, pochylając się nad zagadnieniem zdrowia publicznego (???). Stwierdził, że marihuana to narkotyk zakazany prawnie w Polsce i należy osadzać w więzieniach wszystkich, którzy ją stosują. Uznał termin „medyczna marihuana” za nadużycie. Jego zdaniem rozbudzanie nadziei pacjentów jest nieetyczne. Powołał się na doniesienia z Australii i Nowej Zelandii, gdzie stwierdzono wzrost zażywania leków antydepresyjnych po stosowaniu marihuany (marihuany z THC, czyli z czynnikiem uzależniającym, którego medyczna marihuana jest pozbawiona – przypis Autorki). Dr J. Pinkas jest przeciwny uwolnieniu sprzedaży marihuany i w komisji sejmowej będzie za tym optował. Było to jedyne wystąpienie, które przez licznie zgromadzonych na sali lekarzy nie zostało nagrodzone brawami.

Prezes NRL M. Hamankiewicz zwrócił uwagę, że Kodeks Etyki Lekarskiej oraz Deklaracja Helsińska mówią zgodnie, że „należy przestrzegać zasad leczenia, ale medycyna jest sztuką”. Pacjent ma prawo zasięgać porady lekarza-eksperta, i gdy ten uzna, że wyczerpał inne środki, za zgodą bardzo cierpiącego pacjenta

można (tu cytata ze wspomnianych dwóch dokumentów): „zastosować interwencję o nieudowodnionej skuteczności”...

Dr n. społ. i humanist. Hanna Hamer z NWSW w Białymstoku zwróciła uwagę na trzy kwestie. Pierwsza z nich to różnica między „dawaniem fałszywej nadziei” typu „wszystko będzie dobrze, wyzdrowieje pan/i” a pomaganiem ciężko chorym ludziom w godnym odchodzeniu, m.in. w zmniejszaniu ich cierpienia przy pomocy medycznej marihuany, gdy inne leki nie dają już pozytywnego efektu. Druga sprawa to stosowanie przez wielu lekarzy podwójnych norm. Gdy są pytani (podczas szkoleń w Naczelnej Izbie Lekarskiej), czy gdyby byli nieuleczalnie chorzy i cierpieli z bólu zażywaliby medyczną marihuanę – gremialnie odpowiadają TAK. Pytani co ze stosowaniem tego leku wobec terminalnie chorych pacjentów – wahają się i wielu z nich podkreśla, że nie chcieliby mieć kłopotów. Sprawa trzecia – to mało znane – a szkoda – wyniki badań prof. Jerzego Vetulaniego z Uniwersytetu Jagiellońskiego, znanego nie tylko w Polsce neurobiologa i psychofarmakologa, który sprawdził, że osoby zażywające marihuanę w celach leczniczych NIE UZALEŻNIAJĄ SIĘ! W przeciwieństwie do tych, którzy robią to dla zabawy.

Ostatni prelegent dr hab. n. med. Adam Przybyłkowski z Centralnego Szpitala Klinicznego WUM zabrał głos jako farmakolog kliniczny, przeciwny stosowaniu w medycynie „wszelkich ziół”. Stwierdził oficjalnie, że obecnie w Polsce nie ma możliwości zarejestrowania marihuany w dowolnej postaci jako leku, bo musi minąć co najmniej 30 lat badań klinicznych, aby można mówić o skutkach ubocznych. Lek z marihuany zarejestrowano na świecie: w USA (w 33 stanach w różnych latach XXI wieku), w Kanadzie w 2000 r., w Holandii w 2003 roku, w Izraelu w 2006 roku, w Niemczech w 2009, w Republice Czeskiej w 2013 i w Urugwaju w 2013 roku. Urugwaj podał, że jest przeciwny pełnej dowolności stosowania wszelkich narkotyków w różnych postaciach, jest zwolennikiem depenalizacji za posiadanie marihuany.

Burzliwa dyskusja jaka wywiązała się po wystąpieniach dotyczyła głównie kontrowersji wokół rozpowszechniania książki „Marihuana leczy” oraz sporów w sprawie: legalizacja czy zakaz medycznej marihuany. Powszechne były jednak głosy za depenalizacją, z wyjątkiem sztywnego stanowiska przedstawiciela Mini-

sterstwa Zdrowia: „penalizacja powinna być nieuchronna”. Obrady zakończyła konferencja prasowa poprowadzona przez rzecznik Naczelnej Izby Lekarskiej w Warszawie panią Katarzynę Strzałkowską.

Anna Jurkowska

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**I STUDENCKIE SEMINARIUM NAUKOWE:
PATOLOGIE SPOŁECZNE
JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA
WEWNĘTRZNEGO
NIEPAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA
PEDAGOGICZNA,
Białystok, 11 grudnia 2016**

Dnia 11 grudnia 2016 r. w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku odbyło się I Studenckie Seminarium Naukowe *Patologie społeczne jako zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego*. Organizatorami seminarium byli studenci III roku Pedagogiki (Resocjalizacja 2014–2017) a opiekę merytoryczną sprawowała dr Grażyna Kędzierska. Obrady Seminarium odbywały się w języku polskim. Wygłoszono 9 referatów i przedstawiono pokaz wschodnich sztuk walki przy obecności licznie zebranych gości – nauczycieli i studentów NWSP (Aneks. Rycina 1).

Celem seminarium była przede wszystkim charakterystyka różnych rodzajów patologii społecznych w kontekście ich wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne. Różne odmiany bezpieczeństwa wewnętrznego pokazują, że wszystkie patologiczne zachowania społeczne mają silne przełożenie na bezpieczeństwo tak całego społeczeństwa, jak i osobiste każdego obywatela. Charakterystyka patologii społecznych miała uwzględnić przyczyny, skutki oraz wskazać drogę pomocy osobom, które swoim zachowaniem naru-

szają podstawowe normy etyczne oraz wyrządzają krzywdy społeczne.

Uroczystego otwarcia Seminarium oraz powitania gości i uczestników dokonał Rektor NWSP dr Marek Jasiński, prof. NWSP podkreślając dwa ważne elementy będące wyrazem organizowanego spotkania naukowego. Pierwszy element, to istotność podejmowanego zagadnienia, które w każdym aspekcie dociekania stanowi nieustanny punkt zainteresowania całego społeczeństwa. Drugi podkreślony przez Pana Rektora element, to znaczenie dla NWSP samodzielnego organizowania przez studentów imprezy o wydźwięku naukowym. Z życzeniami owocnych obrad Pan Rektor otworzył zgromadzenie (Aneks. Rycina 2).

Organizacyjnie obrady podzielono na trzy sesje. Pierwszej sesji przewodniczyli dr Zbigniew Siemak i studentka Patrycja Kiczuk. Krótkiego wprowadzenia w tematykę Seminarium dokonała dr Grażyna Kędzierska.

Następnie dr Katarzyna Kmieć – gość z Warszawy – przedstawiła interesujący referat na temat *Prostytucja w Polsce*. Działalność Pani Doktor koncentruje się na organizowaniu pomocy dla dziewcząt i kobiet znajdujących się w sytuacjach kryzysowych, szczególnie dla ofiar przemocy, handlu ludźmi i przymuszonej prostytucji. Po obszernej wypowiedzi, popartej licznymi slajdami w prezentacji, wywiązała się krótka dyskusja, w czasie której dr Katarzyna Kmieć wyczerpująco odpowiadała na wszystkie pytania. Sesję zakończyło wystąpienie studentki Anny Deji, która wspólnie z Zenaidą Profiruk przygotowała omówienie zjawiska znanego jako *Handel ludźmi*. Prelegentka w bardzo zaangażowany i ekspresyjny, ale także dokładny i wyczerpujący sposób zaprezentowała zagrożenie będące współczesną formą niewolnictwa, wyzysku ludzi, niezależnie od płci i wieku. W konkluzji, współautorki referatu wskazały jakie są formy pomocy oraz przeciwdziałania temu zjawisku.

Po przerwie kawowej w prezydium Seminarium zasiadły mgr Izabela Kaczyńska i studentka Anna Deja. Sesję rozpoczął zajmujący referat pod tytułem *Samobójstwa na terenie województwa podlaskiego*, przygotowany przez Patrycję Kiczuk i Wioletę Gosiewską. Studentki przedstawiły w nim statystykę, powody samobójstw oraz wskazały miejsca, gdzie osoby dotknięte takim

problem mogą znaleźć pomoc. W drugim referacie tej sesji *Alkoholizm w rodzinie* Katarzyna Cichowska i Ewelina Przekop pokazały przykład rodziny dotkniętej tą patologią, wzajemne relacje członków rodziny i kłopoty dnia codziennego. Referat został przygotowany na bazie badania przypadku, z którym osobiście zetknęła się jedna z autorek. Zdaniem Autorek referatu dostępne dane statystyczne pokazują skalę rozpowszechnienia problemu alkoholowego w Polsce, i to jak wiele osób potrzebuje wsparcia i pomocy. Następnie Panie prowadzące sesję zapowiedziały wystąpienie pod tytułem *Przeciwdziałanie przemocy wobec dziecka w rodzinie*. To kolejna kwestia, która budzi wiele kontrowersji w polskim społeczeństwie. Autorki Joanna Ławska i Sylwia Raciborska w wnikliwie omówiły temat, pomogły poznać mechanizmy wsparcia i sposoby przeciwdziałania przemocy wobec dzieci. Drugą sesję zakończyła krótka wprowadzająca prezentacja Edyty Łuczaj i Agaty Roszkowskiej – *Znaczenie sportów walki w zapewnieniu bezpieczeństwa osobistego*. Studentki na żywo zilustrowały informacje zawarte w prezentacji, przeprowadzając pokaz walki judo na macie rozłożonej w foyer Uczelni (Aneks. Rycina 3).

W trzeciej sesji kierowanej przez dr Agatę Jacewicz i studentkę Wioletę Gosiewską pierwszy referat *Przyczyny prostytucji* (autorzy Mariola Kot i Adam Staciwa) kontynuował tematykę podjętą w pierwszej sesji. Adam Staciwa wygłosił referat, wspomagany prezentacją, o przyczynach prostytucji. Pomimo, że na początku gość seminarium dr Katarzyna Kmiec szeroko omówiła problem prostytucji to jednak do etiologii prostytucji nie odniosła się tak szczegółowo. Jest to bardzo ważne zagadnienie, ponieważ po poznaniu i zrozumieniu przyczyn można skutecznie działać i pomagać osobom zajmującym się tym procederem.

W kręgu zainteresowania następnego prelegenta także znalazła się etiologia ale innej patologii społecznej. Robert Balun i Marcin Oliszewicz opracowali zagadnienie *Przyczyny narkomanii wśród młodzieży w Polsce*. Robert Balun dokładnie przedstawił analizę danych statystycznych z zakresu problematyki narkotyków i narkomanii oraz przyczyny i skutki tego uzależnienia.

Na zakończenie trzeciej sesji, ale także całego seminarium, Martyna Lupa zajęła wszystkich tematyką *Zaburzenia zachowania u osób dotkniętych problemem hazardu*. Był to problem – jak

się okazało – najmniej znany słuchaczom, dlatego tym bardziej spotkał się z dużym zainteresowaniem.

Po wygłoszeniu ostatniego referatu dr Agata Jacewicz podziękowała za wszystkie wygłoszone referaty, skomentowała ostatnie prezentacje oraz zachęciła do dyskusji (Aneks. Rycina 4). Okazało się, że wiele osób miało niezwykle interesujące pytania do osób opracowujących referaty. Odpowiedzi poszerzały przekazane już wcześniej wiadomości. Szczególnie w pamięci uczestników pozostanie dyskusja na temat pomocy osobom wykazującym symptomy samobójcze. Wśród dyskutujących znalazły się osoby, które potrafiły wskazać konkretne miejsca pomocy na terenie województwa podlaskiego.

Pani dr Grażyna Kędzierska podsumowała seminarium, podziękowała uczestnikom i jeszcze raz przypomniała jak ważnymi tematami zajmowali się wszyscy referenci podczas spotkania. Patologie społeczne w skali krajowej jak i globalnej niosą za sobą wiele zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Dlatego istnieją instytucje, których zadaniem jest gwarantowanie praw obywatelskich. Aby zmniejszyć, chociaż w minimalnym stopniu, zagrożenia płynące z występowania patologii społecznych należy rozmawiać i uświadamiać całe społeczeństwo. Pewne jest, że nikt nie może być obojętny na dziejące się wokół niego zdarzenia a tego typu studenckie seminaria spełniają istotną rolę w rozwijaniu wrażliwości i aktywności przyszłych pedagogów, psychologów i pracowników socjalnych, którzy po ukończeniu Uczelni będą w pełni wykwalifikowaną kadrą pracowniczą o profesjonalnym podejściu do wykonywanych zawodów i pełnionych ról społecznych.

Dr Agata Jacewicz

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**OBCHODY 20-LECIA DZIAŁALNOŚCI
NIEPAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY
PEDAGOGICZNEJ W BIAŁYMSTOKU,
17 grudnia 2016**

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku 17 grudnia 2016 roku obchodziła uroczystości Jubileuszu 20-lecia swojej działalności. W tym dniu w Auli zgromadzili się Goście, pracownicy naukowcy, dydaktyczni, administracyjni Uczelni, jej studenci oraz absolwenci.

**Program Uroczystości Obchodów XX-lecia działalności
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku
w dniu 17 grudnia 2016 r.**

- 10³⁰ – 10⁴⁰ Powitanie gości – JM Rektor dr Marek Jasiński
10⁴⁰ – 10⁵⁰ Występ Chóru *Esperimento* – pieśń *Gaude Mater*
10⁵⁰ – 11¹⁰ *Geneza powstania Niepaństwowej Wyższej Szkoły
Pedagogicznej – Założyciel Pani Leontyna Jakoniuk*
11¹⁰ – 11³⁰ Wystąpienia byłych Rektorów i obecnego Rektora
11³⁰ – 12¹⁵ *Kierunki działań w badaniach naukowych*
– Kierownicy Katedr i Zakładu
12¹⁵ – 12³⁰ Występ Chóru *Esperimento*
12³⁰ – 12⁴⁵ *Praca studentów NWSP na rzecz środowiska lokalnego*
– Dziekan Wydziału dr Agata Jacewicz
12⁴⁵ – 13⁰⁰ Wręczenie Gościom okolicznościowych upominków
13⁰⁰ – 13¹⁵ Występ Chóru *Esperimento*
13¹⁵ – 14⁰⁰ Spotkanie koktajlowe z Władzami i Kadrami Uczelni

Zaproszenie na jubileuszową uroczystość przyjęli: ks. bp dr hab. Henryk Ciereszko – Wikariusz Generalny Archidiecezji Białostockiej, Dyrektor Zakładu Karnego w Białymstoku płk Piotr Kondraciuk, Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Białymstoku nadkom. Paweł Zabrocki, przedstawiciele ośrodków naukowych z Lublina, Warszawy, Olsztyna, Białegostoku, interesariusze zewnętrzni, przedstawiciele pracodawców, środowisk lokalnych współpracujących z Uczelnią, emerytowani nauczyciele akademicy i inni pracownicy. Wszystkich uczestników uroczystości powitał JM Rektor dr Marek Jasiński, prof. NWSP w Białymstoku. Jego Magnificencja odczytał także okolicznościowy list od Wiceprezesa Rady Ministrów Jarosława Gowina, ponieważ Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego nie mógł osobiście wziąć udziału w uroczystości. Obchody Jubileuszu Uczelni rozpoczęła Pieśń hymniczna *Gaude, Mater Polonia* w wykonaniu Zespołu Wokalnego *Esperimento* z Młodzieżowego Domu Kultury w Białymstoku pod batutą Barbary Kornackiej.

Uczelnia od 1996 roku przez swoją bogatą działalność naukowo-badawczą oraz dydaktyczną wpisała się nie tylko w krajobraz akademicki Białegostoku, ale całego regionu północno-wschodniej Polski. Na przestrzeni dwóch minionych dekad, na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, pierwszego i drugiego stopnia, jednolitych studiach magisterskich oraz studiach podyplomowych na kierunkach pedagogika, praca socjalna, bezpieczeństwo wewnętrzne oraz psychologia wykształciło się tutaj prawie 9 tys. osób.

Każdy jubileusz skłania do przemyśleń, jako czas przywołania pamięcią najważniejszych wydarzeń. Pani Kanclerz, a zarazem pierwszy założyciel NWSP w Białymstoku, Leontyna Jakoniuk przypomniała genezę powstania Uczelni. Zawsze chciałam być nauczycielką w przedszkolu, ale nie udało się ponieważ na egzaminie tak się denerwowałam, że nie zdałam egzaminu ze śpiewu – zaczęła swoje wystąpienie Pani Kanclerz. Zostałam więc pracownikiem Wydziału Oświaty i Wychowania Urzędu Miasta w Białymstoku. Po 20 latach pracy w tym Wydziale powołano mnie na stanowisko Dyrektora Miejskiego Zespołu Obsługi Przedszkoli. Zespołowi podlegało w tym czasie 78 przedszkoli. Jako przełożony wielu nauczycieli przedszkolnych zauważyłam

wtedy, że tylko 1/3 nauczycieli ma ukończone studia. Ponieważ dążyłam do profesjonalizmu w pracy zawodowej, więc w takiej sytuacji powstał zamysł stworzenia pozostałym nauczycielom możliwości wszechstronnego doksztalcenia się. Zakiełkowała mi myśl o utworzeniu odpowiedniej szkoły wyższej. Rozpoczęłam przygotowania zbierając możliwe informacje i nawiązując różne kontakty. Trwało to dwa lata – od 1993 do 1995 roku. W tym czasie pozyskałam kadre dydaktyczną z Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie i dzisiejszego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (wtedy Wyższa Szkoła Pedagogiczna) w Olsztynie. Wśród nauczycieli gotowych do współpracy – tak jak marzyłam – byli wysoko kwalifikowani dydaktycy z zakresu plastyki i muzyki. Udało mi się także nawiązać ściśle kontakty z aktorami Białostockiego Teatru Lalek. Wreszcie w 1995 roku uznałam, że należy zakończyć przygotowania i przejść do działania. Po uzyskaniu pozytywnej oceny Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego do Ministerstwa Edukacji Narodowej złożyłam wniosek o utworzenie Uczelni i uzyskałam uprawnienia do otwarcia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej z dniem 1 września 1996 roku. Powstały kierunki pedagogika wczesnoszkolna z edukacją artystyczną oraz praca socjalna z resocjalizacją. W pierwszym roku istnienia Szkoły przyjęliśmy 150! osób co świadczy o ogromnym zapotrzebowaniu na takie kształceniu w regionie podlaskim. W roku 1998 na kierunku pedagogika powstała specjalizacja wychowanie obronne z problematyką przestępczości (która została wygaszona dopiero w roku 2017), a która właściwie do końca cieszyła się dużą popularnością wśród kandydatów na studia. Studiowali tę specjalność głównie przedstawiciele służb mundurowych. W latach od 1996 do 1999 – wraca pamięcią Pani Leontyna Jakoniuk – byłam Rektorem NWSP, a później równocześnie Kanclerzem, Założycielem i Pełnomocnikiem Rektora. Przy tak sporej ilości pracy w 2007 roku przekazałam prawa założyciela synowi Adamowi Jakoniukowi – zakończyła swoje wspomnienia Pani Kanclerz Leontyna Jakoniuk.

Senat Uczelni w imieniu pracowników uhonorował Panią Kanclerz albumem z pamiątkowym wpisem. W imieniu Senatu Uczelni Pani Kanclerz Leontynie Jakoniuk życzenia złożyli JM Rektor dr Marek Jasiński i Dziekan dr Agata Jacewicz.

Swoje wspomnienia i refleksje dotyczące pracy i współpracy, etapów rozwoju Uczelni oraz życzenia na ręce JM Rektora dra Marka Jasińskiego przekazali byli Rektorzy prof. zw. dr hab. Lesław Hostyński i dr hab. Eugeniusz Łapiński, prof. NWSP.

W dalszej części Jubileuszu głos zabrali dr hab. Agata Popławska, prof. NWSP (Kierownik Katedry Pedagogiki), prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska (Kierownik Katedry Psychologii) oraz dr Zbigniew Siemak (Kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego), prezentując pracę naukową i dydaktyczną oraz kreśląc kierunki działań związane z przyszłością NWSP.

Katedrę Pedagogiki zaprezentowała Pani Kierownik Katedry, dr hab. Agata Popławska, prof. NWSP. W chwili obecnej Katedra liczy 16 osób. Tematy badawcze podejmowane przez pracowników mieszczą się w obszarze pedagogiki społecznej, pedagogiki porównawczej, dydaktyki, pedagogiki personalistycznej, pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, pedagogiki resocjalizacyjnej, historii wychowania, pedeutologii i metodologii badań społecznych.

W Katedrze Pedagogiki przedmiotem badań były następujące zagadnienia:

- normatywna i opisowa metodologia badań społecznych,
- sytuacja życiowa współczesnej rodziny,
- polityka edukacyjna i reformy szkolnictwa różnych szczebli,
- proces socjalizacji młodzieży,
- zasób słownictwa dzieci, postawy proekologiczne i rola nauczyciela w poznawaniu świata przyrody,
- filozoficzno-etyczne aspekty współczesnych przemian społeczno-kulturowych,
- pamięć społeczna „wpisana” w przestrzeń miasta w perspektywie pedagogicznej,
- kompetencje (pożądane i posiadane) uczestników procesu kształcenia tj. nauczycieli i uczniów,
- uczniowska konspiracja niepodległościowa na Białostocczyźnie 1945–1956,
- biografie wybitnych osób z wiązanych z Podlasiem,
- starzenie się i starość,

- sukces zawodowy doktorantów.

Badania były prowadzone różnymi metodami na terenie województw: podlaskiego, lubelskiego i warmińsko-mazurskiego. Grupy badawcze to dzieci w wieku przedszkolnym, uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych, studenci, doktoranci, rodzice, nauczyciele oraz wychowawcy różnych placówek pozaszkolnych. W latach 2011-2016 Pracownicy Katedry opublikowali łącznie 189 prac, w tym pozycje zwarte – 8, książki redagowane – 3, rozdziały w monografiach wieloautorskich – 97, artykuły w czasopismach – 76, recenzje w czasopismach – 5. Wyniki analiz teoretycznych oraz prac badawczych były prezentowane na konferencjach zagranicznych i krajowych (międzynarodowych i ogólnopolskich), także organizowanych przez Katedrę w NWSP w Białymstoku jak np.

- I Seminarium Pedagogiczne *Edukacja – nauczyciel – uczeń w zmieniającym się społeczeństwie* Białystok 20 maja 2011,
- Konferencja naukowa *W trosce o współczesną rodzinę, teoria, badania, pomoc*, Białystok 29 marca 2012,
- II Seminarium Pedagogiczne z udziałem gości zagranicznych ze Słowacji, Czech i Białorusi *Edukacja – nauczyciel – uczeń/dziecko w zmieniającej się przestrzeni społecznej*, Białystok 29 maja 2015.

Prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska omówiła dokonania Katedry Psychologii, która w NWSP została utworzona w 2010 roku. Prof. Ewa Drozda-Senkowska kierownictwo Katedry sprawuje od września 2011 roku. Katedra liczy jedenastu pracowników dydaktyczno-naukowych. Pani Profesor Drozda-Senkowska jest też zatrudniona na Uniwersytecie Sorbona (Francja) na kierunku psychologia.

W okresie pięciu lat w Katedrze powstało laboratorium testów psychologicznych oraz baza danych pozwalająca pracownikom i studentom na dostęp do międzynarodowych publikacji.

Pracownicy katedry organizowali lub współorganizowali konferencje i seminaria:

- czerwiec 2011: Warsztaty naukowe na temat więzi społecznej,

- maj 2013: *Oblicza więzi społecznej. Ujęcie interdyscyplinarne,*
- maj 2014: *Zmieniająca się przestrzeń życia współczesnego człowieka – szanse, zagrożenia, wyzwania,*
- czerwiec 2016: *Od poszanowania inności do obojętności – wizerunek tolerancji we współczesnym świecie.*

Tematyka tych konferencji była ściśle związana z indywidualnymi programami badawczymi pracowników Katedry. Realizowane badania skupiają się na zagadnieniach więzi społecznej, relacjach między grupami oraz tolerancji. Efekty naukowych dociekań umożliwiały aktywny udział pracowników w licznych konferencjach naukowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, w programie ERASMUS oraz publikowanie na łamach różnego rodzaju czasopism. Członkowie Katedry opublikowali 20 artykułów w pismach naukowych, 30 rozdziałów w pozycjach wieloautorskich, 10 książek (autorskich lub współautorskich). Część z tych publikacji miała na celu szerzenie i popularyzację wiedzy psychologicznej.

W ostatnich dwóch latach bardzo rozwinęła się działalność Kół Naukowych, jednego pod kierunkiem dra Pawła Karpowicza, drugiego pod kierunkiem dr Joanny Nawrockiej. Podkreśla ona pracę Katedry na rzecz środowiska. Ciągłe są wzmacniane relacje, które zostały nawiązane z większością placówek przyjmujących studentów psychologii NWSP na praktyki.

Pracę Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w latach 2010–2016 przedstawił dr Zbigniew Siemak, Kierownik Zakładu. Zakład powstał w 2010 roku. Obecnie Kadra Dydaktyczna Zakładu składa się z 9 osób. Są to jeden profesor zwyczajny, dwóch doktorów habilitowanych i sześciu doktorów. Wszyscy posiadają doświadczenie zawodowe policyjne lub wojskowe i prowadzą zajęcia na w pełnym wymiarze godzin. Dorobek naukowy i kwalifikacje zawodowe tych pracowników odpowiadają dyscyplinom naukowym, z których wywodzą się efekty kształcenia dla poszczególnych przedmiotów. Tematyka publikacji nauczycieli ZBW lokuje się w prawie, prawie policyjnym, historii służb porządku publicznego, naukach wojskowych, socjologii, naukach o bezpieczeństwie. Prace badawcze ZBW są związane z:

- kierunkiem studiów,
- uwzględnieniem potrzeb otoczenia społecznego, gospodarczego i kulturalnego w tym rynku pracy, np. z zakresu bezpieczeństwa ludności województwa podlaskiego,
- znajdują odbicie w badaniach zespołowych jak i indywidualnych pracowników ZBW,
- znajdują odbicie w zachodzących zmianach w obszarze nauk społecznych związanych z kierunkiem BW,
- uwzględnianiem udziału studentów kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne.

W ramach badań zespołowych realizowano tematy: Zarządzanie kryzysowe, Bezpieczeństwo ludności województwa podlaskiego, Przestrzeń bezpieczeństwa, Poczucie bezpieczeństwa uczniów szkół z terenu województwa podlaskiego, Bezpieczeństwo województwa podlaskiego w warunkach zmian klimatycznych. Badania indywidualne pracowników ZBW, dotychczas obejmowały obszary:

- kryminologii i kryminalistyki, w tym źródła i obraz przestępczości, *modus operandi* sprawców, profilaktyka przestępczości, profil sprawcy, edukacja kryminologiczna, przestępczość a patologie społeczne,
- zarządzania, w tym zarządzania kryzysowego,
- nauk o bezpieczeństwie (teoria bezpieczeństwa, bezpieczeństwo społeczności lokalnych, poczucie bezpieczeństwa, bezpieczeństwo w ruchu drogowym, bezpieczeństwo ekologiczne),
- prawa policyjnego i historii policji ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji prawa policyjnego, zaopatrzenia emerytalnego funkcjonariuszy policji, ochrony prawnej funkcjonariuszy państwowych, działalności organów bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- etyki zawodowej funkcjonariuszy służb państwowych, np. funkcjonariuszy policji.

Efektom naukowych poszukiwań z lat 2010–2016 są:

- liczne udziały w międzynarodowych i krajowych konferencjach, seminariach, sympozjach, warsztatach i szkoleniach naukowych – 88 różnych spotkań naukowych, w tym 63 z czynnym udziałem,

- monografie (np. S. Kozdrowski, *Kryminalistyka, Zagadnienia wybrane*, Białystok 2012) a także artykuły w czasopiśmie naukowych afiliowane na rzecz NWSP – 115 artykułów w czasopiśmie (np. *Zagadnienia Społeczne*, *Archiwum Kryminologii*, *Przegląd Policyjny*, *Czasopismo Instytutu Studiów Kobiety*) i rozdziałów w wieloautorskich pracach zwartych jak *Zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, (red. G. Kędzierska, Z. Siemak, A. Peplowski), Białystok 2013; *Bezpieczeństwo ludności województwa podlaskiego. Studium z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego*, (red. A. Urbanek), Białystok 2014.

Pracownicy ZBW mobilizują studentów do udziału w badaniach naukowych. Studenci podejmują wyzwanie jako ankieterzy przy realizacji projektów badawczych ZBW, realizują badania własne w pracach licencjackich i magisterskich, w ramach studenckiego ruchu naukowego biorą udział w konferencjach naukowych ale także są organizatorami seminariów. Efekty tej studenckiej działalności znalazły się na łamach czasopisma naukowego *Zagadnienia Społeczne* oraz w recenzowanych pozycjach zwartych. Warto też zauważyć, że Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego jako pierwszy podjął wyzwanie wprowadzenia w NWSP nauczania na odległość, e-learningu.

Następnie dr Agata Jacewicz, Dziekan Wydziału Nauk Społecznych NWSP w Białymstoku przedstawiła działalność studentów na rzecz Uczelni i środowiska lokalnego. Dokonując analizy ich aktywności podkreśliła, że Uczelnia jest integralnym elementem środowiska, w którym działają studenci. Od początku istnienia NWSP, studenci współpracują ze środowiskiem na rzecz rozwoju własnego i lokalnego. Prelegentka zaakcentowała, że Uczelnia racjonalnie wykorzystuje warunki, w których działa. Najaktywniejszym studentom, obecnie już absolwentom, zostały wręczone drobne upominki.

Był też czas na wystąpienia, życzenia i gratulacje zaproszonych gości. Wystąpili m.in. ks. bp dr hab. Henryk Cierieszko i prof. zw. dr hab. Jerzy Niemiec.

Uroczystość uświetniła wystawa fotografii i prezentacja multimedialna przedstawiające różne wydarzenia z życia NWSP. To jubileuszowe spotkanie niezwykle dynamicznie prowadził konfe-

ransjer Wojciech Grodzki, zaś fotograf Marcin Kendra zatrzymał w kadrze najpiękniejsze jego chwile.

Na zakończenie zaproszeni goście i pracownicy NWSP w Białymstoku udali się na spotkanie koktajlowe z Władzami Uczelni, a w późnych godzinach wieczornych w Operze i Filharmonii Podlaskiej oglądali operetkę *Zemsta nietoperza*.

Jubileusz to nie tylko moment wspomnień, to także czas marzeń i planów na przyszłość, to czas formułowania nowych celów, zamierzeń, wyzwań, aspiracji oraz chęci dalszego rozwoju i sukcesów. Po świętowaniu dwóch dekad prężnego działania przed NWSP otwierają się i zapisują kolejne karty historii niosące nowe doświadczenia, kompetencje i wiedzę zdobywane wytrwałością i pracą.

Dr hab. Piotr Gawliczek

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

PROGRAM ERASMUS+ **Litwa, 27 lutego – 03 marca 2017**

W dniach 27 lutego – 03 marca 2017 roku przebywałem w Klaipeda State University of Applied Sciences (adres: Litwa, Kłajdepa, Jaunystes str. 1, strona internetowa: www.kvk.lt). Zasadniczym celem wizyty była realizacja przedsięwzięć wynikających z programu Erasmus+, poprzez wygłoszenie serii wykładów (8 godzin lekcyjnych), na podstawie uzgodnionego w formule bilateralnej dokumentu – *Teaching Staff Mobility*. W dokumencie zostały wskazane zasadnicze cele mobilności¹, korzyści jakie ona niesie², treści programu kształcenia³ oraz oczekiwane rezultaty⁴.

¹ Overall objectives of the mobility: *The main objective of the mobility is to deliver lectures focusing on the innovative approach to the education regarding the field of studies connected with the social sciences within a new security realm. Also the culture awareness and cyber security issues will be touched. The possibilities of the Learning Management System ILIAS (LMS ILIAS) will be practically addressed as the platform to share knowledge and to engage the students and the course members. Also the essence of the innovative approach to e-learning will be mentioned (i.e. MOOCs, mobile learning, social media).*

² Added value of the mobility (in the context of the modernisation and internationalisation strategies of the institutions involved): *To enhance common understanding and best practice regarding the implementation of the innovative and cutting edge technologies into the education process. The added value could be seen from the point of the faculty development and curriculum development while involving the innovative ICT tools.*

³ Content of the teaching programme. *Delivering lectures followed by Q&A sessions, regarding such topics as: (1) innovative tools as the integral part of the educational process, (2) changing paradigm of the security environment, while facing so called “emerging security challenges”, necessity of a new approach to the education as the consequence of current developments within ICT and social relations (culture awareness issues).*

Ważnym celem pobytu była promocja wizerunku Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku jako uczelni wyróżniającej się innowacyjnym podejściem do kształcenia, poprzez optymalne wykorzystywanie instrumentów e-learningu, powiązanych z uczelnianą platformą LMS ILIAS (e-nwsp.bialystok.pl).

Zgodnie z programem, wygłosiłem serię wykładów dla studentów Wydziału Nauk Społecznych (*Social Sciences Faculty*) oraz Wydziału Technologii Informacyjnych (*Information Technologies Faculty*), co zostało potwierdzone stosownym zaświadczeniem. Ponadto odbyłem serię spotkań z przedstawicielami uczelni. 27 lutego 2017 r., z Panią Dyrektorem Wydziału Spraw Zagranicznych (*Head of International Relations Department*) – Jurate Danieliene oraz Panem Dyrektorem Wydziału Administracji i Edukacji (*Head of Administration and Education Department*) Audrone Cistiene. Z kolei 02 marca 2017 r. spotkałem się z Panem Dyrektorem Wydziału Technologii Informacyjnych (*Head of IT Department*) – Gintarasem Kucinskasm oraz pracownikami tego wydziału.

Wykłady dla studentów Wydziału Nauk Społecznych, realizowane w dniach od 28 lutego do 1 marca, dotyczyły zmiany paradygmatu kształcenia na kierunkach związanych z naukami społecznymi i humanistycznymi, ze szczególnym uwzględnieniem zmian środowiska bezpieczeństwa. W treściach wykładów szczególnie nacisk położyłem na możliwości wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz innowacyjnych form i metod kształcenia (np. *Massive Open On-line Courses* – MOOC, urządzenia mobilne, serwisy społecznościowe). W ramach elementu praktycznego wykorzystałem platformę e-learningową uczelni (e-nwsp.bialystok.pl) do pokazania zalet właściwie pojęte-

⁴ Expected outcomes and impact (e.g. on the professional development of the teaching staff member and on the competences of students at both institutions): *There are many possible outcomes to be taken into consideration. The message delivered to the audience (students) and to the faculty members (teachers) could be used as the platform/ vehicle to adjust the respective curricula into the needs stemming from the changed educational paradigm. It is about the education oriented on the student, having nearly the same access to the knowledge as the teacher. It brings the need for the teachers to be more technology oriented and skilled, as far as the ICT are concerned. Also the importance of the English language as the communication tool is to be stressed.*

go kształcenia na odległość. Skupiłem się na zapoznaniu studentów z modulem *Introduction to Culture Awareness*, którego istotą jest zrozumienie różnic wielokulturowych, nie traktując ich jako przeszkód nie do pokonania w sferze relacji międzyludzkich. Wykłady wieńczyła dyskusja – serie pytań i odpowiedzi.

Z kolei, 2 i 3 marca wygłosiłem wykłady dla studentów Wydziału Technologii Informatycznych. W tym przypadku uwagę skoncentrowałem na zagadnieniach cyberbezpieczeństwa oraz wykorzystania mediów społecznościowych do prowadzenia wojny informacyjnej. Korzystając z platformy LMS ILIAS, zapoznałem grupę z innym modulem – *Cybersecurity Defence Awareness Training*. Jego istotą jest uzmysłowienie zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu oraz możliwych sposobów zapobiegania, przeciwdziałania oraz ograniczania skutków ataków hakerów. Po wykładach rozgorzała ożywiona dyskusja dotycząca uwarunkowań bezpiecznego korzystania z Internetu, ze szczególnym uwzględnieniem smartfonów.

Moim zdaniem cele wyjazdu zostały osiągnięte. Wiele treści wykładów opierało się na praktyce Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej a całość przekazu budziła ożywioną dyskusję. Promowanie wizerunku NWSP w środowisku międzynarodowym zostało zrealizowane, poprzez przekazanie praktycznej wiedzy dotyczącej innowacyjnego podejścia NWSP w Białymstoku do e-learningu. Stworzona została podstawa rozwijania kontaktów na płaszczyźnie dydaktycznej i naukowej, zwłaszcza w sferze kształcenia na odległość.

Na szczególną uwagę zasługuje też fakt, że kwestie organizacyjno-administracyjne zostały wzorowo przygotowane przez stronę litewską. Dotyczy to zwłaszcza frekwencji studentów na wykładach oraz zabezpieczenia technicznego (sale audyторыjne z dostępem do Internetu oraz interaktywne tablice), a także pomocy w znalezieniu miejsca zakwaterowania.

Dr Agnieszka Itendo-Milewska

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Dr Zbigniew Siemak

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Mgr Iwona Lewkowicz

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**MIĘDZYNARODOWA INTERDYSCYPLINARNA
KONFERENCJA NAUKOWA:
NAUKA A OŚWIATA
MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W EUROPIE:
WCZORAJ, DZISIAJ, JUTRO
(ASPEKTY EDUKACYJNE,
SPOŁECZNO-POLITYCZNE, PRAWNE
I HISTORYCZNE)
Wilno, 6-8 kwietnia 2017**

Konferencja w Wilnie została zorganizowana przez Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy (SNPL). Była to już trzecia międzynarodowa Konferencja o mniejszościach narodowych, zorganizowana przez SNPL¹. Obrady odbywały się w Domu Kultury Polskiej w Wilnie. W Konferencji wzięli udział przedstawiciele świata akademickiego z Litwy, Polski i Czech oraz politycy i działacze społeczni. Według organizatorów Konferencja miała skoncentrować się na dobrych praktykach, problemach i zagrożeniach, z którymi stykają się mniejszości narodowe w krajach eu-

¹ Pierwsza Konferencja naukowa na temat mniejszości narodowych pt. „Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna, wyzwania XXI wieku” odbyła się w kwietniu 2014 roku, druga natomiast pt. Mniejszości narodowe – szansa, wyzwaniem czy zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego? została zorganizowana w kwietniu 2016 roku.

ropejskich w dziedzinie oświaty i nauki. „Na te sprawy pragniemy spojrzeć przez pryzmat różnych dyscyplin naukowych, takich jak pedagogika i historia, socjologia i politologia, filozofia i prawo, a także inne nauki społeczne. W tym kontekście szczególne miejsce zajmuje analiza postrzegania, modelowania oraz przebiegu procesów integracyjnych w społeczeństwach wielonarodowych i wielokulturowych, a także umiejętność wykorzystywania potencjału i szans mniejszości narodowych zarówno wewnątrz kraju, jak i w kontaktach z ich macierzystymi społecznościami innych państw” – napisali w zaproszeniu organizatorzy.

Uczestnicy Konferencji pracowali w sześciu sekcjach tematycznych, podczas których wygłoszono 35 referatów. Języki Konferencji to polski i litewski.

Obrady otworzył i dokonał wprowadzenia prof. dr Henryk Malewski – prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy – mówiąc – Nasze Stowarzyszenie zawsze dążyło do poruszania kwestii ważnych i aktualnych nie tylko dla mniejszości polskiej na Litwie, ale i mających znaczenie dla społeczności kraju, regionu i poprawy stosunków polsko-litewskich. Jednym z kierunków działalności Stowarzyszenia jest organizacja konferencji naukowych, której celem jest podnoszenie tematów trudnych i analiza nabrzmiałych problemów społecznych. (...) Mam nadzieję, że wygłoszone referaty i dyskusje pozwolą lepiej zrozumieć problemy oświaty i może pomogą zaproponować działaczom społecznym i politycznym rozwiązania. Naukowcy zawsze idą trochę z tyłu, bo nigdy nie potrafią tak szybko działać, jak działają politycy i dziennikarze. Wiemy, że problematyka mniejszości narodowych nie należy do łatwych i w tak zwanych starych demokracjach wywołuje ostre dyskusje. Postanowiliśmy, że warto na te problemy patrzeć systemowo, wykorzystując potencjał intelektualny nie tylko przedstawicieli nauk politycznych, ale też historyków, politologów, socjologów, prawników. Myślę, że takie interdyscyplinarne podejście będzie korzystne i pozwoli nie tylko ocenić pewne procesy kompleksowo, ale także rozwieje niektóre mity oraz uchwyci istniejące w społeczeństwie nowe trendy.(...) Mamy wiele podziałów. Naszym celem jest niwelować je, żebyśmy potrafili nawiązać kontakty, prowadzące do nowych osiągnięć. (...) Mam nadzieję, że wygłoszone referaty i dyskusje pozwolą lepiej zrozu-

mieć problemy oświaty mniejszości narodowych i zaproponować działaczom społecznym i politycznym pewne nowe rozwiązania. Ważne jest, aby o ważnych sprawach rozmawiać, a w dyskusji nie tylko mówić, ale i wysłuchać, a co najważniejsze – usłyszeć i zrozumieć – zakończył swoje wystąpienie prezes SNPL.

Następnie głos zabrali goście honorowi. Jako pierwszy wystąpił przewodniczący Sejmu Republiki Litwy Viktoras Pranckietis, który powiedział: „Cieszę się, że rozumiem ten język (język polski – Z.S.), że mogę posługiwać się językiem jednej z mniejszości narodowej. Obecnie chcemy mniejszości nazywać wspólnotami narodowymi Litwy. Polonia, czyli tak jak wy nazywacie własną diasporę, jest praktycznie wszędzie. Jeden procent tej wspólnoty jest na Litwie. Wszyscy jesteśmy obywatelami Litwy i jesteśmy dumni z każdego naszego narodu”. Z kolei Dariusz Piotr Bonisławski – prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” – skupił się w swoim przemówieniu na znaczeniu języka ojczystego: „Język ojczysty jest jednym z najważniejszych elementów budujących tożsamość każdego człowieka, a więc trzeba dbać o ten język – bez względu na to, gdzie dany człowiek się znajduje. Staramy się ze wszystkich sił, korzystając ze środków Państwa Polskiego, pomagać tym wszystkim, którzy, żyjąc poza granicami kraju, chcą pielęgnować i rozwijać znajomość języka polskiego”. Dalej – prezes „Wspólnoty Polskiej” wyraził satysfakcję z tego, że w programie konferencji znalazło się wiele bardzo ważnych tematów dotyczących języka.

Dyrektor Departamentu Mniejszości Narodowych Rządu Republiki Litewskiej Vida Montvydaitė przypomniała zebranych, że szkoły mniejszości narodowych są częścią ogólnego systemu oświatowego na Litwie i wyraziła nadzieję, że obrady będą dobrą okazją, by poszukać sposobów na to, jak doskonalić oświatę mniejszości narodowych, z tym że, jak powiedziała, w kontekście jej większego zintegrowania ze społeczeństwem litewskim. Natomiast ambasador Rzeczypospolitej Polskiej na Litwie Jarosław Czubiński, odnosząc się do wypowiedzi prof. H. Malewskiego, że problematyki mniejszości narodowych nie można zostawić tylko dla polityków, powiedział: „Trzeba dostarczać tymże politykom diagnozy stanu obecnego oraz recept, czy też sugestii, poprawiania sytuacji. To może zrobić tylko nauka”. Ponadto zauważył, że

między naukowcami a politykami są jeszcze dyplomaci, którzy najczęściej jako pierwsi mają możliwość skorzystać z wyników obserwacji naukowców, aby wykorzystać je we współpracy z politykami. Zaznaczył, także, iż „Zapewnienie mniejszości pełni należnych jej praw, a nie praw nadzwyczajnych tworzy wokół każdego państwa lepszą aurę w Europie i świecie, daje wzajemne zrozumienie i harmonijne współzycie całego społeczeństwa i wzbożaca to państwo”. Jako ostatni z zaproszonych gości wystąpił poseł z ramienia Akcji Wyborczej Polaków na Litwie – Związku Chrześcijańskich Rodzin (AWPL-ZChR) Jarosław Narkiewicz. W swoim wystąpieniu podkreślił, że dla polityków z AWPL-ZChR oświata jest priorytetowym kierunkiem aktywności i przypomniał m.in. o organizowanych przez polityków polskich Konferencjach na tematy oświaty mniejszości. Oprócz tego polityk odniósł się do kilku wątków, którymi, jak powiedział, oponenci często tłumaczą zawężanie oświatowego stanu posiadania mniejszości narodowych. Odniósł się też do ulubionego powiedzenia konserwatystów na Litwie, według którego – polska mniejszość na Litwie ma się najlepiej ze wszystkich polskich środowisk poza granicami Polski – stwierdzając – „Rzeczywiście, jeśli porównamy z USA czy Wielką Brytanią, to nasza liczba szkół, choć ze 120 zmniejszyła się do 50, jest w zasadzie największa na świecie”, jednak jak podkreślił, „podejmując się porównywania sytuacji Polaków na Litwie do innych środowisk polskich poza granicami Polski, należy (Z.S.) pamiętać, że w wymienionych krajach i wielu innych Polacy są ludnością napływową, a na Litwie są mniejszością autochtoniczną”. Podsumowując część wprowadzającą do konferencji, prof. dr H. Malewski zauważył: „Należy dbać o mniejszości narodowe. Powiem więcej: mniejszości narodowe muszą być dyskryminowane, ale pozytywnie”.

Pierwszej sesji plenarnej przewodniczyli prof. dr Henryk Malewski (SNPL, Litwa) oraz prof. dr hab. Zbigniew Kurcz (Uniwersytet Wrocławski, Polska). Sesja zaczęła się referatem *Nauka a oświata mniejszości narodowych w świetle mechanizmu przestrzegania Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* autorstwa dr hab. Mieczysławy Zdanowicz (Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Polska) i dr hab. Anna Doliwy-Klepackiej (Uniwersytet w Białymstoku,

Polska). Autorki przypomniały jak wygląda ochrona prawna mniejszości narodowych w świetle *Konwencji* w zakresie nauki i oświaty oraz możliwość wejścia na drogę sądową mniejszości narodowych z rządem określonego państwa w przypadku nie przestrzegania przez to państwo praw zawartych w Konwencji. Referat *Standardy Rady Europy w dziedzinie edukacji przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych a problemy ich realizacji w państwach poradzieckich* prezentowała dr hab. Łarysa Leszczenko (Uniwersytet Wrocławski, Polska). Referująca zwróciła szczególną uwagę na trudności jakie napotykają mniejszości narodowe i etniczne w realizacji standardów europejskich w zakresie edukacyjno-oświatowym, podkreślając, iż często kwestie językowe w państwach poradzieckich są traktowane w kategoriach bezpieczeństwa państwa. W kolejnym referacie Józef Kwiatkowski (Prezes Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, Wilno, Litwa), omówił zagadnienie *Szkolnictwo polskie na Litwie: stan, wyzwania i perspektywy*. Podkreślił, że „Polak na Litwie musiał od wieków po dzień dzisiejszy walczyć o język ojczysty” co zaowocowało m.in. tym, że „na Litwie radzieckiej – jedynej republice w czasach sowieckich – istniało szkolnictwo polskie”. Ponadto J. Kwiatkowski przedstawił stan szkolnictwa polskiego na Litwie w ujęciu statystycznym oraz pilne do rozwiązania, występujące obecnie, problemy związane z kadrami nauczycielską i podręcznikami. Bardzo interesujący referat zaprezentował kolejny referent dr hab. Krzysztof Nowak (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska) odnosząc się do bardzo słabo znanej w literaturze przedmiotu tematyki, a mianowicie: *Problemów szkolnictwa polskiego w Rumunii i Mołdawii dawniej i współcześnie*. Autor wskazał, iż Rumunia jest państwem tolerancyjnym, przestrzegającym *Konwencję ramową...* a Polacy tam mieszkający są lubiani przez większość tytularną i nie mają trudności w korzystaniu ze swoich praw jako mniejszości narodowej. Omówił także sytuację językową mniejszości polskiej na terenie Mołdawii, zwracając uwagę, iż zamieszkali tam Polacy posługują się językiem rosyjskim jako pierwszym, natomiast język polski jest ich językiem drugim.

Referat *Polska nauka i oświata w Czechosłowacji (Republice Czeskiej) w latach 1945–2015* wygłosił dr Józef Szymeczek (Uni-

wersytet Ostrawski, Ostrawa, Czechy). W wystąpieniu podkreślono, iż polskie szkolnictwo w czeskim systemie edukacyjnym „jest uprzywilejowane”, bowiem do czeskiego systemu oświatowego został wprowadzony język polski, program historii jest rozszerzony o elementy polskie, a w polskich szkołach język czeski jest językiem drugim. Dr Kristina Šliavaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras/Litewskie Centrum Badań Społecznych, Wilno, Litwa) jako kolejna referentka, mówiła o badaniach przeprowadzonych w regionie południowo-wschodnim Litwy (Ejszyszki), dotyczących *Przyczyn wyboru szkoły z polskim lub litewskim językiem nauczania na Wileńszczyźnie (Mokyklos lietuvių ar lenkų mokomąja kalba pasirinkimo priežastys Pietryčių Lietuvoje)*. Sesję zakończyło wystąpienie prof. dr hab. Zbigniewa Kurcza: *Szkolnictwo dla mniejszości i szkolnictwo mniejszości niemieckiej w Polsce. Przegląd problematyki, doświadczeń i wyzwań w społeczno-politycznych kontekstach*. Była to wypowiedź pełna refleksji, bogato ilustrowana przykładami z funkcjonowania mniejszości niemieckiej w Polsce przedstawiająca filozofię rozwiązywania skomplikowanej problematyki w różnych uwarunkowaniach polityczno-społecznych.

Drugiego dnia konferencji moderatorami kolejnej, drugiej sesji byli: dr hab. Joanna Januszewska-Jurgiewicz (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska) i dr hab. Henryka Ilgiewicz (SNPL i Instytut Badań Kultury Litwy, Wilno, Litwa). Podczas tej sesji wygłoszono sześć referatów. Pierwszy referat *Oświata w warunkach polskiej sowieckiej autonomii socjalistycznej w latach 1925–1939*, przedstawił prof. dr hab. Mikołaj Iwanow z Uniwersytetu Opolskiego (Polska), podkreślając, iż „Polacy posiadali w tej autonomii wiele szkół, na różnych szczeblach, jednakże ich występowanie traktowane było w sposób instrumentalny i nie miało prowadzić do umacniania polskiej tożsamości” a głównym twórcą polskiej kultury na tym terytorium był Tomasz Dąbala.

Z kolei dr hab. Joanna Januszewska-Jurkiewicz streściła problematykę *Szkolnictwa mniejszości narodowych na Górnym Śląsku i Ziemi Wileńskiej w latach dwudziestych XX wieku. Próba porównania*. Autorka porównała szkolnictwa mniejszości narodowych na tych terenach poprzez wskazanie ich podobieństw i różnic, z jednoczesnym zwróceniem uwagi na znaczenie autonomii województwa śląskiego dla funkcjonowania szkolnictwa

mniejszości narodowych na Górnym Śląsku. Z kolei dr Andrzej Smolarczyk (Politechnika Białostocka, Polska) przybliżył w swoim wystąpieniu problematykę *Administracji państwowej wobec szkolnictwa mniejszości narodowych na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939*. Autor skupił się na ukazaniu koncepcji polskich władz państwowych wobec mniejszości narodowych i ich szkolnictwa na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939. Problematykę tę kontynuował dr Zbigniew Siemak (Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, Polska). W wystąpieniu została poruszona mało znana tematyka, szkolenia policjantów w II RP a dokładnie *Problematyka mniejszości narodowych w programach szkolenia Policji Państwowej w II*. Z wypowiedzi dra Z. Siemaka wynikało, że „II Rzeczypospolita odrodziła się jako państwo wielonarodowe i wielowyznaniowe i że była państwem, w którym około 1/3 społeczeństwa stanowiły mniejszości narodowe oraz wyznaniowe. Ustawodawstwo II RP gwarantowało obywatelom polskim, należącym do mniejszości narodowych lub wyznaniowych prawo do zrzeszania się. Mogli oni tworzyć zakłady dobroczynne, religijne, społeczne oraz szkoły i inne zakłady wychowawcze. Mieli także prawo do wolnego i dobrowolnego wyznawania swojej wiary – pod warunkiem, że praktyki religijne nie były sprzeczne z porządkiem publicznym i nie ograniczały wypełniania obowiązków wobec państwa. Jedną z najważniejszych funkcji wewnętrznych odradzającej się II Rzeczypospolitej było zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Organizacją odpowiedzialną za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie II Rzeczypospolitej była Policja Państwowa. Policja Państwowa była zorganizowana i szkolona na wzór wojskowy. W procesie kształcenia dużą uwagę zwracano na poznanie przez policjantów problematyki stowarzyszeń, zwłaszcza politycznych. Uzyskana w tym zakresie wiedza pomagała policjantom rozwiązywać problemy w kontaktach z mniejszościami narodowymi”.

Z kolei dr Mikołaj Brenk (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska) przedstawił referat *Edukacja i integracja ludności pochodzenia niemieckiego w społecznościach wielkopolskich miast w pierwszym dziesięcioleciu po zakończeniu II wojny światowej*. II sesję Konferencji kończyło wystąpienie dr hab. Hen-

ryki Ilgiewicz zatytułowane *Dorobek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w zakresie nauk historycznych*. Referentka, w związku sposób, przypomniała najważniejsze wydarzenia związane z powołaniem i działalnością TPNwW.

III sesja plenarna odbyła się po półgodzinnej przerwie kawowej. Moderatorami w tej sesji byli prof. dr hab. Zdzisław Julian Winnicki (Uniwersytet Wrocławski, Polska) oraz prof. dr hab. Romulald Brazis (SNPL i USPV, Wilno, Litwa).

Na wstępie prof. dr hab. Zdzisław Julian Winnicki w wystąpieniu *Podręcznikowa wizja państwa sąsiedzkiego*, dokonał porównania wydanych w Polsce i na Białorusi podręczników w latach 2003–2016. Kolejna prelekcja została przygotowana przez dr Agnieszkę Ilendo-Milewską, mgr Izabelę Kaczyńską i mgr Iwonę Lewkowicz (Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Białymstok, Polska). Rozważania dotyczyły obrazu mniejszości narodowych i etnicznych oraz edukacji włączającej na Podlasiu. Prelegentka, dr Agnieszka Ilendo-Milewska przedstawiła wyniki badań przeprowadzonych w latach 2011/2012, których celem było sprawdzenie związku między zagrożeniami, emocjami i tendencjami zachowaniowymi przypisywanym przez polską większość sześciu wybranym grupom mniejszościowym. Obecnie, w dobie przemian społeczno-kulturowych, w białostockich szkołach uczy się coraz więcej dzieci z różnych grup mniejszości narodowych. Niewątpliwie bez wsparcia edukacyjnego może dojść do marginalizacji lub separacji dzieci cudzoziemskich, dlatego priorytetem jest realizacja projektów i programów z zakresu edukacji międzykulturowej. Zadaniem współczesnej szkoły staje się wspieranie procesu integracji dzieci cudzoziemskich poprzez rozwijanie wrażliwości międzykulturowej, która oznacza w istocie uczenie się tego, jak rozpoznawać i radzić sobie z zasadniczymi różnicami między kulturami w postrzeganiu świata. Prezentacja zawierała także opis projektu realizowanego na Podlasiu: „(nie) TOLERANCJA” w latach 2014–2016, przez Komendę Wojewódzką Policji w Białymstoku i Niepaństwową Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Białymstoku. Celem projektu było uwrażliwienie młodych ludzi na otaczającą różnorodność oraz szerzenie wśród nich szacunku i otwartości na inność.

W kolejnym wystąpieniu dr Helena Giebień (Uniwersytet Wrocławski, Polska) omówiła *Szkolnictwo polskojęzyczne na Białorusi w świetle ustawodawstwa krajowego: teoria i praktyka*, podkreślając, że głównym narzędziem ochrony języka i różnorodności kulturowej jest budowanie pozytywnej tożsamości grupowej a problemem jest niska samoocena grupy mniejszościowej, dlatego tak ważnym aspektem jest wspieranie w edukacji i mediów oraz prowadzenie pozytywnego dyskursu publicznego na temat języka (gwary) oraz sytuacji społeczno-ekonomicznej Polaków. Rozważania na płaszczyźnie różnorodności były kontynuowane w referacie dr hab. Magdaleny Ratajczak (Uniwersytet Wrocławski, Polska) *Mniejszości narodowe i etniczne w mediach publicznych w Polsce*. O mniejszościach zamieszkujących Republikę Litewską można było dowiedzieć się z prelekcji dr Kingi Geben (SNPL, Uniwersytet Wileński, Litwa). Mniejszość polska jest nadal najliczniejszą ze wszystkich mniejszości zamieszkujących Litwę, a ogromną rolę w podtrzymaniu tożsamości Polaków wileńskich odegrało polskie szkolnictwo. Obecnie szkoły polskie znajdują się w znacznie gorszej sytuacji finansowej, ponieważ tak zwany „koszyczek ucznia” dla szkół polskich w porównaniu ze szkołami litewskimi jest większy jedynie o 20%, gdy tymczasem realne wydatki na funkcjonowanie szkoły mniejszościowej są o 40% wyższe na wsi i 30% w mieście (droższa realizacja programu nauczania) w porównaniu z wydatkami na funkcjonowanie szkoły litewskiej. Ostatnim wystąpieniem w III sesji była prelekcja prof. dr hab. Romualda Brazisa na temat *Paradygmaty naukowe i wątki patriotyczne w podręcznikach fizyki*.

IV sesji plenarnej przewodniczyli dr hab. Krzysztof Nowak (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska) i dr Irena Fedorowicz (SNPL i Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego, Litwa).

Dr Barbara Borowska (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska) zaprezentowała referat o *wspieraniu nauczycieli polonijnych w kształceniu i upowszechnianiu języka polskiego jako wartości nadrzędnej współczesnej myśli pedagogicznej*. Zgodnie z Traktatem między RP a RL o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy oraz Konwencji Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, mniejszości narodowe mają prawo do uczenia się języka swojej mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym

języku oraz zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji lub stowarzyszeń, w szczególności kulturalnych, religijnych i oświatowych, w tym szkół wszystkich szczebli. Natomiast rolę kobiet i dworu kresowego w kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej i bezpieczeństwa kulturowego omówiła dr Liliana Narkowicz (SNPL, Dortmund, Niemcy). Osobista historia każdego człowieka, jest powiązana z historią rodziny, lokalnej społeczności, historią społeczeństwa, narodu, państwa, kręgu cywilizacyjnego. Wszystkie pozytywne i negatywne, przeszłe wydarzenia stanowią podstawę do kształtowania się tożsamości jednostki. Od dzieciństwa przez dorastanie i dorosłość człowiek zdobywa wiedzę i umiejętności, ale przede wszystkim w każdym okresie życia formuje się tożsamość i świadomość odrębności jednostki.

Literatura dziecięca to podstawowy element kształtowania poczucia tożsamości narodowej i bezpieczeństwa kultury o czym przekonywała mgr Daria Róg (Uniwersytet Gdański, Polska) i dr Mariusz Róg (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk, Polska). Mgr Sabina Jakutowicz (SNPL, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska), poświęciła swoje wystąpienie edukacji domowej i gimnazjalnej w zaborze rosyjskim w świetle prozy wspomnieniowej Jana Bułhaka. Informacje o Wydawnictwie Muzeum Władysława Syrokomli jako jednej z form upowszechniania literatury została przedstawiona przez dr Józefa Szostakowskiego (SNPL, Muzeum Władysława Syrokomli w Bojarkowszczyźnie). Ostatni referat IV sesji planarnej autorstwa doc. dr Mirosława Dawlewicza i dr Ireny Fedorowicz dotyczył współpracy polonistów Uniwersytetu Stefana Batorego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1922–1939.

W sesji popołudniowej – V – prowadzonej przez dr Grażynę Kędzierską (Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Białymstok, Polska) oraz dr Elżbietę Kuzborska (SNPL, Wilno, Litwa) rozpoczął referat dra hab. Artur Ławniczak (Uniwersytet Wrocławski, Polska) oraz mgra Tadeusz Juchniewicz (Uniwersytet Wrocławski, Polska) *Edukacja mniejszości na Dolnym Śląsku*. Następnie dr Grażyna Kędzierska omówiła zagadnienie *Działalności edukacyjnej i oświatowej mniejszości narodowych na Warmii i Mazurach*, na wstępie podkreślając, że Warmia i Mazury to jeden z bardziej zróżnicowanych etnicznie regionów Polski. Za-

mieszkują tam mniejszości: białoruska, litewska, mazurska, ormiańska, romska, rosyjska, warmińska i żydowska, a do największych należą mniejszość niemiecka i ukraińska, które działają najbardziej aktywnie. Członkowie mniejszości narodowych zrzeszają się w stowarzyszeniach, których działalność koncentruje się na kultywowaniu i upowszechnianiu wiedzy o historii regionu, o języku mniejszości, integracji środowiska, rozwiązywaniu aktualnych problemów członków mniejszości, ochronie praw mniejszości oraz aktywności kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej w społeczności lokalnej.

Dr Andrzej Sęk oraz dr Marta Wiszniewska reprezentujący Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Suwałkach przedstawili referat na temat *Ochrony praw mniejszości w Polsce*. W wystąpieniu dokonali analizy obowiązujących przepisów prawnych chroniących mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Następnie dr Elżbieta Kuzborska zajęła się problemem *Wyzwań dla oświaty mniejszości narodowych w państwach bałtyckich*. Referentka skoncentrowała się na obwarowaniach prawnych gwarantujących mniejszościom narodowym możliwość realizacji własnych zamierzeń. Dr Marta Ryniejska-Kiełdanowicz (Uniwersytet Wrocławski, Polska) w referacie o *Dyplomacji naukowej – perspektywy rozwoju* podkreśliła rolę międzynarodowej współpracy naukowej i dydaktycznej między uczelniami. Ostatni w tej sesji prelegent, dr Łukasz Wardyn (SNPL, Europejska Fundacja Praw Człowieka, Litwa) występował online z referatem *Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2014-2016 (Prawa mniejszości narodowych na Litwie)*. W trakcie wystąpienia udzielał także interesujących odpowiedzi na pytania padające ze strony uczestników konferencji.

Jak każda sesja, ta także zakończyła się owocną dyskusją, ciekawymi rozważaniami i teoretycznymi implikacjami wynikającymi z wiedzy i zainteresowań uczestników konferencji.

W trzecim dniu konferencji moderatorami sesji VI byli dr hab. Marek Walancik (Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza, Polska) oraz dr hab. Jarosław Wołkonowski (Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie). Panowie kierowali przebiegiem obrad w sposób ciekawy podsu-

mowując każdy referat kluczowymi kwestiami i implikacjami praktycznymi.

Przed wystąpieniami prelegentów głos zabrali przedstawiciele Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Pani Wicemarszałek Senatu Maria Koc zwróciła uwagę na naukę języka ojczystego, która podtrzymuje tożsamość narodową, podobnie jak znajomość kultury kraju. Podkreśliła, że Polska angażuje się w działania kierowane do wszystkich mniejszości narodowych. Do Senatu docierają informacje o problemach na Białorusi, Litwie, Ukrainie, także w Niemczech dotyczące funkcjonowania szkół sobotnio niedzielnych. Rząd zauważa potrzebę wsparcia materialnego nauki języka polskiego za granicami Polski. Takie problemy zgłasza np. Polonia z Anglii i Niemiec. Natomiast Pan Senator Czesław Ryszka na przykładzie działań podejmowanych w Niemczech i Ameryce Południowej, podkreślił jak ważne dla Polonii jest nauczanie języka polskiego.

Dr hab. Marek Walancik przedstawił artykuł przygotowany wspólnie z dr Bożeną Marzec *Edukacja mniejszości narodowych w polskim systemie oświatowym*. Przybliżył edukację międzykulturową według Tadeusza Lewowickiego, definicje pogranicza Józefa Chałasińskiego, Jerzego Nikitorowicza, Andrzeja Sadowskiego oraz charakterystykę człowieka pogranicza prof. Zbigniewa Kurcza. Zwrócił uwagę na przejawy nietolerancji w symbolach oraz symbolizmie interakcyjnym związanym z obrazami. Na przykładzie miasta Chorzów ukazał zmiany i działania w postawach młodych ludzi. Na przykładzie działaczy narodowych i społecznych związanych zarówno z historią miasta jak i współczesnego pokolenia ukazał działania zmierzające do zachowania tożsamości narodowej. Ukazał także wyniki ilościowe i jakościowe w obszarze deklaracji osób badanych na temat działań edukacyjnych podejmowanych w Chorzowie i realizowanych przez miasto pogranicza.

Dalej głos zabrała dr Małgorzata Łobacz (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska) mówiąc na temat *Edukacja wielokulturowa i międzykulturowa – wyzwania XXI wieku*. Referentka rozpoczęła od wyjaśnienia definicji kultury, a następnie przeszła do omówienia pojęcia wielokulturowości. Kolejne rozważania były skoncentrowane wokół odpowiedzi na pytanie: jak można zapobiegać

utracie własnej tożsamości kulturowej? Prelegentka odwołała się do zadań edukacji międzykulturowej i jej celów. Zwróciła uwagę na znaczenie stereotypów i uprzedzeń. Dr Danuta Kamilewicz-Rucińska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska) wygłosiła referat *Polskie szkolnictwo na Litwie po II wojnie światowej do końca XX wieku*. W referacie znalazł się opis działań podejmowanych przez władze w latach 40. i 50. XX wieku związanych z funkcjonowaniem szkół polskich na Litwie i w miejscowościach, w których przeważała ludność polska. Prezentowany tekst pokazywał, jak był pielęgnowany język polski oraz jakie działania w tym celu podejmowała kadra pedagogiczna i rodzice uczniów. Całość była dokumentowana zdjęciami z lat 50. Zwrócono także uwagę na działania podejmowane w latach 70. i 80., ideę przebudowy szkoły polskiej opartej na języku ojczystym, kulturze i tradycjach narodowych oraz działania podejmowane w okresie pierestrojki i reorganizację oświaty na przykładzie Wileńszczyzny. Kończąc, pani Doktor przeszła do tematyki reform podejmowanych w szkolnictwie w latach 90. a w konkluzji przedstawiła statystyczny obraz szkolnictwa (m.in. liczbę szkół i liczbę uczniów) pod koniec tysiąclecia. W ostatecznym podsumowaniu prelegentka podkreśliła wpływ indoktrynacji, która w szkole litewskiej spowodowała, że dzieci zaczynały się wstydić swojej polskości. Jako ostatni w tej sesji głos zabrał dr hab. Jarosław Wołkonowski, mówiąc o „koszyku studenta” w świetle sytuacji polskiego szkolnictwa na Litwie. „Koszyk studenta” został wprowadzony na Litwie w 2008 roku. Prelegent przedstawił aspekt finansowy funkcjonowania uczelni na tle liczby uczniów, maturzystów i studentów na Litwie wskazując spadek liczby studentów w ostatnich latach o 40%. W szkołach z polskim językiem nauczania na Litwie liczba uczniów i maturzystów spadła o około 1/3. We wnioskach prelegent podkreślił niepokojąco malejącą tendencję udziału maturzystów z polskich gimnazjów na Litwie w osiąganiu „koszyka studenta”. Zdaniem dyskutujących wynika to z wprowadzenia egzaminów z języka litewskiego i innych w języku litewskim jako języka państwowego.

Dyskusja kończąca obrady ostatniej sesji koncentrowała się wokół rozważań skierowanych na „łączenie” ludności oraz na działania w kierunku wspierania jakości kształcenia. Przewodni-

czący Komitetu Organizacyjnego Konferencji prof. dr Henryk Małewski uroczyście zakończył obrady konferencji dziękując serdecznie wszystkim uczestnikom, moderatorom sekcji, Radzie Naukowej Konferencji oraz członkom Komitetu Organizacyjnego Konferencji.

Po zakończeniu obrad konferencyjnych, część uczestników Konferencji udała się na wycieczkę turystyczno-krajoznawczą w region południowo-wschodni Republiki Litewskiej. Przewodnikiem wycieczki był dr Józef Szostakowski – członek SNPL oraz dyrektor Muzeum Władysława Syrokomli w Borejkowszczyźnie. W drodze do Jaszun uczestnicy odwiedzili cmentarz tatarski pod Wilnem, następnie Muzeum Władysława Syrokomli w Borejkowszczyźnie² oraz ruiny siedziby dawnej Rzeczypospolitej Pawłowskiej w Pawłowie³. Jaszuny to miejscowość leżąca na ziemi solecznickiej, położona nad brzegiem wartkiej Mereczanki, przy dawnym trakcie łączącym Wilno z Lidą. Od 1811 aż do 1939 roku roku, Jaszunami zarządzali Balińscy, Śniadecy i Pereświat-Sołtanowie. W latach 1824–1828 pałac w Jaszunach został przebudowany i liczył 35 mieszkalnych pomieszczeń. W następnych latach, obok niego, wzniesiono budynki gospodarcze i założono piękny park krajobrazowy z kolekcją 30 gatunków różnych drzew. Dzięki okazałemu pałacowi i jego gospodarzom Jaszuny stały się ważnym na Wileńszczyźnie ośrodkiem kultury polskiej. Dwór jaszunski słynął z bogatej biblioteki, m.in. za czasów Michała Balińskiego – wychowanka wileńskiej Alma Mater, członka

² Borejkowszczyzna – dworek i wieś leżąca na południowy wschód 14 km od Wilna i 3 km od Rukojń, przy starej szosie Wilno – Mińsk. Zachował się tam XIX-wieczny drewniany budynek, w którym mieszkał poeta Władysław Syrokomla (wł. Ludwik Kondratowicz). W dworku znajduje się muzeum poety i centrum informacji turystycznej. [Dostęp: 10.04.2017], <<http://dworypogranicza.pl/index.php/litwa/44-borejkowszczyzna>>.

³ Rzeczypospolita Pawłowska – republika samorządowa utworzona w granicach I Rzeczypospolitej we wsi Pawłowo (dawniej Merecz) koło Wilna, w której właściciel wsi, książę Paweł Ksawery Brzostowski, w roku 1769 zastąpił pańszczyznę czynszem i nadał chłopom wolność osobistą. Rzeczypospolita Pawłowska obejmowała obszar ponad 3 tys. hektarów, miała własną konstytucję, herb, pieniądze, sejm, skarb, kasę samopomocy i szkołę. Republika księdza Brzostowskiego w Pawłowie funkcjonowała 25 lat. Rzeczypospolitą Pawłowską odwiedził król Stanisław August Poniatowski, który prowadził z księdzem Brzostowskim korespondencję. Poniatowski odznaczył księdza Orderem Orła Białego. Zob. J. Bartyś, *Rzeczypospolita Pawłowska na tle reform włościańskich w Polsce w XVIII wieku*, Iskry, Warszawa 1982, passim.

Towarzystwa Szubrawców i Topograficznego, jednego z redaktorów „Tygodnika Wileńskiego”, słynnego badacza przeszłości Litwy i Polski – zgromadzono w nim ponad 3 tysiące dzieł polskich z XVI–XVII wieków, a wśród nich – statuty, herbarze, kroniki, cenne autografy, część archiwów filomatów itp. W pałacu przebywały znane z kart historii Polski ważne osobistości, np. profesor medycyny Józef Mianowski, historyk Joachim Lelewel, profesor botaniki Stanisław Bonifacy Jundziłł, ojczym Juliusza Słowackiego, profesor medycyny August Becu z żoną Salomea, biskup Jędrzej Benedykt Kłagiewicz, astronom Piotr Sławiński oraz wielki reformator z Pawłowa ks. Paweł Brzostowski. W Jaszunach gościł także znakomity polski poeta – Juliusz Słowacki. Ostatni właściciele Jaszun – Aleksander i Anna z Balińskich Pereswiet-Soltan – gospodarowali nimi do niemieckiej agresji na Polskę w 1939 roku. W obliczu inwazji niemieckiej opuścili rodzinne dobra i udali się na emigrację. Pozostawione dobra – cenne zbiory mebli, bogaty księgozbiór oraz wszelkie rodowe pamiątki rozgrabili mieszkańcy pobliskiej wsi Gaj. Ogołocona posiadłość szczęśliwie przetrwała II wojnę światową, a w realiach sowieckiej Litwy została przeznaczona na siedzibę administracji miejscowego skolektywizowanego gospodarstwa. Po odzyskaniu przez Litwę niepodległości w 1990 roku pałac na krótko przejęła spółka rolna, później w 1992 roku, właścicielem pałacu został doradca prezydenta Litwy Algirdasa Brazauskasa – Albinas Buzūnas. W 1996 roku, na mocy prawomocnego wyroku sądowego posiadłość w Jaszunach przejęły władze samorządu rejonu sołecznickiego. Pierwsze prace nad przywróceniem dawnej świetności Jaszun, po wieloletnich staraniach, ruszyły w 2013 roku. Dzięki unijnym dotacjom Pałac w Jaszunach starannie odnowiono, przywracając mu jego dawny wygląd, ale żeby jego całość była kompletna pałac należy wyposażyć w niezbędne stylowe meble adekwatne do epoki oraz urządzenia najnowszych technologii informacyjnych, pozwalających na szybką i bezpośrednią łączność z całym światem. Ponadto zarządzający obiektem planują w nieodległej przyszłości zaadaptować budynek oficyny z 1860 roku przynależny do zespołu pałacowego oraz przeprowadzić rewitalizację 12 hektarowego parku stanowiącego nierozzerwalną całość posiadłości w Jaszunach.

Dr Grażyna Kędzierska

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**SEMINARIUM EKSPERCKIE:
KAUKAZ – TERRA INCOGNITA
W BADANIACH NAD BEZPIECZEŃSTWEM?
Białystok, 23 maja 2017**

Seminarium zostało zorganizowane z inicjatywy Pani dr Justyny Olędzkiej aktywnie zajmującej się problematyką narodów Kaukazu, w szczególności Czecheni. Organizatorce udało się zebrać liczne grono osób, które z różnymi aspektami tematyki Kaukazu spotykają się w codziennej pracy. W ten sposób obecność na Seminarium zaznaczyli ciekawymi wystąpieniami tak badacze uniwersyteccy, przedstawiciele różnych fundacji, jak i funkcjonariusze służb mundurowych. Na Seminarium, oprócz ekspertów tematyki z Białegostoku, zaproszenie przyjęli goście z Olsztyna, Poznania, Chełma i Elku. Temat Seminarium zainteresował kilka ośrodków prowadzących badania w tym zakresie, a w szczególności:

- Fundację El Karama,
- Zakład Bezpieczeństwa Międzynarodowego Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku,
- Podlaski Oddział Straży Granicznej,
- Zakład Karny w Białymstoku,
- Instytut Wschodni Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
- Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,

- Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi Collegium Civitas w Warszawie,
- Wyższą Szkołę Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmnie,
- Inicjatywę Dom Otwarty.

Seminarium składało się z czterech paneli, każdy o innym motywie przewodnim. Celem tego naukowego spotkania było pokazanie pozycji geopolitycznej regionu Kaukazu oraz rozpoznanie szerokiego spektrum zagrożeń jakie występują na tym terenie. Obrady miały także pokazać stopień świadomości społecznej w kwestiach obecności obywateli narodów Kaukazu w Polsce, ich kultury, religii i sytuacji prawnej.

Panel pierwszy *Kaukaz Północny – specyfika polityczna, religijna i kulturowa* moderowały dr Justyna Olędzka oraz dr Magdalena El Ghamari. Jako pierwszy wystąpił dr Adam Bartnicki (Uniwersytet w Białymstoku) prezentując kwestię *Miejsce Kaukazu Północnego w polityce wewnętrznej i zagranicznej Federacji Rosyjskiej*. Z kolei dr Jerzy Szukalski (Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie) odniósł się do wpływu nowelizacji prawa wyznaniowego w Federacji Rosyjskiej w latach 2013–2016 na bezpieczeństwo regionu Kaukazu Północnego. Podsumowaniem tematyki panelu pierwszego był referat dr J. Olędzkiej (Uniwersytet w Białymstoku) *Powojnie czyli Czeczenia od nowa*.

W następnym panelu, zatytułowanym *Terra incognita* dyskusją kierowały dr Justyna Olędzka oraz dr Agnieszka Łapińska. Panel zainicjowało wystąpienie dra Mariusza Marszewskiego (Instytut Wschodni Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) na temat *Polacy i Czeczeńcy – zderzenie kultur? Rozważania nad racjonalnością kategorii kultury czeczeńskiej z polskiej perspektywy*. Pani Natalia Gebert, Inicjatywa Dom Otwarty, wygłosiła referat *Polska – kraj bezpieczny?* Natomiast dr Grażyna Kędzierska (Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku) rozważała etiologię kobiecych samobójczych zamachów terrorystycznych na tle przesłanek działalności organizacji terrorystycznych, w szczególności w odniesieniu do kobiet czeczeńskich.

Panel czwarty o motywie przewodnim *Kaukaz a problemy bezpieczeństwa* prowadziła dr Magdalena El Ghamri i dr Justyna

Oleđzka. Pierwsze wystąpienie to referat *Nieszczęśliwy przypadek? Jednorazowy incydent? Atmosfera pogromowa? Analiza przejawów radykalizacji antymuzułmańskich i antyimigranckich nastrojów w Polsce na przykładzie wydarzeń w Elku na przełomie 2016 i 2017*. Tę tematykę w bardzo ciekawy sposób zrealizowali dr Michał Łyszczarz oraz dr Stefan Marcinkiewicz (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie). Dalej mgr Elżbieta Deja zajęła się zagadnieniem *Kobiety – kamikadze. Case study: Palestynki i Czeczenki*. Panel zakończyła mgr Monika Chmielińska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) stawiając pytanie *Euroislamizacja – wybór czy konieczność?*

Seminarium zostało zrealizowane w interesującej konwencji, którą można nazwać „ciągła rozmowa”. Informacje podawane przez prelegentów już w trakcie wystąpienia były dopełniane przez pozostałych uczestników. Pytania były zadawane a problemy stawiane na bieżąco. Odpowiedzi i rozwiązania padały nie tylko z ust prelegentów ale również innych uczestników Seminarium. Wymiana informacji przebiegała niezwykle sprawnie, przy czym dyskusje były i interesujące, i zajmujące, i fascynujące.

Terra incognita czyli obszar niezbadany, kraj niezbadany, ład nieznanany. Wszystkie znaczenia tego łacińskiego określenia niezwykle dobrze opisują Kaukaz jako przewodni motyw obrad Seminarium. Wszyscy też Referenci próbowali zgłębić tajemnice tego nieznanego obszaru przedstawiając swoje naukowe dociekania i praktyczne doświadczenia w aspekcie politycznym, religijnym, społecznym, kulturowym, etnicznym, prawnym oraz penitencjarnym. Te pełne refleksji ciekawe rozważania prezentowane przez Referentów nasuwają interesujące implikacje wynikające z wiedzy i doświadczenia wszystkich uczestników Seminarium.

Rycina 1. Goście i organizatorzy seminarium¹

Źródło: autorka fotografii Anna Jurkowska.

Rycina 2. Otwarcie obrad Seminarium przez Pana Rektora dra Marka Jasińskiego, prof. NWSP (oraz od lewej: Anna Jurkowska i Emilia Dubiejko)

Źródło: autorka fotografii Anna Jurkowska.

¹ Ryciny 1, 2, 3 i 4 ilustrują komunikat Anny Jurkowskiej, *I Studenckie Seminarium Naukowe: Patologie społeczne jako zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego, Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Białystok, 11 grudnia 2016.*

Rycina 3. Edyta Łuczaj i Agata Roszkowska podczas pokazu walki judo

Źródło: autorka fotografii Wioleta Gosiewska.

Rycina 4. Pani Doktor Agata Jacewicz podczas posumowania Seminarium

Źródło: autorka fotografii Anna Jurkowska.

Rycina 5. Podczas uroczystości, Pani Kanclerz Leontyna Jakoniuk, mgr Izabela Kaczyńska, dr Andrzej Puliński² i goście

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

Rycina 6. Wystąpienie JM Rektora dra Marka Jasińskiego

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

² Ryciny 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11 ilustrują komunikat Agaty Jacewicz, *Obchody 20-lecia działalności Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku, 17 grudnia 2016.*

Rycina 7. Senat Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Od lewej: dr Wiesław Smolski, dr Zbigniew Siemak, dr Paweł Karpowicz, dr Ewa Romanowska, dr Marek Jasiński, dr Agata Jacewicz, prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska, dr Agnieszka Ilendo-Milewska. Obok JM Rektora ks. bp dr hab. Henryk Ciereszko

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

Rycina 8. Występ Zespołu Wokalnego *Esperimento* z Młodzieżowego Domu Kultury w Białymstoku pod batutą Barbary Kornackiej

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

Rycina 9. Wystąpienie Pani Kanclerz Leontyny Jakoniuk na temat tworzenia i początków działalności Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej oraz uhonorowanie Pani Kanclerz pamiątkowym albumem z wpisem o treści: *Senat Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku w imieniu pracowników składa Pani Leontynie Jakoniuk wyrazy uznania za trud i wysiłek włożony na przestrzeni 20 lat istnienia NWSP w rozwój Uczelni i zapewnienie jej dzisiejszej pozycji na rynku edukacyjnym Podlasia. Życzymy długich lat życia w zdrowiu i pomyślności oraz satysfakcji z dalszej pracy.*

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra

Rycina 10. Władze Szkoły, Goście i nauczyciele akademicy

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

Rycina 11. Rozmowy w czasie przerwy w spektaklu „Zemsta nietoperza” w Operze i Filharmonii Podlaskiej Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku 17 grudnia 2016. Od lewej: poseł na Sejm VIII kadencji Jacek Żalek, Justyna Żalek, Tamara Jasińska, dr Marek Jasiński, prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska

Źródło: autor fotografii Marcin Kendra.

NOTY

Dr Tatiana Aniskevich – doktor nauk humanistycznych w dziedzinie pedagogiki. Miejsce pracy to Brzeski Państwowy Uniwersytet im. A.S. Puszkina, docent na Wydziale Pedagogiki i Psychologii, Katedra Nauk Kształcenia Ogólnego oraz Metod ich Nauczania. Jest także pracownikiem Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Zainteresowania naukowe rozwija w dwóch kierunkach: przygotowanie kadry pedagogicznej na uczelniach wyższych i problemy socjalizacji młodzieży i studentów we współczesnych warunkach. Badania znajdują odzwierciedlenie w licznych publikacjach, zarówno w polskich, jak i zagranicznych czasopismach naukowych.

Kontakt z Autorką: onis501@mail.ru

Dr Krystyna Cywa-Fetela – absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przez 30 lat związana z szeregiem wielu wyższych uczelni na terenie Polski. Wieloletni pracownik Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Autorka na przestrzeni lat opublikowała szereg artykułów z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego. Obecnie specjalizuje się w europejskim przywództwie politycznym kobiet. Aktualnie wykładowca Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

Kontakt z Autorką: polihis@wp.pl

Dr Anna Gadomska-Radel – absolwentka Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Studia doktoranckie ukończyła w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Czynnie wykonuje zawód radcy prawnego. Prowadzi zajęcia dydaktyczne w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku oraz

w Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Białymstoku w zakresie szkolenia aplikantów. Jest autorką monografii *Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym* oraz publikacji naukowych z zakresu postępowania karnego i postępowania cywilnego.

Kontakt z Autorką: Anna.Gadomska-Radel@wp.pl

Dr hab. Piotr Gawliczek – prof. nadzw. NWSP w Białymstoku. Ukończył Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni. Jest absolwentem Akademii Dowodzenia Bundeswehry w Hamburgu (2001), Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony w Brukseli (2005) oraz Akademii Obrony NATO w Rzymie (2006). W 2004 roku uzyskał stopień doktora nauk wojskowych, a w 2009 roku stopień doktora habilitowanego nauk wojskowych. W sferze zainteresowań naukowych ma kwestie technologii informacyjno-komunikacyjnych, komunikacji strategicznej, kształcenia na odległość, zagrożeń asymetrycznych oraz przywództwa. Jest autorem licznych monografii, artykułów, recenzji dotyczących wspomnianej sfery, zarówno w języku polskim, jak językach obcych. Także członek wielu zagranicznych podmiotów zajmujących się kwestiami bezpieczeństwa i obronności. Jego pasją są języki obce oraz Nordic Walking.

Kontakt z Autorem: pgawliczek@gmail.com

Dr Lech Grochowski – adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Posiada duże doświadczenie w zakresie bezpieczeństwa państwa. Piastował ważne i odpowiedzialne funkcje w służbach ochrony granic RP. Był Komendantem Centrum Szkolenia Straży Granicznej im. Żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza w Kętrzynie, Przewodniczącym Rady Szkolnictwa Straży Granicznej oraz Kierownikiem Samodzielnego Zakładu Podstaw Służby Granicznej w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. W 1990 r. doradca i uczestnik prac w Sejmie RP nad konstrukcją ustaw o ochronie granic RP i Straży Granicznej uchwalonych 12 października 1990r. Pomysłodawca i organizator pierwszej w powojennej Polsce konferencji poświęconej historii KOP, „Korpus Ochrony Pogranicza w 70 rocznicę powołania” (1994). Założyciel i pierwszy naczelny redaktor biuletynu „Problemy Ochrony Granic”. Odznaczony honorową odznaką KOP. Inicjator i współtwórca systemu szkolnictwa Straży Granicznej. Uczestnik staży, szkoleń, konferencji i sympozjów międzynarodowych (min. Austria, Francja, Holandia, Niemcy, Słowacja, Litwa). W latach 90. XX wieku ukończył w USA, na Uniwersytecie Luizjana i Akademii Policji Stanu Luizjana, specjalistyczne szkolenia w zakresie działań antyterrorystycznych oraz zwalczania nielegalnej imigracji. Burmistrz stolicy Luizjany Baton Rouge nadał mu

tytuł Honorowy Burmistrz miasta Baton Rouge. Z okazji 20 rocznicy powołania Straży Granicznej Komendant Główny Straży Granicznej został udekorowany Medalem Jubileuszowym, na rewersie którego umieszczono sentencję: *Honos Virtutis Praemium (Honor jest nagrodą cnoty)*. Autor wielu publikacji dotyczących polskich formacji granicznych (SG, KOP). Zainteresowania naukowo-badawcze koncentruje głównie na prawno-historycznych aspektach służb ochrony granic oraz bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W latach 2005–2008 członek Senatu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W 2010 roku został wybrany przez studentów Wydziału Prawa i Administracji najlepszym „Belfrem 2010 roku”, a w 2013 roku otrzymał „Złoty Laur” w konkursie „Laury Cezara” Dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Dr Hanna Hamer – psycholog społeczny i psychoterapeutka (poznawczo-behawioralna), wykładowczyni akademicka, w NWSP od utworzenia kierunku Psychologia, trenerka miękkich umiejętności społecznych. Autorka 23 książek (m.in. nagroda I stopnia przyznana przez rektora SGGW za podręcznik akademicki Psychologia Społeczna. Teoria i Praktyka) oraz 32 rozdziałów w różnych publikacjach. Wieloletnia kierowniczka Zakładu Psychologii w Katedrze Nauk Społecznych oraz Studium Doskonalenia Pedagogicznego w SGGW w Warszawie. Trzykrotnie przebywała na stypendiach naukowych w Anglii i Szkocji. W latach 1994–2016 prowadziła firmę szkoleniowo-doradczą. Meżatka, matka dwóch dorosłych córek. Kocha Mazury, Tatry i ludzi z poczuciem humoru.

Kontakt z Autorką: hannahamer@hannahamer.eu

Dr Agnieszka Ilendo-Milewska – psycholog, socjoterapeuta. Dyrektor Prywatnej Szkoły Podstawowej Informatyczno-Językowej w Białymstoku, asystent kierownika Katedry Psychologii Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Autorka książki „Dysfunkcjonalność uczniów gimnazjum” i współautorka licznych artykułów naukowych i metodycznych w obszarze psychologii społecznej i psychologii wychowawczej.

Kontakt z Autorką: ilendoa@wp.pl

Dr Agata Jacewicz – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (UwB, 2004). Od 2013 r. Dziekan Wydziału Nauk Społecznych NWSP w Białymstoku. Zainteresowania naukowe koncentrują się wokół szeroko rozumianych problemów związanych z edukacją przedszkolną

i wczesnoszkolną, a w szczególności dotyczą dziecka rozpoczynającego edukację szkolną, wspierania i aktywizowania jego wszechstronnego rozwoju, komparatystyczne ujęcie ścieżki zawodowej nauczyciela i wczesna edukacja w krajach europejskich. Liczne udziały w polskich i zagranicznych konferencjach naukowych, oraz międzynarodowych szkoleniach m.in. w Niemczech, Austrii, Szwajcarii, Włoszech, Wielkiej Brytanii, Belgii, Holandii, Finlandii i Słowacji. Od 2001 roku jest członkiem Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP (Organisation Mondiale pour l'Education Prescolaire), zaś od 2016r. Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (PTP). Autorka ponad 60 artykułów w opracowaniach zbiorowych i w czasopismach (w tym zagranicznych). Najważniejsze publikacje indywidualne: *Początki kariery szkolnej na tle przemian edukacyjnych*, Białystok 2013, *Zabawy i zajęcia gimnastyczne w przedszkolu. Podstawy teoretyczne – badania – praktyka*, Białystok 2013, *Metody aktywizujące i wspierające edukację dzieci w wieku przedszkolnym*, Białystok 2011, oraz współredakcje J. Bielecki, A. Jacewicz (red.), *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych. Wczoraj – dziś – jutro*, Białystok 2010, A. Jacewicz (red.), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne. Źródła – profilaktyka – terapia*, Białystok 2009.

Kontakt z Autorką: za pośrednictwem Redakcji.

Prof. dr Vidmantas Egidijus Kurapka – doktor prawa, absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (1975), obecnie pracuje na stanowisku profesora w Instytucie Prawa Karnego Uniwersytetu im. Michała Romera. W latach 1994–2010 prorektor tegoż Uniwersytetu. W latach 1975–1990 biegły, a następnie od roku 1980 kierownik laboratorium badań traseologicznych i balistycznych w Litewskim Instytucie Ekspertyz Sądowych. Przez cały okres pracy zawodowej, naukowej i dydaktycznej związany z kryminalistyką i ekspertologią sądową. Był kierownikiem szeregu projektów naukowo-badawczych. Liczny udział w konferencjach naukowych oraz szkoleniach w kilkunastu krajach: w Niemczech, Polsce, Austrii, Francji, USA, Rosji, Turcji, Finlandii etc., etc. Autor ponad 150 prac naukowych i edukacyjnych, w tym autor i współautor kilkunastu książek i podręczników. Członek wielu organizacji pozarządowych, w tym Litewskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, Towarzystwa Prawników Litwy (w latach 1998–2004 był jego prezesem), Międzynarodowego Stowarzyszenia Identyfikacji w USA (International Association for Identification).

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Mgr Iwona Lewkowicz – absolwentka Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej w Warszawie oraz Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwer-

syttet w Białymstoku. Od 2016 doktorantka na Uniwersytecie w Białymstoku (*Idea edukacji włączającej a budowanie systemu wsparcia i pomocy w przedszkolu*). Współpracuje od kilku lat z Wydawnictwami Raabe/Forum, Podręcznikarnia, współautorka publikacji dla rodziców i nauczycieli m.in. *Prawa Dziecka w prawie międzynarodowym, Współpraca międzynarodowa polskich regionów w zakresie ochrony zdrowia*. Autorka książeczek dla nauczycieli i rodziców jak np. *Teatr wyobraźni, czyli wizualizacje na zajęciach dla przedszkolaków*, oraz kilkudziesięciu scenariuszy na zajęcia terapii pedagogicznej i integracji sensorycznej. Autorka dwóch innowacji pedagogicznych *Leśne Ludki* oraz *Budzenie świadomości dziecka w zakresie promowanie aktywności ruchowej*. Doświadczenie zawodowe: Pedagog-Psycholog Przedszkole z Oddziałem Integracyjnym w Supraślu, Zastępca dyrektora w Przedszkolu z Oddziałami Integracyjnymi w Supraślu, Terapeuta Integracji Sensorycznej w Prywatnej Szkole Podstawowej Informatyczno-Językowej w Białymstoku, Nauczyciel akademicki w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku. Aktualnie ma w dorobku siedem publikacji w czasopiśmie naukowych. Czynna uczestniczka konferencji naukowych ogólnopolskich (Siedlce, Chlewiska, Supraśl, Białystok) i międzynarodowych w kraju i zagranicą (Wilno) oraz warsztatów pedagogicznych.

Kontakt z Autorką: Iwona.Lewkowicz@interia.pl

Dr Grzegorz Łyko – oficer Sił Zbrojnych RP, absolwent Akademii Marynarki Wojennej oraz Akademii Obrony Narodowej. Od 2005 roku zajmuje się szeroko pojętą komunikacją w środowisku bezpieczeństwa, szczególnie komunikacją strategiczną. Jest między innymi zainteresowany wpływem działań komunikacyjnych na podsystem militarny. Obszar zainteresowań odnosi się do pełnego spektrum działalności komunikacyjnej, włączając wszelkie poziomy, od międzynarodowego i narodowego przez militarny, głównie polityczno-wojskowy oraz strategiczny po taktyczny. We wrześniu 2016 roku uzyskał stopień doktora nauk o bezpieczeństwie w Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego AON.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Prof. dr Henryk Malewski – absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (1976). W latach 1976–1983 pracował na stanowisku eksperta w laboratorium kryminalistycznym MSW Litwy (miał uprawnienia biegłego z daktyloskopii, mechanoskopii, traseologii i balistyki). Od roku 1983 – nauczyciel akademicki. Obecnie pracuje na Uniwersytecie im. Michała Romera w Wilnie (Litwa). Był profesorem wizytującym w IBN Akademii Pomorskiej w Słupsku (Polska). Wykładał w WSPol w Szczytnie i w WSPiA im. Mieszka I w Poznaniu. Autor ponad stu artykułów

naukowych, kilkunastu pomocy naukowych, współautor podręczników kryminalistyki. Zainteresowania naukowe: kryminalistyka, ekspertologia sądowa, interdyscyplinarne problemy zwalczania przestępczości. Jest prezesem Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Był jednym z założycieli i pierwszym prezesem Litewskiego Towarzystwa Kryminalistycznego (2001–2011).

Kontakt z Autorem: henryk.malewski@gmail.com

Prof. dr Snieguolė Matulienė – doktor prawa, absolwentka Litewskiej Akademii Policijnej (obecnie – Uniwersytet im. Michała Romera), pracuje na stanowisku prodziekana Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Michała Romera i jest profesorem w Instytucie Prawa Karnego tegoż Uniwersytetu. Przez cały okres pracy zawodowej, naukowej i dydaktycznej związana z kryminalistyką. Pracowała w organach ścigania na stanowiskach oficera śledczego. Uczestniczyła w szeregu projektów naukowo-badawczych, w tym i finansowanych ze źródeł unijnych. Autorka ponad 60 publikacji naukowych i dydaktycznych, w tym i współautorka kilku książek i podręczników. Uczestniczyła w kilkudziesięciu konferencjach naukowych. Działa w szeregu organizacji pozarządowych, w tym i Litewskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, którego jest wiceprezesem.

Kontakt z Autorką: za pośrednictwem Redakcji.

Kand. nauk pedagogicznych, docent Irina A. Mielniczuk – Pracuje w Brzeskim Państwowym Uniwersytecie im. A. S. Puszkina (Białoruś) na stanowisku docenta w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Edukacji Podstawowej, kandydat nauk pedagogicznych. Zainteresowania badawcze koncentruje na edukacji ekonomicznej uczniów w wieku szkolnym.

Kontakt z Autorką: centreschfam@brsu.brest.by

Кандидат юридических наук, доцент Елена Попова – кафедра уголовно-правовых дисциплин Института экономики и права Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления. В 2013 году защитила диссертацию на соискание ученой степени кандидата юридических наук на тему: «Криминалистическое обеспечение деятельности следователя по применению норм об особом порядке принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением по уголовным делам о хищениях» Автор и соавтор свыше 80 публикаций, в том числе монографий, пособий, научных статей в журналах

Письма направлять: popovaelena03@yandex.ru

Kandydat nauk prawnych, docent Elena Popova – Katedra Prawa Karnego Instytutu Ekonomii i Prawa Wschodnio-Syberyjskiego Pań-

stwowego Uniwersytetu Technologii i Zarządzania w Ułan Ude, Buriacja, Rosja. W 2013 roku obroniła pracę na stopień kandydata nauk prawnych na temat: *Kryminalistyczne zapewnienie działalności śledczego w sprawie stosowania przepisów dotyczących specjalnego orzeczenia sądowego, kiedy oskarżony zgadza się z oskarżeniem w sprawach karnych o kradzieżach*. Jest autorką i współautorką ponad 80 publikacji, w tym monografii, podręczników, artykułów naukowych.

Kontakt z Autorką: popovaelena03@yandex.ru

Dr Zbigniew Siemak – absolwent historii byłej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, doktor nauk humanistycznych. Praca doktorska *Policja Państwowa w województwie lubelskim w latach 1919–1939* obroniona w 2001 r. Autor około 100 opracowań z zakresu historii policji, historii państwa i prawa oraz zarządzania kryzysowego w Policji. Jest także twórcą prawie 300 biogramów policjantów zamordowanych na Wschodzie przez NKWD i wielu inskrypcji nagrobnych na cmentarzu w Miednoje.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

WYMOGI EDYTORSKIE

- Edytor tekstu Word (format doc. lub docx.).
- Styl czcionki: Bookman Old Style.
- Wielkość czcionki tekstu głównego – 11 pkt.
- Wielkość czcionki przypisów – 10 pkt.
- Interlinia (światło) tekstu głównego – 1,5 wiersza.
- Marginesy standardowe – wszystkie po 2,5 cm.
- Wcięcie akapitowe powinno być wykonane pojedynczą tabulacją tj. 1,25 cm.
- W „Akapit” odstęp przed i po należy ustawić na 0 pkt.
- Jako sposób wyróżnienia tekstu stosuje się dla zwrotów w językach obcych (np. angielski, niemiecki, łaciński) wyłącznie *kursywę*, a dla zwrotów w języku polskim **wytłuszczenie**.
- Nie należy stosować podkreśleń i druku rozstrzelonego.
- Tytuły książek podaje się *kursywą*, tytuły czasopism w „cudzysłowie”.
- Wypunktowania należy dokonywać znakiem — .
- Imię i nazwisko pojawiające się pierwszy raz należy zapisać w pełnym brzmieniu, przy ponownym pojawieniu się należy podać inicjał imienia i nazwisko.
- Odsyłacz cyfrowy przypisu należy umieścić bezpośrednio po fragmencie, do którego odnosi się przypis (przed kropką kończącą zdanie).
- Tytuł powinien być napisany czcionką 14 pkt. Bookman Old Style z **wytłuszczeniem** oraz wyśrodkowany.
- Śródtytuły powinny być napisane czcionką Bookman Old Style, 12 pkt. z **wytłuszczeniem** oraz wyśrodkowane, nie numerowane.
- Śródtytuły należy oddzielić od tekstu głównego od góry i od dołu pojedynczą interlinią.
- Nie należy stosować tzw. twardych spacji.
- Nie należy przenosić tzw. bękartów i wdów.

- Objętość artykułu powinna mieć przynajmniej 20.000 znaków lecz sugerowane jest nieprzekraczanie 30.000 znaków. Liczba ta obejmuje znaki ze spacjami, pola tekstowe, przypisy dolne i końcowe.
- Informacje o autorze umieszczone w lewym górnym rogu strony tytułowej artykułu powinny zawierać: stopień (lub tytuł) naukowy, tytuł zawodowy, imię, nazwisko, afiliację (uczelnia, wydział, katedra lub inna instytucja) pisane *kursywą*.
- Do artykułu należy dołączyć biogram autora obejmujący: nazwę ukończonej uczelni, kierunek i rok, przebieg kariery zawodowej, zainteresowania naukowe, krótki opis dorobku naukowego ewentualnie działalność dodatkową (np. członkostwo w towarzystwach naukowych, współpraca z innymi placówkami oświatowymi) oraz rodzaj kontaktu z czytelnikiem (osobiście lub za pośrednictwem redakcji).
- Do artykułu należy dołączyć streszczenie w języku polskim oraz angielskim (od 100 do 200 wyrazów), słowa kluczowe w języku polskim oraz angielskim (5-10) oraz tłumaczenie tytułu artykułu w języku angielskim. Umieszcza się je po tytule głównym na początku artykułu.
- Artykuł w języku innym niż angielski lub polski, powinien mieć streszczenie i tytuł w języku oryginalnym oraz w językach: polskim i angielskim.
- W artykule stosuje się: Wprowadzenie (Wstęp), Część zasadniczą (może być z podziałem na mniejsze części) oraz Zakończenie (Wnioski).

Tabele, wykresy i ryciny

- Tytuły tabel, wykresów i rycin (fotografii, schematów, map, itp.) powinny być zlokalizowane bezpośrednio nad nimi (bez światła).
- Tabele, wykresy i ryciny powinny być numerowane oddzielnie.
- Tytuły tabel, wykresów i rycin powinny być wyrównane do lewej i pisane czcionką: Bookman Old Style, 11 pkt.
- Źródło umieszczone pod tabelą, wykresem lub ryciną powinno być wyrównane do lewej, pisane czcionką: Bookman Old Style, 10 pkt.
- Tekst w tabelach powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 10 pkt.

Przypisy

- Tekst przypisu dolnego powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 9 pkt.
- Interlinia (światło) przypisów – 1,0 wiersz.

- Tekst w przypisach powinien być wyjustowany.
- W kolejnych przypisach odnoszących się do pozycji już cytowanych stosuje się odpowiednio zapis w języku łacińskim: *ibidem*, *op. cit.* lub *passim*.
- Każdy przypis powinien kończyć się kropką.
- Format przypisów jest dopuszczalny wg systemu harwardzkiego *autor-rok*, systemu oksfordzkiego *tradycyjnego*.
- Przypisy w systemie oksfordzkim *tradycyjnym* powinny być zamieszczone u dołu stron (przypisy dolne).
- Niezależnie od stosowanego systemu przypisów jest wymagana bibliografia załącznikowa posortowana alfabetycznie według nazwisk autorów.
- W bibliografii załącznikowej należy wyróżnić: akty normatywne, orzecznictwo, opracowania, czasopisma, zasoby internetowe, zbiory prywatne.

UWAGA! Wydawca zastrzega sobie prawo odrzucenia artykułów niedostosowanych do wymogów edytorskich oraz skracania artykułów zbyt obszernych.

РЕДАКЦИОННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

- Текстовый редактор Word (формат doc. или docx.).
- Стиль шрифта: Bookman Old Style
- Размер шрифта основного текста - 11 пт.
- Размер шрифта сносок - 10 пт.
- Междустрочный интервал основного текста – 1,5 строки.
- Поля – все 2,5 см. Выравнивание текста по ширине.
- Абзацный отступ – одна табуляция (1,25 см).
- Интервал перед абзацем и после него не добавляется.
- Для выделения фраз на иностранном языке (например, английском, немецком, латинском), используется исключительно *курсив*, а для фраз на польском – **жирный шрифт**.
- Не используйте подчеркивание и разреженную печать.
- Названия книг выделяются *курсивом*, названия журналов берутся в "кавычки".
- Маркированные списки оформляются с помощью знака – .
- Фамилия и имя, появляясь в тексте впервые, должны быть записаны полностью, при повторном упоминании пишется только фамилия и инициалы.
- Цифровая ссылка на сноску должна быть размещена непосредственно после фрагмента текста, к которому относится сноска (перед точкой в конце предложения).
- Размер шрифта заголовка 14 пт, шрифт **жирный** Bookman Old Style с выравниванием по центру.
- Размер шрифта подзаголовков 12 пт, шрифт **жирный** Bookman Old Style с выравниванием по центру не нумеруются.
- Подзаголовки отделяются от основного текста сверху и снизу одним интервалом.
- Не используйте так называемые неразрывные пробелы и автоматическую расстановку переносов.
- Объем статьи должны быть в пределах от 20000 до 30000 символов. Сюда входят пробелы, текстовые поля, постраничные и концевые сноски.
- Информация об авторе, включающая научную степень (звание), должность, имя, фамилию, название учреждения (кафедра,

факультет, университет), размещается в верхнем левом углу первой страницы статьи и пишется *курсивом*.

- К статье прилагается краткая биография автора, содержащая следующую информацию: образование, какое учебное заведение закончил, этапы профессиональной карьеры, научные интересы, краткое описание научных достижений, неосновная деятельность (например, членство в научных обществах, сотрудничество с другими учебными заведениями), а также предпочитаемый способ общения с читателями (лично или через редакцию).
- Статья должна содержать перевод информации об авторе, названия статьи на польский и английский языки, а также резюме на польском и английском языках (не менее 200 знаков), ключевые слова на польском и английском языках (5-10). Все это размещается после основного названия в начале статьи.
- Статья на иностранном языке (кроме английского) должна сопровождаться названием и резюме на языке статьи, а также на английском и польском языках.

Таблицы, графики и рисунки

- Названия таблиц, и рисунков (фотографий, схем, карт и т.п.) должны быть расположены непосредственно над ними (без интервала).
- Таблицы, графики и рисунки нумеруются отдельно.
- Название располагается над таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 11 пт.
- Источник таблицы или рисунка располагается под таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 10 пт.
- Текст в таблицах должен быть написан шрифтом Bookman Old Style, 10 пт.

Постраничные сноски

- Сноски должны быть написаны шрифтом Bookman Old Style, 9 пт.
- Междустрочный интервал сноски – 1,0.
- В сносках, относящихся к ранее процитированным источникам, применяется запись на латыни: *ibidem*, *op.cit.* или *passim* (что означает *там же*).
- Каждая сноска должна заканчиваться точкой.

- Допускается один из следующих стилей формата сносок: Гарвардский *автор-год* или Оксфордский *традиционный*.
- Сноски в Оксфордском *традиционном* стиле должны быть размещены в конце текущей страницы (постраничные сноски).
- Постраничные сноски содержат следующую информацию об источниках:
 - авторские источники (указываются все авторы):
В.Т. Кондрашенко, С.А. Игумнов, *Девiantное поведение у подростков: диагностика, профилактика, коррекция*, Минск 2004, с. 23.
 - коллективные исследования (сборники):
И.В. Дубровина (ред.), *Педагогика психологического образования*, Екатеринбург 2000, с. 48-56.
 - фрагменты коллективных исследований (сборников):
С.С. Коцевич, *Использование активных игротехник в процессе преподавания культуры речи*, [в:] В.И. Сенкевич (ред.), *Имя и слово*, Брест 2013, с. 109-117.
 - статьи в журналах:
З.И. Гришанова, Е.В. Левченко, *К вопросу о диагностике психического здоровья личности*, „Прикладная психология” 2002, № 2, с. 90-96.
 - статьи из Интернета:
World heritage list. UNESCO, World Heritage Centre. Mode of access. <http://whc.unesco.org/en/list>. [Date of access: 15.02.2014.] <<http://www.ies.krakow.pl/wydawnictwo/prokuratura/pdf/.pdf> (доступ 20.10.2011 г.)>.
 - законодательные акты:
Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров (заключена в г. Вене 11.04.1980 г.) // КонсультантПлюс. Россия / ЗАО «КонсультантПлюс». – М., 2014.
 - сноски, не относящиеся к непосредственному источнику:
Э. Фромм, *Бегство от свободы*, Москва 1990, с. 122, по: Е.В. Змановская, *Девiantология*, Москва 2004, с. 20.
- Независимо от используемого стиля сносок, обязательным является наличие библиографического списка, который оформляется в соответствии с требованиями:
 - 1) Библиографический список оформляется в алфавитном порядке (по фамилиям авторов).
 - 2) В библиографии не указываются страницы используемых источников.

- 3) Указание названий издательств требуется только для иностранных источников (не польских).
- 4) При оформлении библиографического списка необходимо пользоваться следующими схемами:
- авторские источники (указываются все авторы):
Кондрашенко В.Т., Игумнов С.А., *Девиянтное поведение у подростков: диагностика, профилактика, коррекция*, Минск 2004.
 - коллективные исследования (сборники):
Дубровина И.В. (ред.), *Педагогика психологического образования*, Екатеринбург 2000.
 - фрагменты коллективных исследований (сборников):
Коцевич С.С., *Использование активных игротехник в процессе преподавания культуры речи*, [в:] В.И. Сенкевич (ред.), *Имя и слово*, Брест 2013.
 - статьи в журналах:
Гришанова З.И., Левченко Е.В., *К вопросу о диагностике психического здоровья личности*, „Прикладная психология” 2002, № 2.

ВНИМАНИЕ! Издатель оставляет за собой право отклонения материалов, не соответствующих требованиям редакции, и сокращения статей, объем которых превышает установленные пределы.

RECENZOWANIE TEKSTÓW

- Do oceny tekstu powołuje się dwóch recenzentów.
- Recenzentów wskazuje Redaktor Naczelny uwzględniając zalecenia Rady Naukowej.
- W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.
- Recenzenci nie uzyskują informacji o autorze(rach) tekstu. Autor(rzy) nie uzyskują informacji o recenzentach tekstu.
- Recenzja jest w formie pisemnej i kończy się wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia.
- Procedura recenzowania publikacji i formularz recenzencki są podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej czasopisma „Zagadnienia Społeczne”.
- Rada Naukowa i Kolegium Redakcyjne czasopisma „Zagadnienia Społeczne” są przeciwne wszelkim przejawom nierzetelności naukowej oraz łamaniu i naruszaniu zasad etyki obowiązujących w nauce.

РЕЦЕНЗИРОВАНИЕ МАТЕРИАЛОВ

- Для рецензирования предоставленных материалов привлекается два рецензента.
- Рецензентов назначает главный редактор с учетом рекомендаций Ученого Совета.
- Для рецензирования статьи на иностранном языке хотя бы один из рецензентов приглашается из учреждений зарубежных стран, за исключением страны автора.
- Рецензенты не получают информацию об авторе(ах) материалов. Автор(ы) не получают информацию о рецензентах статьи.
- Рецензия предоставляется в письменной форме и заканчивается выводом о рекомендации статьи к публикации либо ее отклонении.
- Порядок рецензирования публикаций и бланк рецензии размещены на интернет-странице журнала „Социальные проблемы”.
- Ученый Совет и Редакционная Коллегия журнала выступают против любых проявлений научной недобросовестности и нарушения этических норм, принятых в науке.

PROJEKT OKŁADKI

Adam Jakoniuk

REDAKCJA TECHNICZNA

Grażyna Kędzierska
Ewa Frymus-Dąbrowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Ewa Frymus-Dąbrowska

WYDAWCA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Aleja Jana Pawła II 91, 15-703 Białystok
tel.: 85 742 01 99; e-mail: nwsp@nwsp.bialystok.pl;
www.nwsp.bialystok.pl

Czasopismo jest finansowane ze środków
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku

Wersją referencyjną jest wersja papierowa

Zasady publikowania (wymogi edytorskie i recenzowanie tekstów)
są dostępne na stronie internetowej i w wersji papierowej

Kodeks Etyki Pracownika Naukowego
http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_02/2ae2188ff8670eed98ede50de1e9007f.pdf

Czasopismo ukazuje się co sześć miesięcy
ISSN: 2353-7426

AFILIACJA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

NAKLAD: 100 egzemplarzy

DRUK

Wydawnictwo PRYMAT, Mariusz Śliwowski
ul. Kolejowa 19, 15-701 Białystok
tel. 602 766 304, 881 766 304
e-mail: prymat@biasoft.net; www.prymat.biasoft.net